TRESIĆ.

SIMEON VELIKI.

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK CCVI—CCVII.

TRESIĆ PAVIČIĆ:

SIMEON VELIKI.

U ZAGREBU.

TISAK K. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).

1897.

SIMEON VELIKI.

HISTORIJSKA TRAGEDIJA U PET ČINOVA.

SPJEVAO

DR. A. TRESIĆ PAVIČIĆ.

U ZAGREBU.

NAKLADA »MATICE HRVATSKE«.

1897.

OSOBE:

Simeon Borišević-Labas, car bugarski.
Petar, **Ivan**, **Bojan** — Simeonovi sinovi.
Rajna, Simeonova kći, kasnije žena Tomislava.
Sergobul, Simeonov tast, bugarski vojvoda.
Tomislav Budimir, kralj hrvatski.
Grgur Dobre, hrvatski biskup, kraljev kancelar.
Bran Mutimirović, Zaharija Pribislavić, Česlav Klonimirović, Pavao Branović, Strojmir Pavlović, — srbski knezovi.
Roman Lekapenos, iztočno-rimski car, skrbnik Konstantina.
Konstantin Porfirogenet.
Nikola Mystik, iztočni patriarha.
Zoje, carica, majka Konstantina, žena Romana.
Jelena, kći Romana.

Velikaši grčki, bugarski, hrvatski i srbski. Biskupi i svećenici. Narod grčki i hrvatski. Vojnici, straže. Gospodje u pratnji carice Zoje, i u pratnji hrvatske kraljice Rajne. Jedan pučanin. Jedan glasnik.

Čin se sbiva u Bugarskoj, pred zidovima Carigrada i u Hrvatskoj od god. 924. do godine 927.

ČIN PRVI.

Sbiva se u Preslavi, Simeonovoj prestolnici. Pozornica prikazuje carsku palaču u bizantinskom stilu, izkićenu mramorjem. Pred palačom je perivoj, koji se diči svakovrstnim inozemnim cviećem i stabljikami, a najviše ružami. Na prednjoj strani pozornice nalazi se sjenica poput kišobrana na stupčićima, koji podržavaju sjenicu na šesterokut. Uz stupčiće se penje i prepliće cvieće te pravi svod. Pod sjenicom je mramorni stol, a oko njega sjedalice. Na stolu je harfa od bjelokosti i zlata.

PRIZOR PRVI.

BOJAN i RAJNA.

Rajna sjedi kraj stola te veze košulju na gjergjefu. Bojan dolazi polako straga, te joj pokrije rukami oči.

Bojan (promienjenim glasom).

Pogodi tko je?

Rajna.

Ti si, ti si.

Bojan.

Jest,
Pogodila si, ja sam; ali kaži,
Taj »ti si« tko je?

Rajna.

Vilenjače, ti,
Jer, tko će drugi tako mienjat glas

Neg Bojan, čudak, koj biljisat zna
Ko drobni slavić, tulit kano vuk.

Bojan (pusti joj oči, pa uzme košulju).
Čuj, Rajna, tvoji sitni prsti divno
Tu košulju su nakitili zlatom,
Al čini mi se, odveć je široka.

Rajna.
A zašto?

Bojan.
Jerbo diete ne imade
Tolika pleća.

Rajna.
Ali, tko ti veli,
Za diete da ja vezem?

Bojan.
A za kog bi
Neg za dragoga mlada djevojka
Tol brižno tanku košuljicu vezla?

Rajna.
Sad za dragoga, sad za diete kažeš!

Bojan.
Pa što je drugo Porfirogenet
Neg ludo diete? Krasnoga li dragog! (Smije se porugljivo.)

Rajna (ustane srdita).
Ne! ja ti velim, nije on moj dragi.

Bojan.
Da nije možda moj, kad nije tvoj;
Ja, bogme, s njime nisam zaručen.

Rajna.
Ja nisam kriva, što me otac strogi,
Prot mojoj volji, s njime zaruči.

Bojan.
Eh, šta ćeš sestro, naš je udes takav,
Da carsko diete ne sm'je imat srca,
Već ljubit mora moždanima otca.
A za kog dakle vezeš košulju?

Rajna.
Uz harfu nešto zapjevaj mi prije,
Jer tvoje pienje kroti divlje zvieri,
A kamo l' ne će tugu u njedarcu.

Bojan.
Ne, prije kaži.

Rajna.
Dobro dakle! za te.

Bojan.
Kad za me vezeš, pjevat ću ti rado. (Uzme harfu, sjedne do sestre, pa pjeva.)
Jad jaduje djevojčica, liepa kano cviet;
Jad jaduje, tiho tuži, da ne čuje sviet:
Liepo ti je, Bože mili, imat dragoga,
Koji nosi na ramenu siva sokola;
Koj po gori zvieri mori oštrom strjelicom,
Konja jaše, sablju paše, gadja sulicom.
Al je težko djevojčici imat dragoga,
Koj se boji oštra kljuna siva sokola;
Koj ne znade što je djeva ni ljubavna slast,
I u krilo voli majci, nego dragoj past!

Rajna (ljutito).
Na harfi ću ti pokidati žice,
Podrugljivče, ter budeš meni još
To razmaženo diete spominjao.

Bojan.
Ja znam i nešto drugo zapjevati,
Što nekomu bi vrlo milo bilo!

Rajna.
Daj, zapjevaj mi, ili brzo kaži.

Bojan.
I kazat ću ti, al ti prije kaži,
Na kog sam onom pjesmom šibao.

Rajna.
Na zaručnika, Porfirogeneta.

Bojan.
Na zaručnika! Pruf!
(Smije se ironički.) I još na koga?

Rajna.
Na Tomislava.

Bojan.
Jest, ta jezik bije
Na zub što boli. Krasno te ulovih!

Rajna.
Moj brate, ti si . . . ti si pravi vrag;
Pa nije čudo, što no ljudi kažu,
Od čovjeka da znadeš stvorit zvier.

Bojan.
Pretvorit samo jednog ja ne mogu.

Rajna.
A koga?

Bojan.
Srbskog kneza Zahariju.

Rajna.
A zašto?

Bojan.
Jer po naravi je medo.

Rajna (smije se).
Znaš, čudnovato okom gleda na me,
I sborit htjede, ali pobjegoh
Kad mrmljat poče ustnom runjavom.

Bojan.
Ta to je divno! Krasnoga mi šure!
Al na stran šalu, znadeš tko je ovdje?

Rajna.
Tko?

Bojan.
Grgur Dobre; Tomislav ga šalje
Da važne stvari s otcem ugovara.
Doćukao sam nešto!

Rajna.
Što? što? kaži.

Bojan.
Ti previše si znatiželjna, Rajna!
A što ti tako rumen lice obli?

Rajna.
Ne, nije, nije . . . mislila sam . . . ne znam;
Porumenih, jer ti me razsrdi.

Bojan,

Al ako Grgur traži tvoju ruku
Za kralja svog, tad što ćeš s tvojim dragim?

Rajna.

Ja nemam dragog, objestniče, nemam!

Bojan.

Ja idem malo izpipat Grgura,
Dojavit ću ti, ako štogod doznam. (Ode.)

PRIZOR DRUGI.

RAJNA pak ZAHARIJA.

Rajna (sama sobom).

Oh, Bože, što je Grgur amo došo?
Da nije? . . . Ne, ne, nema takve sreće!
Ja bijah šalom svakom, tko je htio,
Jer zaručnik mi bješe ludo diete,
Mekoputno i razmaženo svačim;
A sad da budem najvećeg junaka,
Koj, kad je k otcu u pohode došo,
Na prvi pojav osvoji mi dušu,
Ko iztočnoga mladog sunca lice
Svu prirodu u proljetnome jutru.
Ja kraljica Hrvatâ? Ne, to nije
Moguće, ajme! otac ne će htjeti!

Zaharija (sam sobom dolazeći s desna).

To čarno biće meko je ko metulj,
Ko bieli pahalj gorskog sniega nježno;
A k tom je kćerka silnog Simeona,
Pa drobna ruža zlatnu krunu nosi!
Ja nisam liep doduše, s tog je težko
Zamamit ono nepametno stvorče;

Al ako mi je Bog moj obraz gusto
Zagario do čela oštrom dlakom,
Zasolio je dobro mozak moj,
I namazao moja usta medom.
Pomozi sada medni jeziče,
I razvij svoju silu čarobnu,
Da njene crne obmamiš mi oči,
Da moje crno lice kosmato
U angjeosko za nju pretvoriš! (Glasno.)
Oh rajski cviete, kako ovo cvieće
Sve na te gleda rosnim očicami,
I zadivljeno nebeskom ljepotom,
Ko da su sami suncokreti, sve se
Pram tebi kreće. Bieli liljani
Za jarko sunce jutarnje ne mare,
Već sniežnu čašku k tebi naginju,
I pred noge ti siplju rose biser;
A ružice se jače još rumene,
Ljepotom tvojom rajskom zastidjene.

Rajna.

Ti sboriš kano da to cvieće živi,
I ćuti, vidi, što ja ne vjerujem;
Jer videći te, sklopilo bi čaške
Od strašne groze, ko kad pane noć.

Zaharija.

Ljepote tvoje nesmiljeno sunce
Obsjenjiva rugobu moju tako,
Da ne može me vidjet ovo cvieće.

Rajna.

Ti krasno laskaš, al te medne rieči,
Ne pristaju na kosmata ti usta.
Zar medo može kano slavulj pjevat?

Zaharija.

To nije čudno! Da te medo vidi,
Slavuljevim bi propjevao glasom;
Al to je čudno, ljute rieči tvoje
Da uhu mome sladke su i nježne;
S tog psuj me samo, da ti čujem glas.

Rajna.

Kad želiš čuj: ko vuk si meni mrzak.
Licumjerne su tvoje sladke rieči,
I ljuti nalip medom namazan,
Odurnije od runjava ti lica.
Okani me se!

Zaharija.

Psuj me, dušo, psuj me;
Al ne tjeraj me izpred lica svoga,
Da hranim dušu gledeć ti ljepotu,
Bez koje bi mi umrla od glada.
Ja nisam biedan kriv što nisam liep,
Ni što mi srce za ljepotom gine.
Na drugom neki ne vide ljepotu,
Nit ćute za njom u srcu čeznuće;
A što bi ljepost ovog svieta bila,
I žarkog sunca, neba zvjezdana,
Da nema oka, koje im se divi?
Udivljenje je ljepše od ljepote,
Jer ljepost sama ljeposti ne ćuti,
S tog bolje ružnog, koj ljepotu ćuti,
Neg liepog, koj ne ćuti te ljepote.
Dopusti robu, bogolika Rajna,
Da disat smije zrak, što mirisne
Prokade grudi tvoje, dišući ga;
Dopusti s neba čarobna ti lica

Da koja zviezda tvojih pogleda
I na me padne, ter razsvietli noć
Prebiedne moje duše; tad će tielo
Čeznućem pustim ljepše postati,
Preobraženo od te rajske iskre.

Rajna.

Na sažaljenje ganuti me možeš,
Al ne na ljubav.

Zaharija.

Jerbo drugog ljubiš,
I jer se zove Porfirogenet.
I ja sam knez, a srbski tron je moj;
Jedinac jerbo ja sam Pribislava,
A Pribislav je Mutimirov sin
Najstariji, a Mutimir je opet
Najstariji od djece Vlastimira.
To pravo svoje ja ću znati steć,
I veličinu dignut Srbije,
Pa zapoviedat cielome Balkanu.

Rajna.

Ti misliš tronom da ćeš me zamamit!

Zaharija.

Oh, da ti nešto kažem, ti bi odmah
Zaboravila hinjeni taj ponos,
I Zaharija dobar bi ti bio.

Rajna.

To mora biti neko velje čudo,
Što oči tako može mi občinit,
U takvoga da zaljubim se medu. (Smije se.)

Zaharija.

Zaručio se Porfirogenet
Sa Romanovom kćerju Jelenom.

Rajna.

Oh, hvala, hvala! To je krasna viest;
Zaslužio si za nju jednu ružu. (Ubere jednu ružu, te ju dade Zahariji, a on je primi i poljubi.)

Zaharija.

O krasni cviete, ja te ne bih dao
Za carsku krunu Porfirogeneta;
Dok živim ja ću na srcu te nosit.
Al čudno mi je, Rajna, tako malo
Do carske krune da je tebi stalo.

Rajna.

Baš ko do tebe, ni više ni manje!

Zaharija.

Zar drugog ljubiš?

Rajna.

Ljubim jednoga,
Što vriedi tisuć Porfirogeneta;
Junaka divna, kojeg pogled jedan
Od mora tvoga čuvstva više gori.

Zaharija.

Zar Tomislava?

Rajna.

Tko bi drugi bio?

Zaharija.

Ah, to je slavni, silni junak taj! (Smije se ironički.)

Poslužila mu sreća ćorava
Obraniti se od Magjara divljih,
Jer konji njihni skakat ne mogahu
Po njegve biedne zemlje hridinah,
I dva tri puta potuć Saracene,
I još desetak šajka mletačkih,
Ne svojim ladjam', nego burom ljutom,
Pa to je junak? Kad se dočepam
Svog priestola i vojske, od njega
U kratko ne će traga bit ni glasa.
I gore ću mu vojskom srušiti.

Rajna.

Izustit nisi njegvo ime vriedan,
Ti hvastavice!

Zaharija.

Oh, oprosti, Rajna,
Zasliepila me tako tvoja liepost,
Da ne znam više ni što govorim.
Oh, smiluj mi se, ljubav mi odvrati.

Rajna.

Ni rieči više, il ću otca zvat.

Zaharija.

Oh zovi, zovi, pa osliepit daj me,
Ti, biela grudo sniega studena,
Što pališ dušu jače od sunca.
Oh, kako može takav mrzli led
U srcu ovaj požar podići!
Da komad leda vrh njeg privijem,
Izplinuo bi mah ko udren munjom,
Od ljubavnoga žara srca mog;
A ti — što jače plamti moja grud —

Sve mrzlijom, oh, vajme, postaješ?
Obratio se zakon prirode:
Led vatru siplje, vatra ne može
Da drobnu grudu sniega raztopi.

Rajna.

Tek onda bi se zakon prirode
Poremetio, da tko tebe ljubi.

Zaharija (klekne pred nju.)

Ah, čuj me, Rajna: ljubav mi je čvrsta
Ko srbske gore; ona je duboka
Ko sinje more; ona mi je jaka
Ko srbske vojske; uništit će sviet,
Izgorit svemir, ako cjelov tvoj
Taj požar svojim medom ne sgasi. (Zaharija je uhvati lievom rukom oko pasa, a desnom zagrli i stane biesno ljubiti, a ona mu se otimlje vičuć.)

Rajna.

Oh, otče, otče, pomoć! braćo, pomoć!

PRIZOR TREĆI.

IVAN i prijašnji, pak za čas SIMEON.

Ivan (dotrči naglo s otraga i udari po licu Zahariju, za tim trgne mač.)

Ni makac, robe, il si odmah studen!

Rajna.

Ne, nemoj brate!

Zaharija (pridižući se.)

Dobri kneže moj,
Zasliepila me liepost sestre tvoje,
Zamaglila mi biesnom strašću pamet;
Ta ja i ne znam, što se ovo sbilo!

Simeon (dolazeći.)

Što bješe, kćerko? Što si vikala?
Da nije zmija gdje u cvieću bila?

Rajna.

Moj otče, ništa.

Simeon.

Kaži, što je bilo.
Svojeglavi da nije možda Ivan
U naglosti ti štogod skrivio?

Rajna.

Ne, nije!

Simeon.

Hoću znati, što je bilo! (Srdito.)
Ti, Ivo, kaži, il ću . . . znadeš! . . . il ću . . .

Ivan.

Taj drzki čovjek zagrlio Rajnu.

Simeon.

Mrnjavur ovaj? Drzkim brkom on
Oskvrnut rajska njena usta htjede?

Zaharija (padne na koljena.)

Oprosti, silni care, nisam htio . . .

Simeon.

Ni rieči, robe! Što ga nisi probo?
Izkopat daj mu oči . . . odsjeć nos . . .

Rajna.

Ne, ćako!

Simeon.

Odmah!

Rajna.

Ne, ne!

Simeon.

Odmah, Odmah!

Rajna (grleći otca.)

Moj mili babo, nemoj, to je grozno!
Izkopat oči?! . . . prolaze me srsi.

Simeon.

Umekšavaš i opet srdžbu moju,
Ti zlatna kupo meda! Opraštam mu,
Da nježno tvoje srce ne raztužim.
Zaslužio je smrt, taj rob, kom dadoh
Slobodu, hranu, časti, i još se je
Usudio da napastuje Rajnu.

Zaharija.

Ne, silni care, nisam tako htio . . .
Ja . . .

Simeon.

Šuti, robe! opraštam ti samo
Rad moje Rajne. Ti si, kćerko moja,
Mog duha mir i srdžbe utjeha,
Moj kućni raj, najljepši carstva cviet,
Najsjajniji na mojoj kruni dragulj.
Tvoj cjelov srdžbu, osvetu mi gasi,
Ko blaga ljetna rosa suhu zemlju.
Poljubi me.

Rajna.

Oh, stoput, mili babo! (Ljubi ga.)

Simeon.

Zar tako si se preplašila, moja
Golubice? Ta kričala si jako,
Ko diete, koje sretne medjeda,
Što svom stražaru pobjegne sa lanca.

Rajna.

Ne jako.

Simeon.

Više kljun taj jastrebski
Približio da nisi njenom licu.

Zaharija.

Zaboravih se biedan! Začara mi
Ljepota njena pamet. Prosti, care,
Moj život kano zalog tvoj ću cienit,
U svakoj sgodi spreman umriet za te. (Ode.)

Ivan.

U tamnici bi njemu mjesto bilo,
Jer ja se bojim njegova izdajstva.

Simeon.

Ti naglo sudiš, kao što i radiš.
Dobričina je on u ružnom tielu.
Pa kakvo čudo da ga Rajna moja
Občarala ljepotom lica svoga?

Ivan.

Založiti je kadar vragu dušu,
Da pomogne mu osvete se napit.
Ja nešto grozno ćutim u srcu
Kad njega vidim . . . ubit bih ga htio.

Simeon.

Po nagonu kad takve mržnje ćutiš,
Ti opasan bi odveć bio car.

Ivan.

Ne tako, ko što on je podanik.

PRIZOR ČETVRTI.

SIMEON, RAJNA i PETAR.

Petar.

Ov list je sad iz Carigrada stigo. (Predaje Simeonu list.)

Simeon.

Daj amo! To je patrijarhe ruka.
Zar prevejanac kakvu zamku snuje? (Otvara pa čita.)
Nikola, božjom pomoću patriarha svih pravovjernih, svomu ljubljenomu sinu Simeonu, arhontu bugarskomu, pozdrav!
(Simeon se zapanji, probliedi, stane drhtati, pa baci pismo pod noge.)
Arhontu, arhontu! Drznik naduti!
Arhontu, čujte! čujte, on me zove
Arhontom! mene, cara, samodržca
Svih Bugara i Srbalja i Grka!
Tolika grčka oholost je luda,
Da dok pred menom strepe, kano roblje,
I plaćaju mi danak — po tom nisu
Neg podanici moji, a car njihov
Arhont je moj; — još zovu me arhontom!
Oh, babljih rieči Simeon ne čita. (Pogazi nogom pismo, a Petar ga podigne i podaje natrag otcu.)

Petar.

Pročitaj, možda važne stvari javlja.

Simeon.

Pročitaj sâm, jer meni dodijaše
Ta pisma puna lude oholosti,
Pod poniznosti licumjernom krinkom,
I puna jeda namazana medom
Iz svetih knjiga.

Petar (čita.)

»Nikola . . . arhontu bugarskomu pozdrav!«

Simeon.

Arhontu! dosta! ne treba da čitaš!

Petar (čita.)

Dobismo nalog od našega dobroga cara Romana, i od naše milostive carice Zoje, da ti javimo . . .

Simeon.

»Mi« »da ti!« To je smjelost bezstidna!

Petar (čita.)

»Da ti javimo Božju volju, kojega su odluke nama slabim smrtnikom nepoznate, ter se naše odluke moraju ravnati i mienjati, prama znakovom, kojimi nam njegova svemožnost svoju volju objavljuje« . . .

Simeon (srdito.)

Ta brbljavica, nikad ne će na stvar.

Petar (čita.)

»Pošto je božja volja htjela da se je nasljednik krune rimskoga carstva, Konstantin Porfirogenet, zaljubio u Jelenu, liepu kćer sadanjega, po milosti Božjoj, cara Romana; to se ne mogosmo protiviti božjoj volji i zaručismo Konstantina sa Jelenom . . .«

Simeon.

Oh, dosta! grom i pako! Carigrad
Već nije drugo nego ludnica,
Neg sud Pandore, kula oholosti!
U Bospor ću je bacit skupa s ljudmi.
Uvriediše me u srce, jer ti si,
O Rajna, srce moje. Kad mi vojska
Na carigradskim zidim' stiege razvi,
U smrtnom strahu, Rajna, tvoju ruku

Zatražiše za Porfirogeneta,
A Petru cara ponudiše kćer;
Tad ja da vidim krunu rimskog carstva
Na glavi kćerke, s vojskom odstupih.
Kad minu strah, već gaze svoju rieč,
I vjerolomstvo božjom voljom zovu.

Ivan.

Razorit moraš tu sramotu tvoju.

Petar.

Još mirnim putem stvar se riešit može.

Ivan.

Ti bugarskoga nemaš ponosa,
Kad sliepa ljubav, ne pušta da planeš
Na onu mržnjom, što te prezire.
Zar ne sjećaš se kakvom nadutošću
Odbijahu nas carica i ona,
Prem poklisari bjesmo otca svoga?!

Simeon.

Prenagao si, čuješ, Ivane.

Ivan.

To svojstvo od svog otca baštinih,
A naglost prvi znak je dobra srca.

Simeon.

Al zato brata vriedjat ne smiješ.

Ivan.

Kad više mu je ljubav nego ponos.

Petar.

To vjerolomstvo više mene vriedja;
Al zar ću za to odmah srušit sviet?

Ivan.

Ne! Carigrad!

Simeon.

I ne će dugo proć,
Il ja se ne ću zvati Simeon.

PRIZOR PETI.

BOJAN, GRGUR NINSKI i prijašnji.

Bojan

Grgura Ninskog dovedoh ti, otče.

Grgur (hoće da poljubi skut Simeonove haljine.)

Dopusti, care, da ti ljubim skute!

Simeon.

Ne! Grgur Ninski, nek mi lice ljubi! (Poljubi ga.)

Grgur.

Ti preveć častiš poniznoga slugu.

Simeon.

I veće časti ti si dostojan,
Jer gojiš jezik, braniš ga od Rima
U crkvi božjoj.

Grgur.

Sliedim primjer tvoj.

Simeon.

A koji poso ovamo te nosi?

Grgur.

Sa važnim poslom Tomislav me posla;
Al najprije ti njegov pozdrav nosim.

Simeon.

Na mnoga ljeta i on bio zdrav!
Al čini mi se s papom očijuka.

Grgur.

On cielom dušom ljubi obred naš,
Al još je u nas latinski kler jak,
Pa ne smije se zamjeriti papi.

Simeon.

Na mirne s papom ne će postić ništa.
Latini vuku amo, Grci tamo,
A mi po sriedi ostat ćemo goli;
S tog što je naše, krepko treba branit.

Grgur.

Svom silom ja se opirem Latinom,
Al njihove nas knjige poplaviše
I svećenici; a ja nemam naših
Da poplavi se oprem latinskoj;
U tebe za to dodjoh pomoć tražit.

Simeon.

Za svetu stvar, što mogu, sve ću činit.

Grgur.

Kroz Ohrid prodjoh, gdje tvoj biskup Kliment
Na tisuće svećenstva odgaja.
I mislim da bi tebi lako bilo
Odstupiti ih nekoliko meni.

Simeon.

Koliko trebaš najboljih izberi.
A knjigâ će ti dati heksark Ivan,
I moji sveti sedmočislenici.
Obraniti nam treba jezik svoj,

Jer bez njeg ćemo postat robovi
Latina i Grka. Bog razumije
Sve jezike, jer sve je stvorio,
S tog svak u svojem neka mu se moli.

Grgur.

O Simeone, Ptolomeju naš,
Ti knjigoljubče, sunce slovjensko,
Što prosvjetu nam sjajnu razgara;
Dok slovjenskoga bude jezika,
Koj do visine grčkog podignu,
U njem će ti se pjesme pjevati.

Simeon.

I tim se mnogo više ponosim
Neg pobjedam' nad Grci i Magjari;
Kod Katasirta, Bugarofigona,
Kod Maglave i kod Aheloja,
I mnogo drugih sjajnih pobjeda.
I tvoje ime, vriedni Grgure,
Uz moje će se ime spominjati.

Grgur.

Ko male luči pokraj sunca jarka.

Simeon.

Ko sjajna sunca hrvatskoga roda.
A kakav poso još te amo vodi?

Grgur.

Ti znadeš, care, da je Tomislav,
Sve protivnike svoje svladao.

Simeon.

Ja poznam njegve slavne pobjede
Nad Saraceni, Mletci i Magjari.

Grgur.

Sjedinio je zemlje hrvatske
Od Triglava do mutne Bojane,
I potukao višekrat Magjare,
A Mletcima nametnuo je danak.
Sad vlada mirno u svom kraljevstvu,
A okružen je vojskom, kao tvrdjom.
On brodovima svojim morem vlada
Ko oro zrakom. Sveti otac papa
Već obećo mu poslat krunu za to.

Simeon.

Zaslužio je junak takvu čast,
Jer da on nije suzbio Magjare,
U ruševinah ležao bi Rim.

Grgur.

On jošte nema kruni nasljednika.

Simeon.

Pa nek se ženi.

Grgur.

Za to k tebi dodjoh.
Ti imaš kćerku, koja svietom slovi
Ljepotom lica, duha uzgojem.

Simeon.

Razum'jem. Tu je, o tom sbori njoj.

Grgur.

Je l' želiš, liepa djevo, kraljicom
Hrvatâ biti?

Rajna.

Ja ne želim to.

Simeon.

Što veliš, Rajna? Ti se protiviš?

Bojan.

Ne protivi se, nego kazat htjede,
Da Tomislava želi, a ne krunu.

Simeon.

Je l' tako, Rajna?

Rajna (stidljivo.)

Jest, jest!

Simeon.

Dodji amo
Da zagrlim te, moja grlice. (Zagrli Rajnu.)
A ti svom kralju kaži, Grgure,
Na miru da mi carstvo otimlje,
Jer to je moje duše carica.

Grgur.

I srca moga kralja kraljica.

Simeon.

Dojavit možeš kralju, Grgure,
Da Simeon se takvim zetom diči.
Da kad je lani na mom dvoru bio,
Zadivio me govorom i licem,
I da sam sretan što je Rajna njega.
Al sad se nadam da već potolice
On Srbom dati ne će da se bune;
Da buntovnike na dvor primat ne će.
Sad pozdrav Rajne i moj mu ponesi.

Grgur.

Taj sveti brak će svezati Slovjene,
Te svakoj sili moći će odolit.
Sad s Bogom, care, s Bogom, liepa djevo,
Doskora ću se po te vratiti
Uz mlada kralja, silne svatove.

PRIZOR ŠESTI.

SERGOBUL, ČESLAV i prijašnji.

Sergobul.

Moj care, zdravo!

Simeon.

Što je Sergobule?

Sergobul.

Zle viesti nosim . . .

Simeon.

Kakove zle viesti?

Sergobul.

Pobunio se, s Grcima se roti . . .

Simeon.

Tko?

Sergobul.

Knez srbski Pavô.

Ivan (Simeonu.)

Pravo ti je tako!

Simeon.

Oh, satrt ću ga! Što učini, kaži?

Sergobul.

Dojavio mi sada jedan glasnik
Od Viševića zahumskoga kneza,
Koj Tomislavov podanik je vjeran,
U Draču da se s Grci Pavao
Prot tebi roti, tajni savez sklapa.

Simeon.

Oh, izdajica!

Bojan.

Otče, pravo ti je,
Kad u svaku pouzdavaš se hrdju.

Ivan.

Čuj, otče, ja bih, osim Česlava,
Da Vlastimira satrem koljeno.

Simeon.

Nezahvalnici! izdajničke zmije!
Obasuh Petra svakim dobročinstvom,
Za kuma svome sinu ga odabrah,
I na srbski ga priestol postavih;
A on se složi s Grci proti meni
Baš kada htjedoh uzet Carigrad.
U groznoj bitci kod Aheloja
Rad njega skoro glavu izgubih.

Česlav.

A ti sad njegvu u tamnici braniš,
A srdiš se na biedni srbski narod!
Ta šta je narod kriv? On pobuni ga;
On Klonimira moga otca ubi,
Mog biednog strica Brana osliepi;
A ti mu praštaš život, ter ga hraniš

U tamnici ko kneza, ne ko roba;
Pa, je li čudo što se Pavô buni?

Ivan.

Odsieci glavu onoj izdajici,
Na zastrašenje neka Pavlu bude.

Simeon.

Osveti na njem otca, Česlave,
Pak spremi se na Pavla ići s vojskom,
A ti naredi vojsci, Sergobule,
Da bude sutra spremna na put krenut.

Sergobul.

Po zapoviedi bit će izvršeno.

Petar.

A na kog želiš udariti, otče?

Ivan.

Ti jošte pitaš? Nek ti srce kaže,
Imade l' jošte vatre bugarske.

Simeon.

Na Balkan sav, jer dokle carstvo moje
Neprekidno od Jadranskoga mora,
Od Matapanskog rata do Karpata,
Ne bude svoju prostiralo vlast;
Do tada na njem ne će biti mira,
Već braća će se klati kano vuci.

Bojan.

U sukob tad ćeš s Tomislavom doći.

Simeon.

S Hrvatima me veže drevni savez
I budu li ga štovali ko do sad

Pokroviteljstvo moje će uživat.
S tog vrlo rado dat ću Tomislavu
Za ženu Rajnu. Ali ako budu,
Ko do sad Srbom, potolice davat,
I buntovnike primat na svoj dvor;
I na njih tad ću s vojskom udarit,
I zetu svome oteti ću krunu,
Jer na Balkanu dosta je i jedna.
Al sada najpr'je moram kaznit Srbe,
Pak Carigrad.

Bojan.

I nek te ne ganu
Ni lažne suze ni darovi sjajni.

Simeon.

Razorit ću ga i u more bacit;
Pak posijat ću solju ono mjesto.
A tebi, Petre, liepu Jelenu
Za robinju ću dati ne za ženu,
U preziru da prezir okaje.

PRIZOR SEDMI.

Zaharija. (Dodje s desne strane bašće.)

Vi snujete? Al i ja ovdje (kaže čelo) snujem:
Zamrsit snujem vaše osnove,
Na ruševinah vaših dignut svoje.
U ovoj glavi mudar pauk prede,
I plete mrežu za muhe bez glave,
Al kada pauk muhu ulovi,
Tad smrtnim jedom osveti se na njoj,
Što osnove pomrsila mu krilom.
Na licu babe lako vidiš čuvstvo,

I glupost čitaš glupanu na licu;
Al jaka duša ovija se velom,
Kroz koje tudje oko prodriet ne će.
Ne boli mene lice, nit već traga
Imade na njem Ivanove ruke,
Al duboki je trag u srcu momu,
Koj oprati se samo krvlju dade.
Zaruknuti će jednom ovaj medo,
Ko smrtna trublja nekom na uho,
I potrest će se od toga rûka carstva
I troni srušit. Nahuckat ću već
Na Tomislava naglog Simeona,
Dok jedan padne. Na drugog ću onda
Oborit Grke, Ugre il sotonu,
I Srbija će vladat na Balkanu,
A ja ću biti silni srbski car.
Vi snujete, al i ja ovdje snujem!

(Zastor padne.)

ČIN DRUGI.

Pozornica prikazuje bojno polje u blizini grada Odrina na rieci Marici. Tlo je bregovito, a po sredini pozornice uzdiže se oveći brežuljak. U dnu se vide visoke planine i zidovi nekoga grada.

PRIZOR PRVI.

BOJAN i PETAR (dolaze sa protivnih strana).

Bojan.

Tu Ivana je otac ostavio
Da motri bitku, da mu kretnje javlja
Po ulacima, a tu sad ga nema.

Petar.

Pregnuću srca, želji bojne slave
Ne odoli i možda u boj srnu.

Bojan.

A mjesto sebe ne ostavi nikog,
Da kretnje motri naših protivnika.
Gle, uprav sada, tamo s desne strane,
Ko mutni vrtlog vihora i praha,
Na našu vojsku druga udari,
Ter poraženi Grci dižu glavu.
To stalno Srbe vodi Pavao.

*

Petar.

A gdje je otac? To mu treba javit.

Bojan.

Ko lav kroz ovce prolieće na konju,
I malo prije vidjeh kako ubi
Platipodova sina Faustina.

Petar.

Naredio mi prije boja strogo
Na Ivana da pazim, da ga ne bi
Krv njegva vruća u boj zaniela,
Sa ovog vrha pokolj gledajući.
Već možda u boj jogunica srnu.

Bojan.

Vaj djetetu da što se dogodi,
Tad tko bi živ pred otca stupit smio?
Izgubio bi radje cielu vojsku
Neg Ivana. Potražimo ga, brate!

Petar.

Ne muti takvim, slutnjam' dušu moju.

Bojan.

Ah, što ćeš! slutim da će Simeon
Orosit danas gorkom suzom oči;
Jer vidim kako vihor sudbe lomi
Sa njegvog hrasta jednu vitu granu.
Oh, da sam ja ta grana! manja šteta
I bol bi otca snašla; jer je Ivan
Sva otačbine nada, a ja pjesnik
Ne znadem jadan ravnat državom,
Već dušom letim u prostorje sanja.

Petar.

I ja bih rado život dao za nj,
Jer ubila bi otca njegva smrt;
Al nemoj takvu nagovieštat kob.

Bojan.

Zaorio bih radje bojnu pjesmu,
Ko grom, i dušu bacio niz vrlet,
Ko odron gore Grke sve da satre.

Petar.

Gle, otac k nama s ove strane ide,
U licu srdit; pitat će nas možda
Gdje ostavismo brata Ivana.

Bojan.

Ublažiti se nadam lako otca.

PRIZOR DRUGI.

SIMEON, PETAR i BOJAN.

Simeon.

A gdje je Ivan, Petre, Bojane?
Vi nevaljanci, mladjeg turiste
U bitku, a vi stadoste na vidik.
Za vaše glave nije boj ni kruna.

Bojan.

Oprosti, otče, baš u ovaj čas
Tu dodjosmo, da Ivu potražimo.
Ov krvav mač nek moja djela kaže.

Simeon.

Ne korim tebe, mili Bojane,
Jer ti, u miru što ko slavić poješ,

U ratu znadeš biti ljuti lav;
Već Petra korim. On je stariji
I krune moje nasljednik, a mnogo
Ne čini mi se za to sposoban.

Petar.

Ugodit ja ti želim, ali što ću,
Ne nadari me narav, kano braću;
Al gledaj ipak, i moj mač je krvav.

Simeon.

Jest, ja se dičim s vama, djeco moja,
Al ipak mi je Ivan najdraži,
Jer danas mi je život spasio.
Obletiše me Leon i Argiris,
Dvie grčke vodje; ubiše mi konja,
I pogiboh da Ivan nije došo,
Te bojnim kopljem Argirisa probo.
Ja skidoh glavu drugom, te sam htio
Sred ljuta boja zagrliti sina,
Al on kô munja lievo odjezdi,
Gdje silna bojna orila se buka.

Bojan.

To Pavao je Srbe doveo.

Simeon.

Ti ovdje ostaj, Bojane, i gledaj,
Dok Ivan dodje, kako bitka teče,
A ja ću s Petrom sići u boj ljuti,
Da prisutnošću vojsku ohrabrimo,
I Ivana iz bitke odstranimo;
Da djetetu se što ne dogodi. (Otidju niz brežuljak.)

PRIZOR TREĆI.

Bojan.

Oh, koja ovo tajna moć u duši
Čudotvornim mi glasom šapuće,
Da nesreća se neka grozna sprema?
Ko ptica, što pod krilo svija glavu
Oluju kada sluti, tako duša
U čudnu neku zavija se bol,
Što srcu ne da mira, krv ledeni,
Kad neku skoru težku sluti kob.
Oh grozna kobi, kog ćeš stići danas?
Mog starca otca? Petra? Ivana?
Daj na me radje izlij srdžbu svoju!

PRIZOR ČETVRTI.

BOJAN i ČESLAV (koji dodje s lieva.)

Česlav.

Što radiš ovdje, Bojane, dok bitka
Neodlučna se ljuta poljem mota,
Ko kad se sretnu oblaka dva tmurna
Od protivnih vjetrova tjerana,
Ter grme nebom, paraju ga strielom,
Da gore ječe, crna zemlja drhće?

Bojan.

U boj me neka čudna žudnja vuče,
Da nadjem brata, da ga od zla čuvam.
Tu mjesto mene malo ostaj, molim,
I javljaj caru, što se poljem sbiva.

Česlav.

Da gledam tužan, kako srbski narod
Tu poljem pada, podlim Pavlom vodjen?

Ne! radje idem njegvu glavu skinut,
Il sam zaglavit.

Bojan.

Ostaj samo čas,
Zamienit ću te ja, il Ivan, odmah. (Ode.)

PRIZOR PETI.

ČESLAV pak ZAHARIJA.

Česlav.

Sad nije druge, moram ostat ovdje,
I gledat grozan prizor, gdje se braća
Ko zvieri kolju. Proklet, proklet bio
Tko prvi brata nahucka na brata,
I proti bratu sdruži se s tudjincem!
Al, gle, put mene ide Zaharija,
U koži meda plahi magarac;
On mjesto mene ostati će rado.

Zaharija.

Ha, kukavico, tu se s vrha kočiš,
Ko oro s klisa, a naličiš svraki
Na suhom panju, što se okreće
Da od nekud je jastrieb ne saleti;
A ja se borim kano biesan, sav
U crnoj krvi već sam ogrezao.

Česlav.

Grabežljiva ti jastrebino sura,
Zamieni malo ovu biednu svraku,
Što želi u boj sići. Skoro će te
Zamienit Ivan, pa ćeš moći opet
Da u boj srneš, kljun okrvaviš
U krvi ljudskoj.

Zaharija (sam sobom.)

Kaže, da će Ivan
Tu doć gdje nikog nema? Neka ide,
A ja ću čekat plien. (Glasno.) Otidji ludo,
Okrenut ćeš se čim ti bljesne mač
Pred očima, ko diete kad mu bljesne
U travi šara zmija.

Česlav.

Ne brini se.

Zaharija.

A na kog misliš, kukavico ići,
Na braću Srbe, il na Bugare?

Česlav.

To pitanje je grozno, Zaharija!

Zaharija.

Al ludoj glavi u pamet ne dodje;
Već kaži meni, prijatelju mili,
Na kojoj strani želiš pobjedu.
Il želiš, Srbi s Grci da pobiede,
Il Bugari?

Česlav.

To pitanje je težko,
Jer žao mi je Bugara i Srba.

Zaharija.

Zar brat il rodjak tebi je svejedno?

Česlav.

Al Grci nisu rodjaci ni braća.
A kojoj strani želiš sreću ti?

Zaharija.

Ni jednoj, svima želim nesreću;
Da mrtvi svi na polju ostanu.

Česlav.

I Srbi dakle?

Zaharija.

Svi do jednoga,
Jer pristaše su Pavla, a za takve
Ja srca nemam! Još ih ostaje
U Srbiji, a ti nek žive za me,
Za kneza da me mogu izbrati.

Česlav (sam sobom.)

Oh, grozna huljo! Oslobodi Bog
Od takva vuka srbski narod moj!
Oh, u tom stalno nije srbska krv,
Već s ciganinom sgriešila mu majka,
Jer srbski rod plod takav ne radja. (Glasno.)
Od suparnika Pavla lišit ću te,
Al mjesto mene ovdje ostani. (Ode.)

Zaharija.

A za tim tebe nek me liši striela,
Kopilane ti gadni, bugarski,
Na Srbiju ti preveć brižno misliš! (Cilja za njim lukom.)
Oh, skoro bih ti ovu ptičicu
U ledja poslo, nek ti grančicu
Donese mira, i tih briga rieši.
Al ne ću, možda riešit ćeš me Pavla;
Oh, zaklali se, Bog daj, medjusobno!

PRIZOR ŠESTI.

ZAHARIJA i PAVAO BRANOVIĆ. (Nekoliko vojnika navali iza Zaharijinih ledja s lieve strane, ali se odmah izgube niz brežuljak. Za njima dodje Pavao Branović i navali na Zahariju.)

Zaharija.

Ne luduj, Pavle! Miruj! Ja sam s tobom.

Pavao.

Kud bježiš? Stani, robe svačiji,
Ti prirepino svakog, tko je jači.
Ko roba ja te Simeonu poslah,
Ko medjeda u gvoždju okovana,
A tu si znao opet steć slobodu
Ulizavom i licumjernom ćudi,
I snovat stao da mi otmeš priestô.
Nek medju nama sudi oštri mač!

Zaharija.

Ma Pavle, brate, šta ti je? ne luduj!
Ta nikad nisam mislio ni u snu
Na srbski priestô. Što je tvoje, tvoje!

Pavao.

Ne! ne ćeš, lažo, zamazat mi oči,
Već umri, il se odmah meni predaj,
Da ponovo te okujem u gvoždje,
Kroz nozdrve da lanac ti povučem,
Pa da te vodim od grada do grada
Ko medvjeda, na sprdnju srbskoj djeci!
Il umri!

Zaharija.

S tobom nije šale, bogme!
Al moje noge pametne su dosta. (Pobjegne niz brežuljak.)

Pavao.

Hej, stani, stani! (Potrči za njim.)

PRIZOR SEDMI.

IVAN, ZAHARIJA i PAVAO.

Ivan (dolazi s druge strane te viče na Zahariju za kulisom.)

Natrag, kukavico!

Il ja ću jednom za uviek umirit
U tvome tielu ledni vjetar straha.

Pavao.

Što, na me vičeš? Ja ne bježim, dodji!

Ivan (došavši na pozornicu.)

Ja na te ne vičem, al kad me zoveš,
Položi koplje, da se ogledamo. (Bace koplja jedan na drugoga, pa se uhvate na mačeve, dok Ivan ne potisne i ubije iza kulisa Pavla. Ivan se vrati noseći u ruci njegovu kacigu.)
Gle, biesa, to je izdajica naša
I vodja Srba, hrabri Pavao!
Poslužila me divno danas sreća,
Jer »spoliae opimae« otcu ću prikazat.

Zaharija.

Šta, zar je mrtav?

Ivan.

Ne trebaš se bojat;
Već nikog ne će ubit, ko što ni ti,
Ni bojat ga se itko, ko ni tebe.

Zaharija.

Već nikog ne će ubit, kano ni ja?
Tad čuvaj ga se! mrtav će te ubit.

Ivan.

Od pusta straha buncaš kao lud.

Zaharija.

Od bahatosti postao si sliep!
Gle, kako biesno zrakom suri oro
Sa jastriebom se čepuša; i jastrieb
Nadjačati će orla lukavošću.

Ivan (gleda u zrak.)

Pa što će proti orlu lukavost!
(Zaharija napne luk te ustrieli Ivana, dok gleda u zrak. Ivan se sruši, vičuć):
Vaj, lukavi me jastrieb ubio! (Umre.)

Zaharija (zarukne biesnom nasladom.)

Čuj, kako medo ruče, Ivane,
On ruče rûkom grozne osvete!
Gle, sad mi reci, može l' Zaharija
Još koga ubit, luda hvastavice!
Ded, sad me ćušni, nagla delijo!
Ta tko bi reko da ćeš jednom bit
Tol dobar, krotak, miran? Sad se mogu
I tvojom rukom igrat; i gle, ne će
Da pljusne više prezreno mi lice! (Drma Ivanovom rukom.)
A nekad me je ovim prstenom
Oblila mlazom krvi iz nosa.
Ov prsten će me uviek sladko sjećat
Na sladki čas, kad Rajnu poljubih,
I na još sladji časak osvete,
Što tako medno krvlju mi se širi! (Skine mu prsten.)
O, i ti amo, grivno cetava, (skine mu grivnu cetavu i narukvice.)
Pa i ti, liepa narukvice zlatna,
Da medo s vama kititi se može,
Kad opet Rajnu bude grlit htio;
Jer svrake ljube samo što se sjaji! (Sve baci u tulac.)
Gle, vojska ide! Sad ću kazat caru,
Da Pavla ubih, sina mu osvetih:
Tad ludi starac, ganut do srca,
Nagraditi će moju osvetu,

I još ću postat knezom Srbije.
A kad mi dade nozi uporišta,
Tad moj će lako biti Balkan sav.
A sad se idem skrit za onu hrid,
Nad Ivanom dok izplače se starac. (Otidje lievo.)

PRIZOR OSMI.

BOJAN i PETAR (dolaze s desna).

Petar.

Još ovdje nema Ivana, a Česlav
Na mjestu nije, nego neko truplo.

Bojan.

Vaj, Petre, brate, ne vidiš li, tko je?
Osliepi odmah, bolje će ti biti,
Neg vidjet ove oči utrnute.

Petar.

Vaj! To je Ivan! mrtav? grozno! grozno!

Bojan.

Potamni sunce, nikad ne izteci,
Da Simeona ne vide ga oči.

Petar.

Tko, tko će javit otcu kobni slučaj?
Tko l' smrtnom kapi udriti mu srce?

Bojan.

Vaj! odpalo je orlu desno krilo!
Čuj, brate, ustaj, čuj me, Ivane,
Ne budi mrtav, živi! progledaj!
Ne ubij otca smrću svojom! ustaj!
Probudi se, ti budućnosti zoro,

Probudi se, ti maču bugarski,
Probudi se, ti nado naroda,
Probudi se, ti željo djevica!
Osovi svoju glavu ponosnu!
Udovica je kruna bugarska
Bez glave tvoje, glavo pametna!
Otvorite se oči junačke,
Razsvietlite mi ovu tamnu noć,
Što mrakom moju dušu omota,
I dušu otca, dušu naroda,
I mrakom cielu našu budućnost!
Oh, ustaj, brate, ustaj Ivane!

Petar.

Vaj, tko će otca ovdje dočekat,
Tko l' gledat bies na licu njegovom,
Kad stane pitat za svog Ivana?

Bojan.

Već otac ide! mrtva sina gledat
On ne sm'je, da ga ne ubije bol.
Dok pripremimo srce Simeona
Na groznu viest, svog brata pokrijmo. (Pokriju ga plaštom.)

Petar.

Tko to da reče, da ga oganj srdžbe
Sa lica otca munjom ne šine?

Bojan.

Na tugu ću mu najpr'je srce ganut,
Pa kad se starac žalošću raznieži,
Te mjesto ognjem da uzplamti srdžbe,
Kad skvasi lice vodom gorke boli,
Tad javit ću mu grozni dogodjaj.

PRIZOR DEVETI.

BOJAN, PETAR, SIMEON, SRGOBUL, bugarski vojskovodje i vojnici. (Vojnici viču iza kulisa: Živio Simeon! Živio pobjednik!)

Simeon.

Ne meni, nego Bogu kličite;
Jer pobjednik je on, a njegva srdžba
Na vjerolomce pade, kano oganj;
Ko iz oblaka kiša žarkih munja;
Ter leže bojnim poljem kano snoplje.

Bojan.

I tebi slava, otče, jer si velik!
U ratu David, Salamon u miru.
Taštini samo podati se nemoj,
Jer Bog i jaka srca kušat zna!

Simeon.

Što čudnovato uzdrhta ti glas?
Što sboriš o taštini? Ti si blied!
Zar zavidan si slavi otca svog,
Te pobjednu mu pjesmu ne pjevaš?

Bojan.

Put neba slava tvoja polieće,
Al moja sjetna duša nema krila
Da za njom prhne.

Simeon.

Kako sjetna duša?
Ta uviek do sad radostna je bila,
A danas tužna na dan pobjede?
Što znači to? Što šutiš? Petre, kaži
Ti.

Petar.

Ne znam, otče.

Sergobul.

Na razboju ga nigdje ne vidjeh
A vidjeh bar petdeset tisuća
Što Grka, što Kozara, a što Srba,
Gdje mrtvi leže poljem krvavim.
Zarobismo desetak tisuć' živih.

Simeon.

Ja to ne pitah, nego, gdje je Ivan.

Sergobul.

To ne znam.

Simeon.

Petre?

Petar.

Ne znam.

Simeon.

Ne znaš!
O Sergobule! Petre! Bojane!
Povratite mi moga Ivana.

Bojan.

Na bojno polje, otče, pohrlih,
Da vratim sa njeg brata Ivana,
Al vratiti ga ja ne mogu, otče,
Već za nj' ti evo nudjam život svoj.

Simeon.

Vojnici na sve strane kličite,
Da otac zove svoga Ivana.
Oh, sinko, sinko, gdje si, dodji mi!
Ozovi se tvom otcu biednomu.

Bojan.

Što tužiš tako? Što bi onda bilo

Da prohtjelo se Bogu tebe kušat,
I da se Ivan nikad ne ozove?

Simeon.

Što kažeš, jao! kušat? mene? zašto?
Ta što sam Bogu ja sakrivio,
Na takvu groznu kušnju da me stavi?

Bojan.

Petdeset tisuć' leži na polju
Mladića mrtvih, čijom smrću Bog
Pohodio je roditelje biedne,
Što ničem nisu krivi; što su možda
Od tebe još pravedniji, a možda
Koliko i ti djecu ljubiše,
Pa što si ti, da niti kušnje božje
Ne trpiš? Zar je tielo tvoga Ive
Neranjivo, il bolje nego drugih?
Il možda djecu ljubi samo car?
Il zar je tielo carevoga sina
Od druge, bolje gline sastavljeno,
Neg tielo svakog njegvog podanika?
Il zar sve istom ne zadaja krvlju
Ta crna naša zajednička majka,
U koju ćemo svi se jednom vratit,
Da carev sin je zalit ne bi mogo
Ko svaki drugi krvlju žila svojih?
Il Bog je samo stvorio za slabe
I siromake bol i gorke tuge;
Za pučkih majka srca smrt sinova,
Za carske samo radost i veselje?

Simeon.

Vaj, grozan li je rat! Ja ne mislih
Sve do sad na bol ucviljenih majka,

Dok tvoje mi predočiše ih rieči.
Al nemoj takvom mučiti me slutnjom,
Jer za što da me tako kuša Bog?
Ne, nije mrtav Ivo! Zovite ga.

Petar (sam sobom).

Već nikog ne će čuti, biedni otče!

PRIZOR DESETI.

ZAHARIJA i prijašnji. (Zaharija dovuče s lieve strane mrtvo tielo Pavlovo, pa ga ostavi kod kulise.)

Zaharija.

Odstranite se! Ovog lopova
Još živa moram caru predati.

Sergobul.

Zar ne vidiš da više nije živ?

Zaharija.

Što zar si umro baš u ovaj čas,
Ti huljo, kada pred cara si moro?

Simeon.

Što vučeš to? Tko bješe junak taj?

Zaharija.

Što junak? Gursuz! lopov! ubojica!
Ah, šteta što je već izdahnuo!
Ja prejako sam udrio ga mačem.

Simeon.

Al kaži, tko je? Jesi l' vidio
Gdje moga sina, moga Ivana?

Zaharija.

Na tom brežuljku ja ga ostavih

*

Sad malo prije ranjena, jer morah
Za ovim bježat, koj ga strielom rani.

Simeon.

Što, reče? jao! Kako? ranjena? (Simeon se približi, a Petar se odmakne od mrtva Ivanova tiela. Simeon se ogleda, vidi i prepozna Ivanov kolasti plašt, odkrije sina, gleda ga niemo, pa klekne do njega.)
Ah, sinko! sinko! (trza ga) sinko, zar si ranjen?
Onesviešćen je, djeco, vode amo!

Zaharija (sam sobom).

Ni Marica ga ciela ne osviesti.

Simeon.

Vidari neka dodju da ga lieče!
Osviesti mi se, sinko, čuj svog otca! (Pridiže ga, i nasloni mu glavu na koljeno.)
Pobiedili smo! čuj! pobiedili smo!
Vaj, on je studen, Petre, Bojane,
Da, studen, studen kano mrtva zemlja!
Sledenila se sjajna budućnost
I krv i mladost u tom tielu mladom!
Oh, tko će dah života starcu dati
Da udahnem ga u to tielo mlado?
Ah, tko će dati životne topline
Da stopim njegvu mladu mrzlu krv?
Moj liepi Ivo, sivi sokole,
Salomiše ti krila budućnosti,
A biedan otac prelit svoju dušu
U tvoje tielo ne može, jer tvoja
Sledenila ju smrt; a sunca nema,
Ah, nema moga pomrčana sunca
Da raztopi mi sledenjelu dušu!
Probudih ja ga stoput cjelovom

U zoru kada sanke snivaše;
A danas, jao! mili sinko moj,
Na cjelov otca što ne progledaš? (Ljubi ga.)
Usahnula je caru Simeonu
Na tielu desna ruka, puko mač!
Potamnila je zlatna jabuka,
Čeznuće mladih djeva bugarskih;
I najljepši je cviet uvenuo
Na zelenome stablu Bugarske! (Pridigne se položivši Ivana lagano na zemlju.)
Oh, Sergobule, Petre, Bojane,
Povratite mi moga Ivana!
Ta vama, vama, ja ga povjerih,
Sad gdje je? gdje je? gdje je? kažite!
Vi šutite? Oh, volio bi stoput
Da vječnim mukom svi zamukoste,
Neg Ivo moj. Bar kažte, tko ga ubi.

Zaharija.

Ta, ovaj ovdje, kojeg posjekoh.

Simeon.

Zar on? zar on? Oh, podla nezahvalnost!

Zaharija.

Ustrielio ga on i pobjego,
A Ivan pade vičuć: »otče! otče!«
Ja hoteć onog još da živa sgrabim,
Da osveti ga predam tvojoj, skočih;
Al on se stade branit kano biesan,
I nakon duge borbe ja ga shrvah,
Te stadoh vući amo. Sad je umro.

Simeon.

I umiruć si spominjao otca,

O sinko moj, o sinko, Ivane!
O Ivane, o biedni sinko moj!

Bojan.

Ne dolikuje caru takav jauk!
Nad činom božje volje zar da junak
Prolieva suze? Lukavu ni mudru,
Ni kao ptica hitru božjeg suda
Uminut nije! Otče utri suze.

Simeon.

Ti pravo sboriš; osveta, ne suze!
Čuj, Sergobule, odmah poklat daj
Svih deset hiljad' zarobljenih Grka.

Sergobul.

Po zapoviedi bit će izvršeno.

Bojan.

Od suza još je gora osveta;
Ne srdi Boga, ne kaljaj se krvlju!
Zar i ti hoćeš sliedit primjer Grka?
Zar tudja žalost tješit će ti bol,
Il još ju većom grižnjom srca mučit?

Simeon.

Ah što ću? Što ću? Kako ću izkalit
Tu ljutu bol, što moje srce reže?
I čim ću, kaži, napunit prazninu,
Što u srcu mi Ivan ostavi,
Kad ne smijem ni osvetom ga liečit?

Bojan.

Daj krivce kaznit, što su boju krivi.

Simeon (Sergobulu).

Moroleona vodju daj pogubit,
Jer zakleo se, kad ga zarobih,

Da na me više vojsku vodit ne će,
A sad je opet vojsku vodio.

Sergobul.

Po zapoviedi bit će izvršeno.

Simeon.

Ti Zaharija, sad si srbski knez,
Jer Ivana si moga osvetnik.
Sa Sigricom i Marmaenom odmah
Otidji kući, Srbiju osvoji.

Česlav.

Moj care silni, nemoj davat drugom,
Što obećo si meni.

Simeon.

Zaharija
Zaslužio je, što obećah tebi,
Zaslužio što ničim nisi ti.

Zaharija (padne pred Simeona, te mu ljubi skute).

Zahvaljujem ti, svietla kruno carska,
I prisižem ti vjernost do smrti.

Simeon (Bojanu).

U Preslavu daj odvest brata svoga,
Da suze majke ranu mu operu,
Da nad njim plaču djeve bugarske,
Razpletu kose, okite ga cviećem.
Otidji s Bogom, mili sinko moj!
Na grobu će te otac posjećivat,
I dugo će se s tobom razgovarat,
Zalievat suzom, cviete uveli!
Otidji k majci, mili sinko moj!
Za ovu kušnju budi hvala Bogu!
A sada odmah prama Carigradu!

(Vojska kliče: »Na Carigrad! Živio Simeon!« Zastor pada.)

ČIN TREĆI.

Pozornica prikazuje pribrežje Kozmidije pred Vlahernskim vratima nad Zlatnim Rogom (Hrisokeras) u Carigradu. Vlahernska se vrata nalaze po sredini pozornice na ćošku gradskih zidova. Vrata su zatvorena, a nad njima su debeli, ali ne visoki zidovi sa kruništem. Na lievoj strani u Zlatnom Rogu vidi se ratno brodovlje. Na desnoj strani Zlatnoga Roga uzdižu se bedemi Carigrada, a na lievoj gore, po kojih su ljetišta i palače. Odmah iza Vlahernskih vrata vidi se krov crkve Majke Božje u Vlahernah; a daleko u moru kućâ druge crkve, od kojih se najljepše iztiče kube sv. Sofije, nadvisivši ponosnom gorostasnom glavom sve ostale sgrade, kano nabreknuti val na valovlju krovova. Na desnoj strani u dubokoj daljini, vidi se požar crkve Blažene djevice Marije u Pegah. Sva je crkva u plamenu i dimu, koji suklja grozovito put nebesa. Obzorje zatvaraju plavetne gore Male Azije obasjane suncem.

Na zidove navaljuju bugarski vojnici ljestvama, zidoderima i drugim bojnim spravama, a Grci ih sa zidova odbijaju U to sa zidova zatrubi na dogovor, a iz daljine se čuje odziv. Od zidova odstupe vojnici, a na njih stupi patriarha Nikola Mystik u svetčanom odielu; za njim nekoliko senatora. S druge strane stupi pod zidove Petar na konju, a s njime pješke straža i trubljač.

PRIZOR PRVI.

NIKOLA i PETAR, pak JELENA.

Petar.

Znak trublje javlja vašu predaju;
Dobacite mi ključe!

Nikola.

Neka dodje
Tvoj otac uvjet ustanovit mira.

Petar.

Tog otac ne će, nego ključe grada.

Nikola.

Polako do tog! Grad je jošte čvrst!

Petar.

Znak trublje dakle bješe puka zamka,
Od navale da odahnete malo?!
Al varate se, sad će juriš opet . . .

Nikola.

Za ljubav Jelke, što za tobom čezne,
Na mir bi moro nagovorit otca.

Petar.

Ta nije li mi ljubav prezrela?

Nikola.

Ne, dragi sinko, već od tuge gine,
I uviek plače, tuži za tobom;
Al carica ju Zoje prisilila
Da tebe prezre, uzme Konstantina.

Petar.

Oh, puste sreće, tek da nije varka!

Nikola.

Zar da te vara božji namjestnik?
I za tu sam se sumnju pobrinuo,
I doveo sam Jelku, nadajuć se

Da ti ćeš doći tu na dogovor.
Sad sbori s njome, nek ti sama kaže.
(Pomoli se Jelena iza kruništa.)

Petar.

Oh, Jelka, dušo, Carigrada zoro,
Što s zida njegva pomaljaš mi lice,
Rumenim' ružam' jutra nakićena;
Je l' istina, što patriarha kaže,
Da ti me ljubiš?

Jelena.

Istina je, dragi:
U tuzi gorkoj prolaze mi dani,
I srce vene, odkada me sile,
Za nemilog da Konstantina podjem.

Petar.

I želiš biti mojom ljubi milom,
I da to tražim kano uvjet mira?

Jelena.

Oh, traži, dragi, jer bez tebe nema
Života meni, ko ni ovoj ruži,
Što odtrgnuta s busa rodjenog,
Bez jarka sunca prije noći svene;
Ko ljubavi je naše zalog primi.
(Poljubi ružu, pa mu je baci. On ju primi i poljubi.)
(Za se.) Oh, volila bih mriet neg za njeg poći!

Petar.

Oj, rujna ružo, milija si meni
Od svih dragulja grada Carigrada,
I alem-cvieća zvjezdanih nebesa;
Mirisnija neg vrti Teodore;
Jer na tebi je zadah njene duše.

Oh, odmah, zlato, idem ganut otca,
I dovesti ga tu na dogovor.
Oj, s Bogom, dušo!

Jelena.

Do vidjenja dragi!
(Ona mu dobaci cjelov, pa je nestane za bedemom. On joj odbaci cjelov, pak izčezne s pratnjom za desnu kulisu. Odmah za tim stupi pod bedem Bojan na konju s pratnjom i s trubljačem. Trubljač zatrubi, a sa bedema jekne odziv. Patriarha Nikola opeta stupi na krunište.)

PRIZOR DRUGI.

BOJAN i NIKOLA.

Bojan.

Kog zoveš trubljom tu na dogovor?

Nikola.

Tvog otca.

Bojan.

Za što?

Nikola.

Mir da sklopimo.

Bojan.

Tog ne će biti. Carigrad će past!

Nikola.

Ne nagli, sinko, nije tako lako
Oborit ove tvrde zidove!
Osvajahu ih Persi, Saraceni
I Obri, ali jošte čvrsto stoje.

Bojan.

Kad siguran si da će vas obranit
Tvrdoća grada, što mog otca zoveš?

Nikola.

Prolievanje ja krvi spriečit želim.

Bojan.

Moj otac ne će s tobom dogovora,
Jer što će ikom ugovori s vama,
Kad kršite ih, kad je vama drago?

Nikola.

Zar ovaj sveti križ i ova mitra,
Ne jamče stalnost svakog ugovora?

Bojan.

Taj križ, ta mitra kaznili te nisu
Za puste laži, što si pod njim rekô.
Moj otac tebi ništa ne vjeruje,
Jer, dok mu pišeš mudra, krotka pisma,
U isto vrieme po Bugarskoj šalješ
Na jata tvoje vrane popovske,
Prot slovjenskome obredu da ruju;
U isto vrieme pozivlješ Magjare
I Srbe, Uze, divlje Pečenege,
Sve nekrštene strašne horde, ljute,
Na pokršteni narod bugarski,
I taj te križ još nije kaznio!

Nikola.

U ime cara ja mu sborit želim.

Bojan.

Ne priznaje on tog Jermenca carem,
Jer ženitbom se dočepao krune;
Ni Konstantina, koj se rodio
Nezakonito; jer mu majka Zoje
Leona Mudrog četvrta bi žena,

Prot svima svetim zakonima crkve.
Car rimski pravi moj je otac samo,
S tog predaj ključe, njemu se pokori.

Nikola.

Ne nagli sinko! Još je Gospod s nama,
Pred kojeg licem planine se tope
Ko snieg, a zemlji drhću stožerine.
Taj Bog nas ne će pustit Simeonu,
Koj ori grade, pali pokrajine.
Tog Boga Majci hram on zapali; (kaže put Pega)
Gle, kako suklja vatra put nebesa,
Sa žrtvenika svetih hostija,
Gdje žrtvuje se za sviet njegov Sin!
Gle, kako dim se mota put nebesa,
S kadionika kano tamjan sveti,
Da ublaži rad naših grieha Boga,
Da svrne oko na nevolje naše,
Da munjam' satre svetogrdne čete!
Oh, sinko, strepi izpred božje kazne!
Otidji, kaži otcu neka bježi,
Dok munje božje ne stanu se orit.

Bojan.

Da bježi, tko? Zar cesar Simeon,
Pred strašnom pravdom Boga velikoga?
Zar on je kriv, što nehotice njegvi
Vojnici neki hram zapališe?
Pred veljim Bogom vi sad strepite,
Vi stanovnici nove Sodome;
Krivorotnici, što izgubiste
I pojam dobra, istine i vjere.
Sad dodje hora osvete i kazne,
Jer Simeon je kazne božje mač,

Koj stoglavoj će hidri odsjeć glavu.
Zapregnuti će lažicaricu
I lažicara, kano volove,
Pak plokate će grada s njima orat
I posijat ih solju neplodnom,
Da već ne rodi ono kleto tlo,
Na kojem klija licumjerstvo, laž,
I oholost i putenost i mržnja.
Oh, strepite pred strašnom pravdom božjom?

Nikola.

Ukroti, sinko, krila svojoj mašti,
Jer ti si pjesnik, zalієćeš se naglo,
I čak u tajne providnosti božje;
Izgorit će ti sunce božje krila.
Već ti, o kome ljudi čuda kažu,
Da znaš pretvarat čovjeka u zvier,
Otidji radje, pa pretvori zvjersku
Svog otca srdžbu u kršćansku blagost.

Bojan.

Ja ne znam pravit čuda, nego vi;
Jer vi se griehom nizkih putenosti
U zvjerinje pretvoriste od ljudi.
Mom otcu moga svjeta ne treba.

Nikola.

Al neka carsku bar održi rieč:
On obećo je biednom Romanu,
Da s njim će doći ugovarat mir.
Tri dana jadan čekao je na nj
U kostrieti, bosonog, žedan, gladan,
Pred ovim vratim'. Sad u crkvi moli
Pred žrtvenikom svete Majke Božje,

Da Simeonu on umekša srce.
Otidji, moli, nek održi rieč.

Bojan.

No, kad je otac obećao doći,
Tad idem, da ga sjetim obećanja.

PRIZOR TREĆI.

PETAR s pratnjom, BOJAN i NIKOLA.

Petar.

Tu ostaj brate, stvar je uredjena.
Jer obećo je otac da će doći, (prama Nikoli)
A, jer Romana carem ne smatra,
To zahtieva da s njim i senat dodje.

Nikola.

I on će doć.

Petar.

I Zoje . . .

Nikola.

Kušati ću,
Al težko ću je nagovorit moći.

Petar.

Doć mora, tako hoće Simeon,
I s njome sin i njegva vjerenica.

Nikola.

Oh, na to ne će pristat carica!

Petar.

Kad rekoh, mora!

Nikola.

Ja ću kušati

Da sklonem Zoju. Neka višnji Bog
Umekša srce Simeonovo. (Ode.)

PRIZOR ČETVRTI.

PETAR i BOJAN.

Petar.

Gle, čuda! Dva se orla sastaju
U zraku! (Graja na zidovih. Narod gleda u zrak.)

Bojan.

Onaj leti s iztoka,
A ov sa zapada.

Petar.

Gle, razstaju se
I vraćaju se odkle dodjoše.

Bojan.

Taj znamen ništa dobra ne kaže!
Dva orla će se tu sad sastati,
Pred Vlahernima, i ludo se razstat;
Jer pustit će se ganut Simeon
Od suza, i propustit krasnu sgodu,
Što nikad mu se više vratit ne će. (Odu Bojan i Petar.)

PRIZOR PETI.

Otvaraju se vrata Vlahernska. Na vrata izlazi car ROMAN Lekapenos, pokriven kostrieti po ledjima, a po glavi odielom Bl. Djevice Marije. Za njim ide carica ZOJE u sjajnom carskom odielu, pak car KONSTANTIN PORFIROGENET, pak Romanova kći JELENA, isto tako sjajno odjeveni. Za tim patriarha NIKOLA MYSTIK u svetčanom pontifikalnom odielu, pak ostali biskupi, noseći sv. Moći. Za tim senatori i dvorjanici, a napokon sluge, noseći dragocjene darove. Na gradskih zidovih kupe se znatiželjna gospoda i puk.

Zoje.

Taj kalež žuči od mene odkloni,
Jer ja ga biedna popiti ne mogu.

Roman.

Iz glave, ženo, smetni oholost,
I pomisli na gorki kalež Hristov . . .

Zoje.

Ne! nek se ruše ovi zidovi,
Nek bajkom bude liepi Carigrad,
U okeanu ko Atlantida;
Al ne će ljubit rimska carica
Barbaru jednom koljena i skute.

Roman.

Al pomisli, ta tvoja oholost
Koliku će ucvilit sirotčad,
Kolikih majka kletve će izazvat!

Zoje.

Pomiriti se ne ću. Neka kunu!

Roman.

Oh, ženo, ženo! Isus, svieta car,
Na križu se je dao propeti,
Da spasi puk, a ti se prignut ne ćeš?

Zoje.

Nek i to bude, jao meni, jao!
Al nemoj ovu djecu ponizivat.

Jelena.

Moj dobri otče, ja za Petra ne ću,
Da deset kruna njegvu glavu kruni.
Bez Konstantina ja ne mogu živjet.

Roman.

Oh, kćerce, moraš, to je prvi uvjet,
Da Simeon nam grada ne satre.

Konstantin.

Ne, taj je barbar, otče, grlit ne će!
Oh, ne daj mi je otet, mila majko

Zoje.

Povratimo se u grad, Romane,
Ne mogu slušat naše djece jade.

Roman.

Mi prekinusmo ženo ugovor;
Obnoviti ga sada moramo,
Il skupa svi u hladni Bospor skočit.

Zoje.

Još nismo tako slabi; možemo se
Još hrabro branit, dok nam stigne pomoć
Od vjernih Srba, Uza i Magjara.

Roman.

O, sliepa ženo, tko nas može spasit?
Ta skoro danas pao nam je grad!

Zoje.

Oh, poniženja grozna! Onaj barbar
Zahtievat će da u prah panemo,
Za rimskog cara da ga priznamo!
A tko je, tko je svemu tomu kriv,
Neg ti, o lažni namjestniče božji?
Jer ti si digo njegvu oholost,
Ti postavi epirhiptarion
Na gordu glavu njegvu, što on smatra

Za cara rimskog da ga okruni!
Što nisi radje bacio u blato
Tu svetu mitru, razdro palij sveti?

Nikola.

Psuj, kuni mene, al ponizi sebe,
I spasi narod, sebe, djecu, krunu.

Zoje.

Zar misliš da nas ne će posjeć sve,
Bogorodici, koji pali hram?

Roman.

U Simeona blago ima srce,
Što mogu ganut nevolja i suze.
A zar bi digo mač na ovu glavu,
Bogorodice halja koju brani?

(Čuje se znak trubalja, koje naviještaju Simeonov dolazak. Sa gradskih zidova pozdravljaju ga grčke trublje.)

Nikola.

Već ide, ženo, budi ponizna.

PRIZOR ŠESTI.

Dolazi straža Simeonova, pretraži mjesto i postavi se lievo i desno u dva reda.

SIMEON stupa s desne strane na pozornicu na konju. On i konj sjaju se u suhom zlatu i dragome kamenju. Na Simeonovoj glavi bljeska biserna bugarska kruna, a o vratu mu visi velika grivna cetava. Na rukama se sjaju zlatne narukvice, pune dragog kamenja, a na nogama biserne sapoge. Zlatni mač visi mu o isto tako nakićenom pojasu. Preko ledja je ogrnut malim grimiznim plaštom, zarubljenim sobolovinom. Za njim idu BOJAN i PETAR i oni na konjih, ter se sjaju ko i otac u zlatu i dragom kamenju. Slično je nakićena i Simeonova pratnja, u kojoj se iztiče SERGOBUL, a njegova tjelesna straža imade pozlaćeno oružje. Sa gradskih zidova

zaori poklik: »Živio car Simeon na mnogaja ljeta! Živio!« U daljini čuje se odjek bugarske vojske »živio!« Simeon trgne mač iz zlatnih korica te pozdravi njime narod i senat na zidovih, pak se približi k Romanu. On i njegova pratnja panu na koljena, te se poklône licem do zemlje, samo se ne miču carica, Jelena i Konstantin. Iz grada sluge nose neprestance necienjeno blago.

Simeon.

Samodržac svih Bugara i Grka,
Car Simeon, senatu svome pozdrav! (Simeon sidje s konja, kojega u kutu drži na uzdi jedna sluga.)

Roman.

Oh, Simeone, s visa slave svoje
Ponizi oko do Romana biedna.

Simeon.

I tebi pozdrav, stari Lekapeno,
Al ja sam došo sborit sa senatom.

Nikola.

Odaslanici mi smo od senata,
Al pošto senat Romana za cara
Sav priznaje, to s njime ti je sborit.

Simeon.

Zar drugog senat nije mogo poslat,
Neg tebe, koji lažeš najbolje.

Nikola.

A tko je drugi mogo doć neg car,
I glava crkve, božji namjestnik?

Simeon.

Ti božji namjestnik? ne grdi Boga!

Roman.

Dopusti, da ti grlim koljena,

Ja biedni grješnik, koj ne svojom voljom,
Već tudjom nagnan skrših ugovor.
Dopusti! ah! govorit ja ne mogu;
Zagušit će me ova težka kostriet.

Nikola.

Car ne može da sbori, slušaj mene.
U kršćanskom si duhu odgojen,
I gojiš dušu filosofijom;
Veledušno i blago ti je srce . . .

Simeon.

A tvoje puno prevare i žuči.
Te molbe tvoje na me pozvaše,
Barbara ljutih nebrojene horde!
Te svete molbe kod Aheloja
Pod menom bojna konja ubiše!
Te klete molbe pokraj Marice,
Mom milom sinu život oteše!
Te molbe tvoje, nisu nego psost,
I svetinja svih božjih pogrda!

Nikola.

Oh, dobri care, man' se srdžbe ljute!

Simeon.

Ha, lijo, carem nazivlješ arhonta!
Arhont je za te sada posto car,
Kad cara misliš laskanjem udaljit!

Nikola.

U ime božje, man' se oholosti!
Ti znaš da zakon božji tudje brani,
A ti tom starcu carstvo otimlješ!
Ti znaš da božji zakon dvoboj brani,

A kamo l' ne bi rat med narodima;
A ti sa zemlje brišeš narode!

Simeon (biesno).

A tko je na to potako mi dušu,
Neg vi, hijene, gore od Vandala?
Zasliepila me srdžba, kada vidjeh
Vojnike moje od vas osliepljene,
I planuh . . .

Roman.

Mi smo, mi smo svemu krivi!

Nikola.

Povrati se na gladku stazu mira,
Jer groze rata, oganj, jauk, lelek
I božje srdce sgražaju . . .

Simeon.

Ti nisi
O ratu tako umovao onda,
Magjara horde kad si na me pozvo.

Nikola.

Kad molbam pute srca zatvaraš,
Anatemu ću na te baciti.

Simeon.

Anatema me tvoja ne plaši,
Od nje je mnogo jači ovaj mač.

Nikola.

Vaj! nemoj takvom psosti kaljat vjeru!
Ne plaća Gospod svake subote,
Al Kapaneje munjam' obara,
Kad više njega hoće dignut glavu.

Episkopi su sudci nad vladari,
A ne vladari nad episkopi:
U ime vlasti od Boga mi dane,
Odvedi vojsku izpod ovog grada!

Simeon.

U sinjem pontu kad mu vidim zide.

Nikola.

I pakla zmiji zatrla je glavu
Presveta Majka Božja, kojoj hram
Zapalio si. Pazi svoju glavu!

Simeon.

Sa ovom ludom ne ću govora;
A ti, o starče, koj mi niečeš danak,
Sa samim paklom spreman sklopit savez,
Da Simeona vidiš uništena . . .

Roman.

Ne, nisam takav, to ja ne učinih,
Već savjetnici zli, bez moje volje.

Simeon.

I ti, o ženo, oholosti puna,
Ko ljute zmije naduveni vrat,
Što moju djecu goniš s prezirom
Sa dvora svoga, zar vas nije stid
Ponizit vaše carsko veličanstvo
Pred podanikom, pred arhontom svojim?

Zoje.

Povratimo se, Romane, da na nas
Ne strovale se zidovi ti niemi,
Od stida pučuć, videć poniženje.

Roman.

Oh, Simeone, nestalna je sreća;
Pred malo doba smijala se nama
A sad nas kobi pomrčina hvata!
Ah, smiluj nam se, ne razori grad,
Već primaj danak, primi sjajne dare,
Što nebrojene Carigrad ti nudi.

Simeon.

Zar opeta me mislite zasliepit
Sa malo zlata, bisera, dragulja?
Oh, varate se! Hoću Carigrad!

Roman.

Oh, moju glavu traži, evo ti je!
Al, ja ne mogu dat, što moje nije.
Siroti ovoj hoćeš otet carstvo,
Ti, veledušni cesar Simeon?

Simeon.

Siroti, veliš? Smjelom drzniku,
Koj dvostrukim je prezirnosti nožem
Moj ponos probo; jerbo odbi Rajnu,
Koj nije vriedan prah pod nogom ljubit,
A mome Petru zaručnicu ote.

Zoje.

Pa šta si drugo mogo očekivat?
Zar Konstantinov nasljednik da uzme
Za ženu jednu barbarkinju sinju?

Simeon.

Naduvena si oholosti smradom,
Ko mrtvo tielo, prije nego pukne.
S tog pukni sama, ja te probost ne ću;

Jer taj tvoj zmijski jezik oštar nije,
Da ponosa mi alem-kam probode.

Zoje.

Oh, probola ti srce munja božja!
Nebesa, pomoć! il kad nebo ne će . . .

Roman (uzrujano).

Oh, ženo, šuti! zaklinjem te, šuti!

Jelena.

Oprosti care!

Konstantin.

Smiluj nam se jadnim,
Jer tebe nisam, nisam htio vriedjat,
Već svoga srca sliedio sam glas.

Sergobul.

O, krasnoga mi, bogme, ljubavnika!
Pridrži radje uzde carskom konju,
I uči kako konja treba držat,
A kud bi grlit prije brka djeve!

Simeon.

Tom nije viko mekoputnik taj.
S tog pusti ga, nek ide knjige listat,
Il igrati se s konjem drvenim.

Zoje.

Oh, puknut će mi žuč od pusta jada,
Bezobrazne te rieči slušajući.
Ne, ne ću mira, plača, poniženja,
Već u grad! natrag, u grad, Romane!

(Uzme za jednu ruku Konstantina, a za drugu Jelenu, pak ih vuče put gradskih vrata, ali joj ne dadu Roman i Nikola.)

Dok jednog kama bude na kamenu,
Do zadnje kapi krvi ću se branit,
A kad i zadnji vojnik pogine,
Pod krilom svojim, djeco, branit ću vas
Od toga tigra, kano lavica:
A ti koj želiš krunu te sirote,
Potrudi se preko zidova do nje.

Simeon.

Ma da su viši od babelske kule,
I čvršći nego planine Balkana,
Prevalit ću ih, kunem ti se Bogom:
A tvoju glavu, što no ohološću
Probija nebo, tako ću ponizit
Da Simeonu podnožjem će bit,
Na Konstantinov kad se uzpne tron!
I prije nego sunce zapane,
Klopotati će tvrdo kopito
Mog konja izpred Svete Sofije!

(Simeon krene prama konju, da otidje. Roman ga uhvati za ruku. Na zidovih grada čuje se žamor i graja. Nikola šapuće nešto na uho Jeleni, a ova se ljubezno približi Petru i pusti se s njime u razgovor.)

Roman.

Još samo časak ostaj, Simeone;
Oh, luda ženo, oholost ukroti!

Jelena (potiho Petru).

O dragi Petre, ljubavi rad naše
Daj, moli otca nek se smiluje.

Petar.

Odolit više srcu ja ne mogu;
Oh, smiluj im se, otče, vratimo se.

Simeon.

Što veliš?

Bojan.

Veli, prigodu da pustiš,
Što nikad više vratiti se ne će;
Da svoju slavu, cilj života svoga,
Cilj bugarskoga cielog naroda,
Za ludu njegvu ljubav žrtvuješ.
Sramota, brate, korist otačbine
Zapostaviti svojoj ljubavi!

Petar (sam sobom).

Oh, platit ćeš mi to kad budem car! (glasno)
Sramota palit bies u srcu otca!
Sramota! . . . .

Simeon.

Dosta! (Caru.) Starče Romane,
Izvoli predat ključe Carigrada.

Roman.

To nije moje; dao bih ti, da je.
Čuj, bogoljubni care veliki,
Moj sinko dragi, brate duhovni,
Milosrdjem te božjim zaklinjem,
Pobiedi srce! ta će pobjeda
Bit veća nego uzet Carigrad.

(Konstantin pristupi s jedne, a Jelena s druge strane, te ljube Simeonu ruke.)

Konstantin.

Oh, smiluj mi se!

Jelena.

Smiluj nam se, smiluj!

Zoje.

Oh, smiluj mi se, crna zemljo, pukni! (Za se.)
Ta ti si mekša nego srce njegvo.

Petar.

Otvori, otče, srce smilovanju!

Bojan.

Ne puštaj mislit srcu mjesto glave!
Jer težko ti je bez plećiju glavi.
I težko tielu, ne slušajuć glavu!

Simeon.

Ne mogu pojmit ove prazne molbe.
Ta čemu molbe? Kakvo smilovanje?
Nit ikog mučim, nit kog proganjam.
Zar smilovat se znači oholosti
Te gorde žene pustit uzde širom
I preziru joj da mi gazi čast?
Zar smilovanje to je, ako pustim
Ov grad ov narod njenoj smušenosti?
Da mekoputno svoje kupa tielo
U rosi ružâ, znoju naroda,
U gorkih suzah potlačena puka?

Zoje.

Leone Mudri, iz grobnice ustaj,
Da vidiš svoje žene poniženje;
Gdje posta ciljem sprdnje roba tvoga,
Gdje drugi rob, tvoj nasljednik, to trpi,
Gdje slušaju to zidi Carigrada,
I ne ruše se u dubine ponta!

Roman.

Rad sina svoga, ženo, ženo, šuti!
A ti, o care, sjeti se da višnji
Bog štiti slabe i sirote svoje!
Taj strašni Bog u svojem gnjevu može
I tebe odniet vojskâ bujicom!

Za ledjima ti divlji Arpad vreba!
Tvoj isti zet, taj silni Tomislav,
Što prekrio je množtvom ladja more,
A polja množtvom konja i pješaka,
I on je tvojoj slavi zavidan!
I ti si otac, koji djecu ljubi,
Pa sjeti se, što od njih može bit!
Sudbina ljuta već ti jednog ote,
U cvietu liepe jake mladosti,
Sred silne vojske tvoje! Božji prst
Tim poniznost ti kaže, Simeone!

Simeon (raznieženom srditošću).

A tko je smrti moga sina kriv?
Zar misliš moje srce ganuti,
Obnavljajući ranu što mu zada?
Oh, sinko moj, oh, tko će mi te vratit?
Zar oproštenje tvojim ubojicam?
Ne, dobri starče, dalje me ne moli.
Sa dobrima ću blago ja postupat
Al kaznit moram oholost, izdajstvo.

Roman.

Ponizi, ženo, svoju gordu šiju,
I pani u prah za spas puka svoga,
I djece svoje; za spas Carigrada.

Zoje.

Ne, nikad, nikad, volim umriet prije,
I vidjet ovaj grad u sinjem moru.
Oh, proklet dan u kojemu za muža
Svog roba uzeh, nasljednik da bude
Leona Mudrog, da me ponizi
I carsku čast, i slavu puka rimskog!

Roman.

Ah, jao, jao! pepela mi dajte,
Da pospem njenu glavu pepelom,
Da vidi da je sve na svietu prah. (Sgrabi sa zemlje rukama prašinu.)
Oh, dodji ženo, da ti pospem glavu.
Što, ne ćeš? Što je grozna u njemu,
Da na glavu ga ne ćeš, jadna ženo,
Kad pepeo ćeš biti ti i ja,
I ovaj silni cesar Simeon,
Koj može stvorit sviet u pepeo?

(Roman skine s glave onaj komad odiela Blažene Djevice Marije, pa posiplje po glavi pepeo, a onda se približi carici i nju pospe. Ona se sruši u nesviest na ruke svojih dvorkinja, a kruna joj pane s glave.)

Zoje (padajući).

Oh, sav je sviet već posto pepeo! (Dvorkinje ju podrže dok se osviesti, pa ju odvedu u grad.)

Roman.

Gle, Simeone, sve je pepeo,
I ona kruna, što je krunila
Sto gordih čela rimskih carica,
Obratila se sad u pepeo.
Vaj, Simeone, sve je pepeo!
Sve gine, teče: slava, krune, carstva,
I vojske silne, narodi i gore;
Od pepela su zviezde; šaka praha
Od božje ruke bačena u prostor.
Pa šta je svemir, nego šaka praha,
Kroz koju duva vihor božjeg daha,
I vije njome prostorima vječnim,
U nove like sve pretvarajući?
On jedini se nikad ne mienja,

Ni dobra djela dobre ljudske volje,
Jer bilježi ih on u knjigu pravde!
Oh, brate, brate, pred njim se ponizi
Koj odnieti nas može u prazninu,
Ko vjetar prašak u mora pučinu.
Oh, smiluj mi se! Evo padam u prah,
Da tvojoj slavi budem podnožjem;
Al, brate, na dan uzvišenja svoga,
Svemoguće se sjeti pravde božje!

(Roman pane nice u prah. Simeon ganut pridigne Romana, zagrli ga.)

Simeon (tronutim glasom).

Moj dobri starče, bolje sudbe vriedan,
I bolje žene; tvojom krotkom rieči
Na sažaljenje već mi srce ganu,
I smilovanja izvabi mi suze;
Postupat s tobom s toga kanim blago,
Ko s bratom svojim, al grad uzet moram,
Jer pravda božja njegvu kaznu hoće,
Da zavlada već jednom mir Balkanom. (Čuje se znak trublje. Dolazi glasnik i za njim sluga noseći u košari glave Sigrice i Marmaena. Svi se usupe znatiželjno. Glasnik pristupi k Romanu i odkrije košaru.)

Glasnik.

Moj poklon, slavni care Romane:
Knez Zaharija po meni ti šalje
Te glave na dar, u znak savezničtva.
Poručuje ti da se hrabro držiš,
Jer Preslavu je obsjednuo vojskom
I on se nada, da će skoro past.

Roman.

Gle, Simeone, kako sliepa sreća
Za časak makne svoje ludo kolo!

Simeon.

Vaj, puste glave moga Sigrice.
I Marmaena, mojih vojevoda,
Zar tako vi se k meni povraćate!
Vaj, Zaharija, takve jabuke
Ti na dar šalješ mojim protivnikom!
Oh, izdajice, izdajice ljuta!
Pred živim Bogom kunem ti se tvrdo,
Gdje sluša senat i sav Carigrad,
Da ne ću imat počinka ni mira,
Dok tvoju glavu podlu ne odsiečem,
U pepeo ću Srbiju obratit;
Ni žive duše u njoj ostat ne će,
Ja od nje pustu saharu ću stvorit.
Zatrubite na odstup! Sve ću satrt!
A tad će doći red na Carigrad!

(Čuje se znak trubalja. Sa zidova zaori poklik: »Živio car Simeon!«. Roman klekne i zahvaljuje Bogu. Simeon uzjaše na konja, obode ga i krene. Zastor pada, a sa zidova se ore poklici Simeonu.)

ČIN ČETVRTI.

Pozornica prikazuje duvanjsko polje na dan krunisanja prvoga hrvatskoga kralja Tomislava-Budimira. Na dnu pozornice na uzvisitijem mjestu vidi se crkva. Pred srednjim vratima crkve imade šest sedam stepenica u polukrug, koje na vrhu, to jest na visini vrata završavaju sa polukružnom plohom. Po polju imade raznovrstna stabalja. S lieve i s desne strane u dnu stoji kraljeva tjelesna straža u sajnom oružju; a bliže gledaocima množtvo naroda svetčano odjevena, što čeka da vidi kralja, kad se vrati okrunjen iz crkve. U crkvi se čuje staroslovjensko pjevanje. Jedan dio naroda u crkvi pjeva: »Na mnogaja ljeta, slava kralja hrvatskomu«. Drugi dio naroda: »Usliši gospodi, molitvu puka tvojego, usliši gospodi, Amin«. Narod pred crkvom i oko nje viče: »Živio kralj«! »Živio Tomislav«!

PRIZOR PRVI.

STROJMIR vodi sliepoga BRANA MUTIMIROVIĆA s desne strane na pozornicu.

To mora da je polje Duvanjsko,
Jer tu se čuje veliko veselje.
Oh sretno polje, drhći od radosti,
Jer na tebi se kruni prvi kralj
Hrvatâ, silni velji Tomislav!
Čuj sinko, ako tvoje nožice
Još mogu ići, tamo me povedi
Do onih ljudi, što u slavlju kliču.

Strojmir.

Ne mogu više ni koraknut, djede,
Jer oprištene nožice me bole. (Sjedne.)

Bran.

Bog s vama, ljudi! Ima l' koga ovdje,
Da biedna sliepca kralju prikaže?

Pučanin.

A tko si, starče? Što ćeš s kraljem ti?

Bran.

Knez srbski ja sam, biedni, sliepi Bran.
Ja bijah nekad dobar prijatelj
Sa Mučimirom, otcem vašeg kralja.

PRIZOR DRUGI.

ČESLAV i prijašnji.

Česlav (dodje na pozornicu i hoće da prodre kroz svjetinu u crkvu).
Ja želim sborit s kraljem, pustite me!

Pučanin.

Do kralja mogu samo banovi,
I biskupi i njegovi župani.

Česlav.

Knez srbski Česlav ja sam! pustite me!

Bran.

Knez srbski Česlav? ili mi se priču?
Ne priču mi se, jer sam srcem čuo;
Taj glas je isti ko u Klonimira
Mog bratića. Moj sinko, k meni dodji!

Česlav.

A tko si, starče, da me sinom zoveš?

Bran.

Tvoj stric sam Bran. U Bugarskoj si rodjen,
Pa ne znaš me, al ljudi govore,
Da jako bijah sličan otcu tvome.
Sad kušaj poznat na mom licu lice
Tvog biednog otca, kojeg Petar ubi,
On isti, koji meni sunce ote.

Česlav.

O biedni Brane! grozna sudbino!
Knez srbski sliepac! prosjak! tucak on!

Bran.

Jest biedni sliepac, tucak tvoj je stric,
Al krv je tvoja, pa te grlit želi.

Česlav.

I moja krvca od ganuća vrije,
Da zagrlim te! (Grli ga.) Tko je ovo diete?

Bran.

Sin moga Pavla, Strojmir.

Česlav.

Hodi k meni
Siroto biedna. Hodi k stricu svome! (Zagrli ga.)
A jesi li mi trudan, vodeć djeda?

Strojmir.

Oh, jesam striče, trudan, gladan, žedan,
A nožice me jako, jako bole.

Česlav.

A kako, striče, amo dodjoste?

Bran.

Kad Zaharija ubi moga Pavla,

Te čuh da s vojskom na Drežnicu ide,
Tad pobjegoh sa ovim djetetom.
Al njegva biedna majka, na rodjenju,
Ne moguć bježat, osta kod kuće,
I tu je onaj krvnik pogubi.
Potucasmo se kršom, trnjem, gorom,
Prosjačismo po kolibicah kruh;
A kada Strojmir nije mogo ić,
Na krkače ga nosih uz planine,
I tako nadjoh oči nogama,
Te vodio je sliepac biedna sliepca,
I ne padosmo oba u jamu.
I gladni nam se vuci smilovaše,
Jer ne htješe nas pojest, bez obrane.

Česlav.

Zar nije poslo potjeru za vama?

Bran.

Jest, poslao je, ali ja ju vidjeh
Kroz Strojmirove oči, jer mališa,
Vojnike kada vidi, poučih,
Nek u šumu me nekamo povede,
Da izbjegnemo strielam krvnika.
I tako za put svakog pitajuć,
Na ovaj sretni prispjeli smo dan,
Kad dobri kralj se kruni Tomislav,
Koj zaštitu nam stalno odreć ne će.

Česlav.

O biedno diete, čudo! velje čudo,
Što takvim težkim patnjam odoli!

Strojmir.

Moj striče, težko, težko mi je bilo,

Kad morah milu majku ostavit;
Al ona sama djedu me je dala,
Poljubivši me, pa ga molila,
Da bježi sa mnom, kuda samo može.
S početka mi je bilo vrlo težko
Bez mile majke. Bilo me je strah
U gori spavat, slušat tulit vuke
I hukat sove, ali me je djed
Kabanicom pokrivao uz sebe
I napokon se svikoh tom životu,
Pa sad mi nije težko, neg sam jadan
Obosio i već ne mogu hodat,
Jer noge mi se, gle, oprištiše.

Česlav.

Nad tobom sâm je bdio dobri Bog,
I spasio te, moj sirotiću!
Veseli se, tvoj stric će tebi kupit
I haljine i cipelice nove.

Bran.

A što ti amo dodje, Česlave?

Česlav.

Kad Zaharija ubi Sigricu
I Marmaena, planu Simeon
I mene posla s Alagom-Boturom
I silnom vojskom proti Zahariji;
Al poražen je sretno umakao
I osveti se mojoj tako ote.
Tad grozna kob ukobi Srbiju,
Jer Bugari je poharaše svu
I posjekoše veliko i malo.
Ne osta u njoj ni petdeset glava,

Da otačbine oplače razsulo.
Od Simeona tada pobjegoh,
I evo dodjoh k Tomislavu slavnom,
Da tražim pomoć. Ne će ju zaniekat
Svog krunisanja na dan braći svojoj.

Bran.

Bog poduzeću tvome dao sreću,
Al tad se ovog sirotana sjeti.

Česlav.

Ja bit ću tebi sin, a njemu otac.

PRIZOR TREĆI.

GRGUR NINSKI (izidje na vrata).

Veseli se i kliči, narode,
Jer okrunjen je sada prvi kralj
Hrvatâ, slavni, silni Tomislav.

Narod (viče).

Da živi kralj! Da živi Tomislav!

Kralj Tomislav izlazi iz crkve u sjaju kraljevskog odiela. Na glavi mu je hrvatska kruna, a na plećih grimizni plašt, zarubljen sobolovinom. Opasan je grimiznim pasom, nakićenim dragim kamenjem. Na noguh su mu biserne sapoge. Iz crkve izlaze banovi, biskupi i veliki župani, te kraljevski doglavnici. Kad se kralj pomoli na crkvenih vratih, narod skine kape, stavi ih pod pazuhe, pa se pokloni do crne zemlje prekrštenih ruku. Na vratih čeka kralja Grgur Ninski, hrvatski metropolit, te zapjeva:

Grgur (pjeva).

Jako tvoja jest država i tvoje jest carstvo i sila
i slava otca i sina i svetoga duha ninja
i prisno i vo vieki viekov, Amin!

Tomislav.

Slava va višnjih Bogu, a na zemlji
mir, v čelovjeceh blagovoljenje.

(Kralj uzme zlatni mač krstaš sa jastuka župana mačonoše i mahne njim na četiri strane, pa veli):

Čuj narode, rieč prvog kralja svoga:
Bog vojskâ, koji krepost našim rukam'
Na moru dade proti Saracenom
I proti Mletkom, a na kopnu proti
Magjara divljih nebrojenim hordam,
Što moravsku nam braću uništiše,
S tog tri krat most od njihovih tjelesa
Na Dravi digoh, da ih bacim preko;
Taj Bog nas mirom blagim nadari,
I svakom srećom, jer mu bismo vjerni;
A sveti otac njegov namjestnik,
Da prizna naše zasluge i hrabrost
Svog poklisara posla da me vjenča
Za hrvatskoga kralja. Kunem ti se,
Da svakomu ću dieliti pravicu,
I da ću štitit hrvatsku slobodu,
I zemlje naše, dok me bude živa.

Narod.

Da živi kralj naš, Tomislav! Da živi!

Bran.

Povedi me do kralja, Česlave,
Da poljubim mu koljena i skute.

Zaharija (opazivši Brana, približi se pa veli potiše stražarom).

Odvedite, stražari, toga sliepca,
Da svečanost nam tu ne naruši.

Bran.

Taj grozni glas ja poznam! Jao meni,
Što niste i vi sliepe, uši moje,
Da ne čujete režnju ove zvieri?

Zaharija.

To diete amo, sliepa skitalice.

(Hoće da mu otme Strojmira. Bran privine lievom rukom diete uza se, a desnom digne štap.)

Bran.

U nj ne diraj, jer da i ne vidim,
Ov štap će tvoju glavu napipat.

Česlav.

To krotko janje, kobče, ne grabi,
Il, duše mi, okresat ću ti pandže.

Zaharija.

Šta kopile tu traži bugarsko?

Česlav.

Tu podlu glavu, koja upropasti
Opakošću sav srbski narod moj.

Zaharija (trgne mač, trgne ga i Česlav).

Šta tvoj? šta tvoj? ti gadni nahode!
U tamnicu ga odmah, stražo, spremi.

Česlav.

U vječnu noć ćeš prije srnut ti. (Bore se. Zaharija uzmiče.)

Bran.

Čuj, sveti kralju, sliepog Brana glas.

Tomislav (koji je već na prvi žamor sišao izpred vrata crkve, dodje napred, a na vrata stupi kraljica RAJNA sa svojom pratnjom.)

Mir medju vami, ljudi! što je to?
Tko usudi se ovdje trgnut mač?

Zaharija.

Ta skitalica dotepla se amo,
Da pomuti nam ovaj sveti dan.

Bran (padne pred kralja i ogrli mu noge).

Pomozi sliepcu starcu, sveti kralju.

Tomislav.

A tko si biedni sliepče?

Bran.

Ja sam Bran,
Knez srbski; tvoga otca Mučimira,
Dok nešto valjah, bijah saveznik,
A sad sam sliepi tucak.

Tomislav (pridigne ga).

Biedni Brane,
Tko da te takva pozna? Ja se sjećam
Da krasan junak ti si negda bio
Na dvoru otca moga.

Bran.

Ja te učih
Pogadjat kopljem, strielom ubojnom,
Kad nisi mogo još nategnut luka.

Tomislav.

Najvještiji si strielac onda bio.

Bran.

O sada tužan ni tvog lica sjajna

Ne mogu vidjet, nego tudjim okom
Pred sliepom nogom moram tražit put.

Tomislav.

A kako, zašto došao si amo?

Bran.

Da ogrije me milostivo sunce
Tvog dobrog srca. Tvoj je otac bio
Plemenit čovjek, moja obrana
Od mnogih mojih ljutih protivnika,
A tebe kažu boljeg od svog otca:
Pod krilo primi nesretnoga kneza,
I ovo diete osirotjelo.

Tomislav.

Pod mojim štitom svi ste sigurni.

Zaharija.

Te skitalice, kralju, ne primaj!
Pobunit će ti kućni mir, spletkari,
Izazvat na te Bugare i Grke.

Česlav (pane pred Tomislava na koljena i nakloni se do zemlje).
Oprosti, sveta kruno, smjelost moju.

Tomislav.

A tko si ti? Što želiš?

Česlav.

Ja sam Česlav.
Za sebe ništa ne tražim, već molim
Da ne vjeruješ tome izdajici;
Jer on je spletkar; on će sazvat na te
I pakô sam, jer uživa najviše
Hudoba ova, kad odvratit može
Za dobro zlo. Oh čuvaj ga se, kralju!

Pod okrilje te biedne duše primi,
A tjeraj vraga izpod krova svoga

Zaharija.

S tog njega, kralju, i tog starca goni,
Tvoj tast jer netom čuje izdajice
Da na dvor primaš, planuti će gnjevom.

Tomislav.

Zar za sve nema na mom dvoru mjesta?
Zar ne veže vam srca srodna krv?

Česlav.

Jest jedna krv, al nije ista narav.
Što smetaju mu ovaj sliepi starac
I ovo diete? Što ih tako mrzi?
Bjegunac ja sam, al ne izdajica,
Ko taj što mene propalica nazva.
A gdje sam mogo uz Bugare ostat,
Kad otačbinu moju stvoriše
U golu pustoš? Kad na tvrdu vjeru
Domamiše sve srbske poglavice
I poklaše ih kano krotke janjce?
A tko je, tko je svemu tomu kriv, (prema Zahariji)
Neg ti koj ubi vodje Simeona;
Koj Preslavu obsiedati mu stade,
Baš kada htjede uzet Carigrad?
Zapalio si požar srdžbe carske,
Koj Srbiju je cielu zahvatio,
Dok srbskom se je krvlju sgasio.
Oh, sveti kralju, tko bi te grozote
Opisat mogo, tko l' izreći riečju?
Ja pobjegoh od cara Simeona,
Jer nisam dužan niti otca svoga

Da poslušam, kad otačbinu kolje.
Al kuda stupih, zagazih u krv,
Al kuda prodjoh, zagluši me jauk
I šum i urlik požara po šumah,
I prasak hridi u plamenu ljutom,
Što orljavom se ruše u doline;
A divlje zvieri bježeći iz spila,
Po žarištih se i ravnicah skiću,
Što već se bujnom travom ne zelene,
Neg jezerima krvi se rumene.
Crvenilom se omotalo nebo,
Ter sjaji noću, ko da zora sviće.
Zažariše crvenilom se gore
Ter kroz noć svietle, kako no vulkani.
Oh velji kralju, spasi Srbiju,
Jer Srbi su ti braća najbliža,
Jer tvoja žalost njihova je tuga,
A njihov razsap, tvoje je razsulo.
Ja ne tužim pred tobom Simeona,
Nit u boj s njime zaplesti te kanim;
Već tužim ovu izdajicu podlu:
Pošalji njega caru Simeonu,
Pogibelj svaka tada će uminut,
Ublažit će se sveta božja pravda.

Zaharija.

Pošalji njeg u crni pakao . . .

Tomislav.

Gle, do čeg vodi nesloga i mržnja,
Kad zavidan je brat na brata svoga!
Gle, tu ste srbska kneza četiri,
Bez priestola, bez krova i bez kruha,
A nevolja vam ne može ugasit,

Tu ljutu mržnju, što vam gori krv,
Iz jednog vrela, koja potiče.
Osviestite se i izmirite!
Na mome dvoru ima mjesta za sve.

Grgur.

O kralju, na dvor smutnje ne primaj!

Rajna (koja već prije dodje, te sluša ovaj prizor).

Što svi želite ostat na mom dvoru,
Tolika mržnja kad vam srce pali,
Da jedan drugog trpit ne možete?
Ne tražite tog, ja vas liepo molim,
A dat ću zlata, koliko vam drago,
Da otidjete mirno svojim putem,
Gdje ne ćete se nikad više sresti.

Bran.

Al kojim putem, kojim, svietla kruno,
Da ide sliepi Bran, koj ne vidi
Ni jednog puta? Kojim ovo diete
Bosonogo, što ići ne može,
Jer trnje mu je noge izranilo?
Ah, smiluj nam se, svietla kraljice!

Rajna.

Na odgoj ću ga dati drugamo,
Jer što bi reko cesar Simeon,
Da odgaja mu kćerka srbskog kneza,
Koj podignut će jednom na njeg mač?

Zaharija.

Rat neizbježiv tim bi izazvala.

Grgur.

Nek drugdje traže pomoć! Neka idu

K Bizantu, kom se do sad uticahu;
K Magjarom, s kojim' savez sklopiše,
Prot Bugarom i nama, braći svojoj.
Zapriečili ste tri krat Simeonu
Osvojit Bizant, udarajuć s ledja;
S tog ima pravo izkorieniti vas.
Pa zar da rad vas staro prijateljstvo
Sa Bugarima zamienimo ratom?
Imademo mi važnijega posla
U svojoj kući. Treba izkorienit
Iz naše zemlje obred latinski,
I stanovničtvo latinskih gradova,
Taj vječni troskot što nam njivu kvari,
Tu ljutu gubu, naše države,
Na mladom tielu, što joj razvoj prieči.
Otidjite k Bizantu il k Magjarom!

Tomislav.

Što treba meni bojati se koga?
U hrvatskoga kralja pomoć traže,
Na sveti danak miropomazanja,
A sbore onim sladkim jezikom,
Od mile majke što ga i ja učih,
Pa Tomislav da odbije im molbe?
Da rekne zlobni sviet: kralj Tomislav
Od sebe odbi srbske knezove,
Jer poboja se vojske Simeona!

Rajna.

Moj mili kralju, nemoj? Zavadit ćeš
Sa otcem svojim tvoju ljubu vjernu,
I u strah vječni bacit i u strepnju
Nad sudbom svoga muža i svog baba.

Tomislav.

Te bojazni su, draga, suvišne,

Grgur.

Ne, nisu kralju! Simeon je dobar
Plemenit, mudar, al' i nagao!
On planuti će biesom kada čuje,
Da zet mu prima na dvor izdajice.
A tko odolit njegovom će biesu?
Veselit će se Grci i Magjari:
Kad razdor čuju; udarit će s ledja,
I uništiti sve, i pobjednike
I pobiedjene; jerbo uviek treći
Uživat zna, kad dvojica se kolju.

Tomislav.

Magjari znadu gorkim izkustvom
Koliko težko preć je mutnu Dravu
Pred konjaničtvom bježeć hrvatskim,
S tog nikad više ne će ljuti Arpad,
Dok Tomislav je živ, preko nje preći.
A Simeon, ja mislim, kušat ne će,
Ko njegov otac Boris, prekinuti
S Hrvati čvrsto staro prijateljstvo:
Jer dobro znade, da me ne plaši
Naglоća njegva, ko ni Mučimira
Mog otca naglost Borisovih četa.

Rajna.

Moj mili kralju, ja te zaklinjem
Životom našeg sinka Krešimira
I krunom, kojom Bog te danas vjenča,
I srcem svojim, što te tako ljubi!
Ah, nemoj mi ga, nemoj biednoj ciepat,
Izazvav na rat starca otca moga.

Tomislav.

Zar štiteći sirote tražim rat?

Rajna.

Kad hoćeš štitit sliepce i sirote,
A ti im podaj nebrojeno blago.
Za novac svuda zaštite će naći.

Bran.

Ov slavni dvor je glasan s gostoljublja
Još od starine. Na njem utočište
Svi srbski knezi uviek nadjoše.
A ja, kog stigla kob najstrašnija,
Koj lučit ne znam dan od noći crne,
A kamo l' naći slaboj nozi puta,
Da vaša vrata nadjem zatvorena?
O, smiluj mi se, dobra kraljice!
Sirotiću se ovom barem smiluj.

Strojmir.

Oh smiluj mi se, dobra kraljice,
Jer, kud znam poć sa svojim djedom sliepim?
Ja ne znam pute; on ih ne vidi;
Ja ić ne mogu, ne može ni on,
Jer ja sam mlad, a on je biedan star.
A što će nama novci, kad ih može
Svak otet, tko nas putem jadne sretne?
Oh, ne tjeraj me, dobra kraljice!
Za Krešimira tvoga ja ću molit,
Da ne stigne ga kob ko mene biedna,
Da ne skiće se nevoljna sirota,
Od grudi svoje majke odtrgnuta,
Od nemila do nedraga, po svietu.
Da otčeva ga kruna okruni,
Da dugo vlada pukom hrvatskim!

Rajna.

O sinko, ti mi mamiš gorke suze,
I biedno srce moje se koleba
Med milosrdjem i bojazni ljutom . . .

Tomislav.

Odkloni svaku bojazan, o ljubo,
Jer Tomislav se nikoga ne boji
Na ovoj zemlji, osim višnjeg Boga;
A tomu Bogu ja se zakleh danas
Da potištene branit ću i slabe.
Pa zar će to uvriedit Simeona?

Zaharija.

Ne, sveta kruno, ne može to vriedjat;
A Simeon će lako naći razlog
Da na te udre, ma da si mu zet;
Slavohleplje jer njegvo nema kraja,
Nit njegva duša imati će mira,
Dok cieli Balkan on ne podvrgne,
I sve Slovjene, pače cio sviet . . .

Rajna.

Oh, šuti! Već si rovat počeo
I sijat razdor, duše razdora;
Pa pod moj krov još hoćeš da te primim,
Da moga muža na mog otca huckaš?

Tomislav.

Zar tako malo poznaš svoga kralja,
O ženo moja? Ne trebam ja svjeta,
Nit slušam zlobne rieči, ni zle svjete.
A ti, o dušo, ne trebaš se bojat
Da Tomislava neoprez bi svlado.
Al ne smiješ nagoniti mi dušu

Na malodušje, na tjesnogrudnost,
Da nesretnikom zaštitu porečem,
Da sviet ne reče: »Tomislav se boji!«

Rajna.

Nek bude, kralju, tvoja mila volja.

Bran.

Bog s vama bio! Blagoslovio
Vaš krov, vaš porod, narod, zemlju vašu,
I vaše vojske na bojnome polju!

Strojmir.

A Krešimir ko otac slavan bio!

Česlav.

U narodu vam ime sveto bilo,
Dok bude slavnog hrvatskoga roda.
Zahvaljujem vam, što sirotu ovu,
I sliepog strica pod krov primiste,
Al ja izrabit ne ću gostoljublje
I rat med braćom izazivati;
Već idem tužan sâm spasavat narod,
I skupljati ga svuda raztrkana,
U zavičaj ga pûsti natrag povest,
I otačbinu spasit, ili umriet.

Tomislav.

Bog usrećio tvoje poduzeće!
A ne usp'ješ li, pomisli tad, brate,
Na moja vrata uviek otvorena.

(Čuje se znak trublje.)

PRIZOR ŠESTI.

JEDAN GLASONOŠA i prijašnji.

Glasonoša.

Moj poklon, sveta kruno! Ovo pismo
Po meni šalje Alaga Botur.

Tomislav (otvori pismo pa čita).

»Slavni kralju! Ja, Alaga-Botur, vojvoda i sluga silnoga cara Simeona, u ime njegovo zahtievam, da mi izručiš srbske bjegunce, koji se nalaze na tvojoj zemlji, il na tvome dvoru. Ne predaš li ih za osam dana, preći ću preko Morave, granice naše, da ih sam hvatam po tvojoj zemlji. Ljubi ti skute i koljena vojvoda Alaga-Botur.«

Zaharija.

Bezobrazno je, što taj čovjek piše.

Banovi.

Nek dodje po njih!

Župani.

Ne daj mu ih, kralju!

Rajna.

Moj, kralju, nemoj izazivat rata.

Česlav.

Uklonimo se, striče, s ovog dvora,
Da ne budemo rata uzrokom,
A ja ću za vas skrbit, dok sam živ.

Tomislav.

Ne! Sada ovdje ostanite svi.

Rajna.

Ne ubijaj me!

Tomislav.

Prosti, ljubo draga,
Ja moram branit čast i štitit Srbe,
A uz to oprat ovu uvrjedu,
Što preko vodje car mi tako piše.

Rajna.

Ti ne ćeš u boj na mog otca poć!
Na vojnu ću te svuda, svuda pratit;
I pustit ne ću da se s otcem biješ.
Izmiriti vas moram.

Tomislav.

Dodji sa mnom,
Plemenito će biti djelo tvoje,
A sigurna ćeš bit kod kralja svoga
Sred ljuta boja, kano na mom dvoru. (Glasonoši).
Otidji k onom, što te k meni posla,
Pa neka glavom po bjegunce dodje.

(Vojska i narod kliču: »Živio Tomislav«! »Živio hrvatski kralj«! Povorka odlazi s pozornice u propisanom redu, a narod nastavlja pjevanje: »Na mnogaja ljeta«, dok se zastor spušta.)

ČIN PETI.

Čador cara Simeona na bojištu u Hrvatskoj. Čador zaprema cielu pozornicu, a otvoren je prama gledaocem čitavim prosjekom. Vrata su čadora malo na desno. Na lievo je krevet Simeonov, a na desno Bojanov. Kod Bojanova je kreveta stol, a na stolu harfa. U jednom kutu gori kandelabar i razsvjetljuje slabahnim svjetlom čador, koji je sjajno nakićen sagovima i oružjem.

PRIZOR PRVI.

Simeon.

(Simeon spava i u snu duboko stenje, kao da se bori sa smrću. Hoće da nešto govori, al ne može govoriti, nego mu se rieči gube u nerazumljivi šapat, a samo neke slovke izgovara kano iz dubine prsiju.)

Vaj! . . . ovo drvo slabašna je slamka,
I nemam za što da se uhvatim,
A bujica me kano vihar nosi
Put smrti jaza grozna, neizmjerna.

(Probudi se i osovi se naglo na krevetu, te izbulji oči.)

Ah! Pomoć! pomoć! pomoć! spasite me!
Vaj! gdje sam? gdje sam? Ja sam još živ!
U čadoru sam! Sanjah? Bojane!

Bojan (stupi u čador).

Što želiš, otče?,

Simeon.

Da mi kažeš, gdje smo.

Bojan.

Bog s tobom bio! Što me pitaš to?
U čadoru, u Hrvatskoj smo. Što je?
Što buljiš tako, što si uzrujan?

Simeon.

Zar ne nosi nas vode bujica?

Bojan.

Ti sanjaš.

Simeon.

Sanjah, ali grozno, grozno:
Namrgodi se nebo iznenada
Ter grmit stade, drmat klisurami
I munjom ciepat gore, što nas kruže;
Pa kano da je bljeskom neki div
Ko mačem drob proparo oblaku,
U jedan mah se s neba more sruši,
Ter pusta voda, gorâ odroni
Na ždriela cieli tabor odnieše;
A u moj čador munja udari
I izgori ga. Tad me pijavica
Na krevetu pram jazu nosit stade.
Ja nemah zašto da se uhvatim,
Već gledah, kako pijavica valja
U jednom klupku čadore i ljude.
Vrh vode mi je kruna plivala.
Al dohvatit je rukom ja ne mogoh
Jer valovi je odnieše daleko.
Tad moj je Petar sgrabi, okruni se,
Al pomrča joj sjaj na njegvu čelu,
A mene voda sruši u taj čas
U bezdno jaza: padah! padah! padah!

Al kosa . . . srce . . . duša stršahu
Put visa natrag, dok padaše tielo.
U grlu duša od užasa zape,
I probudih se vičuć. Što to znači?
Ded protumači san mi grozni taj!

Bojan.

Sve na zlo sluti. Grozna bješe noć!
Oblačine se mrke vijahu
Nad gudurom. Pomolila se zora
Zaogrnuta plaštom krvavim;
A u cik zore oro doleti,
Te drugog orla napadati stade,
Na klisuri što mirno sjedio;
Tad ovaj biesan vînu se put neba,
Pak munjimice prvog udari,
I obori ga mrtva na zemlju.

Simeon.

Čudnovata su to znamenja, sinko.

Bojan.

Ja slutim na zlo. Vratimo se, otče.

Simeon.

Sav sviet bi reko, Simeon se straši.

Bojan.

Ne, već da s zetom pomiri se tast.

Simeon.

Osvetit moram Alagu-Botura
I Balkan sav pod moju vrći vlast.

Bojan.

Osvetit, veliš? Sam Bog znade, otče,
Taj dan u sebi kakav udes nosi.

Simeon.

O pobjedi ti sumnjaš? Simeona
Do danas nitko potukao nije.

Bojan.

Ni Tomislava! On je potukao
Magjarâ horde, Mletke, Saracene.
Ne otimlju Hrvati tudje zemlje,
Al svoju brane kano duplje lav:
Spomeni se svog otca i Botura!

Simeon.

Baš za to hoću kaznit neharnika,
Kom dadoh kćer, da saveznik mi bude,
A on se slaže s mojim' buntovnici:
Kad zet i tast se složit ne mogu,
Tad mira ne će biti med Slovjeni,
Dok jedna glava svim ne zavlada.
Al uzmi harfu, zapjevaj mi nešto,
Da uzrujanu ublažiš mi krv.

Bojan (uzme harfu, pa pjeva).

Sidji pjesmo, sidji biela vilo,
I mir nosi otcu mom na krilo,
Crne slutnje neka od njeg bježe!
Vaj i moju dušu tuga steže!
Ogrnu se mrakom duša moja;
Man' se, otče, nepravedna boja!

Simeon (srdito).

Što nepravedna? Kaznit izdajice,
I tko ih štiti, to je nepravedno?
Vaj, sva me moja odbjegoše djeca!
Moj Ivo hrabri, mudri, k Bogu ode;
A slabi Petar gubi mlade danke

Namiguše rad jedne u Bizantu,
Prepuštajući otcu brige rata:
Ti, mjesto da mi pjevanjem i harfom
Na borbu hrabriš dušu, mlohaviš ju.

Bojan.

Otriezniti ju hoću . . . .

Simeon.

Plašivice,
Ni rieči više, već probudi vojsku.
Ja hoću boj, ja hoću pobjedu!
Ja hoću vladat, stišat ovu vatru,
U mojih žilah što no biesno plamti,
Ko ljubav strastna u mladome srcu,
Ja hoću Balkan svladat, ili umriet!

Bojan.

Ja plašivica? Simeonov sin?
Sad idem vršit tvoju zapovied. (Izide.)

PRIZOR DRUGI.

Simeon.

Moj Bojan nikad plašio se nije,
A danas tužno govori i sluti,
Ko kakva grozna da nam prieti kob.
Neobično sam i ja nemiran:
Ne mogu disat, srce mi je prazno,
Ko da mi iz njeg iztekla sva krv;
A ta praznina tako mi je težka,
Ko grobna ploča živu pokopanu.
Ne mogu skupit misli, onaj san
Omlohavi mi i dušu i tielo.

Oh, slutnjo kobna, što si? Tvoja sablast
Iz koga k nama ide prostora
I tko ju šalje? Bježi, sablasti
Studena, grozna! Ti si straha kći,
Al ja te ne ću, ja te se ne bojim!
Ne poznajem te . . . ja sam Simeon
Al ipak ja te poznam, slutnjo crna,
Jer srce si mi grizla onaj dan,
Kad Ivana mi cvietak otruni.
Moj Bojane, moj mili sinko, danas
Ti ne ćeš u boj, ti ćeš ovdje ostat:
Jer vjetar da mi sudbe slomi granu
Tvog mladog žića, ostao bih starac
Ko suho drvo zimi na planini.
Al ja ću sići u boj: moram, moram!
Sjedinit moram sve Slovjene, jednu
Nametnuti svim svetu službu božju,
Da bude lancem njihova jedinstva,
I prvi temelj prosvjete i sile;
Jer inače će jedan drugog satrt.

PRIZOR TREĆI.

SIMEON i BOJAN, koji udje noseći jedno pismo.

Simeon.

Oprosti, sinko, naglost otcu svomu.

Bojan.

O hvala Bogu što se blagost vraća
U tvoje grudi! Sleti, blagi miru,
Golubice nebesa, na mog otca.

(Predaje Simeonu pismo.)

Tvoj odgovor pred vratim' čauš čeka.

Simeon (otvori pismo pa čita).

»Silni care! Tvoj sluga Zaharija, pokajavši se radi svoga odmeničtva, moli oproštenje i milost. Nudja ti danas svoju pomoć, spreman udariti na Tomislava i ubiti ga u boju. Za to od tebe traži kneževinu Srbiju i županije Mihajla Viševića, hrvatskoga podanika, te napokon ruku tvoje kćeri Rajne. Promisli dobro, care! Vojska hrvatska broji sto hiljada pješaka i šestdeset hiljada konjanika. Naokolo su postavljene zasjede, u koje ćeš za stalno upasti, ne poslušaš li mene. Ljubi ti skute i koljena tvoj vjerni i skrušeni sluga Zaharija«.

Ha! jesi l' čuo?

Bojan.

To je grozno!

Simeon.

Podlo!
Taj gadni izrod ljudstva mislit smije
Da prevarom se služi Simeon!

Bojan.

Ja snivah jednom da je Zaharija
Ustrielio mog brata Ivana,
A moje sanje ne varaju nikad.

Simeon.

Što veliš? jao!

Bojan.

Ivan mi se u snu
Prikazao, sav blied, u licu tužan,
I tihim glasom, punim ucviljenja
To meni reče, kažuć ranu ljutu.

Simeon.

Oh, biedni sinko, on-li mi te ubi!
Oh, da mi ga je dobit u ruke!

Bojan.

Odpiši mu nek dodje glavom amo,
Da o toj stvari s tobom ugovara,
U torbi će nam luda doniet glavu.

Simeon.

Moj čarobnjače, to je mudra misô.
Odpiši odmah, brzo! (Bojan piše.) Daj to amo,
Da podpišem i pečat udarim.
(Simeon podpiše i udari pečat na pismo, pa ga preda Bojanu, a ovaj čaušu pred vratima.)

PRIZOR ČETVRTI.

SIMEON, BOJAN, RAJNA i TOMISLAV.

Rajna (unidje i ogrli otca).

Moj otče!

Simeon.

Rajna dušo!

Tomislav.

Zdravo, care!

Simeon.

Moj zete, zdravo! Što od mene tražiš?

Tomislav.

Mir, otče.

Simeon.

Roblje srbsko odmah predaj,
Vrhovnost moju priznaj na Balkanu,
Pa eto mira.

Tomislav.

Narodu se zakleh
Neodvisnost da njegovu ću branit,
A ne pod tudji baciti ga jaram.

U svoju kuću primih gostoljubno,
Od biede ganut, srbske knezove,
Pa sada da ih nosretnike predam?

Simeon.

Ne knezove već izdajice ljute,
Rad kojih si mi Alagu-Botura
Sa cielom vojskom mojom uništio.
S tog predaj roblje, priznaj mene carem;
Jer nakaza je tielo sa dvie glave,
I jedna glava dosta je Balkanu.

Tomislav.

Slovjeni mogu biti saveznici,
Al jedan drugom ne smiju robovat.
Hrvati jarma ničijeg ne trpe,
Nit drugim žele svoj nametnuti.

Simeon.

Ti hoćeš boj?

Tomislav.

Ja hoću mir!

Simeon.

Ne! boj,
Kad roblje ne daš! A da znadeš koga
Ti štitiš, odmah predo bi ih meni.

Tomislav.

Ne! nikad ne bih gosta izdao.

Simeon (predaje mu list Zaharije).

Tad čitaj.

Tomislav (čita).

Njegvu poslat ću ti glavu.

Simeon.

Pošalji druge, jer već njegvu imam.

Tomislav.

Rad izdajice zar da predam vjerne?

Simeon.

Nezahvalniče, ja ti spasih glavu.

Tomislav.

Ne dopušta mi čast.

Simeon.

Tu čast ću satrt.
Pred Simeonom tko se čašću bani?
Zar izdajice branit, to je čast?
To nije čast, već uvrjeda je časti.

Tomislav.

Sad hajdmo, ljubo.

Rajna.

Ne još, ne još!

Tomislav.

Hajdmo!

Rajna.

Pomirite se, mužu, otče dragi!
O, zagrl'te se, ko što ja vas grlim.
(Grli jednog lievom a drugog desnom.)
Izmirite se, il vas pustit ne ću,
Dok jedan drugom ne pružite ruku.

Tomislav.

Ne! hajde, hajde! ja se vriedjat ne dam.

Simeon.

Otidji! Skoro bit ćeš opet ovdje
U okovima.

Tomislav.

Okovima čvršćim
Od ovih gora sapeh vojsku tvoju.

Simeon.

Pod tvrdom pratnjom, čuješ Bojane,
Iz tabora daj Tomislava izvest,
Pak na boj odmah nek zatrube trublje.

Rajna.

Zar više rieči tvoje sladke Rajne
Ni pogled njezin ne blaže ti srce?

Simeon.

Na pogled tvoj u grudima se stvara
Moj gnjev u med. Kad gledam lice tvoje,
U mojoj duši to je izhod sunca
I tmine briga ko oblaci bježe.
Tvoj cjelov, kćerce, raztvara mi oklop,
Iz ruke koplje otimlje mi težko.
Al kaži mužu, da mi roblje preda.
(Rajna iz naručja Simeonova ide prama Tomislavu.)

Rajna.

Oh, predaj dragi, mili kralju moj;
Ti nikad Rajni nisi reko: ne ću!

Tomislav.

Jer nikad nisi do sad tražila,
Što hrvatskoga kralja snizuje.

Simeon.

Otidji ti, što moje diete mučiš
Po taborih, po gorah i dolinah;
Al ona tu će ostat, kod svog baba.

Tomislav.

Još jednom care, ja te želim sjetit,
Da hrabri ban Hrvata Ljutovid
Sa pradjedom ti savez sklopio;
Taj savez otci naši smatrahu,
Ko zajedničke obrane amanet.
Tvoj otac Boris prekinut ga htjede,
Al ljuto se je pokajao on!

Simeon.

Te prietnje tvoje prestrašit me ne će.

Tomislav.

Na kocku bacit jednim samim mahom
Sav rad života, slavu, krunu, glavu;
Ne priliči to Simeona umu.
Tko danas bio pobjednik da bio,
Veselit će se Grci i Magjari,
I udarit će na nas sa svih strana;
Ugušiti će krasnu prosvjetu,
Kom obasja nas sunce uma tvoga;
I svoje djelo uništit ćeš sam!

Simeon.

Čuj, još ti jednom kaže Simeon,
Magjara, Grka da se on ne boji,
Ni tvoje vojske niti skupa svih.

Tomislav.

Kad ne mogu te ganut razlozi,
Čuj molbe zeta, molbe Rajne svoje.
Moj, dobri otče, zaklinjem te Bogom,
Da kreneš s vojskom iz te zemlje moje.

Simeon.

Ah, molbe, molbe, uviek samo molbe,
Kad Simeona ganuti se hoće!
Na puste molbe, što ne stoje ništa,
Ja uviek do sad ganut sam se dao:
Za šuplju molbu licumjerna starca
Sav uspjeh težkih ratovanja mojih
Sa Carigradom ludo izgubih.
Umoliti me sada može samo
Trubalja romon i mačeva zveka.
Nek boj nam sudi, ako srca imaš;
Jer molba štit je sinjih kukavica.

Tomislav.

Razum'jem! Hajdmo, Rajna!

Simeon.

Ja je ne dam!

Bojan.

Promienila se, otče, tvoja duša,
Sudbine vrtlog njom po volji vije!

Rajna.

Zapovieda mi Bog da pustim otca
I majku, a da sliedim muža svog.

Simeon.

Tu ostat moraš!

Tomislav.

Usilan si, care,
Ni zakoni ti božji nisu sveti;
Al jao tebi! Ostaj, ljubo, ovdje;
Jer, pobiedim li, tad ću po te doć,
A ako padnem, tu je tvoje mjesto.

Rajna.

Ne, ne ćeš ići! ostaj! Ne puštam te,
Dok ne sklopiš mir s otcem. (Zagrli ga.)

Tomislav.

Bojane,
Preporučam ti Rajnu.

Bojan.

Čuvat ću je,
Ko oka svoga zenicu, dok dodješ.

Rajna.

Vaj, otče mili, nemoj me ubijat:
Već sklopi mir i kreni s vojskom natrag.

Simeon.

Što, kćerko, i ti svjetuješ sramotu?
Što ne svjetuješ da mi roblje dade?

Rajna.

Oh, daj ih, dragi; zaklinjem te prvim
Mog zaljubljenog srca uzdahom!

Tomislav.

Što, ljubo, i ti svjetuješ sramotu?
Da predam slabe i da pogazim
Otaca naših zakon gostoljublja?
Da otačbine zakoljem slobodu?

Simeon.

Oh, već je dosta! Bitka će odlučit!

Rajna.

Ne, otče, ne!

Simeon.

Što rekoh, mora bit.

Bojan.

Ni plač ni suze maknut onog ne će,
Kog udesa je zahvatila struja!

Rajna.

Oh, grozno, grozno! Tast na zeta ide,
A zet na tasta, kano biesni lavi;
A ja med njima košutica slaba,
Sad što ću? što ću? Barem me razderte,
Da srce samo ne pukne od boli.
Oh, otče, mir!

Simeon.

Ne!

Rajna.

Hajdmo, Tomislave!

Simeon (uhvati ju biesno za ruku).

Ne! Tu ćeš ostat!

Tomislav.

S Bogom, Rajna moja! (Ode.)

Rajna.

Vaj, ja ću s tobom! (Kuša se oteti Simeonu iz ruku, a on ju ne pušta.)
Jao meni, jao!
(Pane na Simeonov krevet.)

PRIZOR PETI.

SIMEON, RAJNA i BOJAN.

Simeon.

Mač, oklop, koplje, kacigu mi daj!
Pomozi, brzo! (Bojan mu pomaže oružati se.)
Nek zatrube trublje!

Nek gore ječe, nek Hrvati drhću
Kad ide u boj silni Simeon.

Bojan.

Ah mojih slutnja, otče, sjeti se!

Simeon.

Od udesa je jači ovaj mač,
I Simeon će svietu udes krojit,
A ne će udes sreću Simeonu.

Bojan.

Tko s visa pada, misli da se zemlja
Pram njemu diže. Djetetu na konju
Pričinjaju se ko da bježe puti;
A koga vjetar vitla sudbine,
Taj misli svieta sudbinom da vitla!
Oh, otče, otče, ti si sitna os
Kolesja silna providnosti božje,
I makneš li se samo s njena puta,
Tad satrt će te kano sitna crva.

Simeon.

Iz ruku danas ne puštam Balkana;
Il umriet hoću, il zavladat njim! (Simeon izidje.
Čuje se zvuk i odziv trubalja, a za tim kreševo bitke.)

PRIZOR ŠESTI.

BOJAN i RAJNA.

Rajna.

Otidji, brate, čuvaj mi ih oba!

Bojan.

Pod smrtnu kazan otac naredi,

Da Tomislava nitko ne dirne,
A isto tako Tomislav za otca.

Rajna.

Posrnut može naglom otcu našem
Niz hridi konj, il udarit ga striela.

Bojan.

I tvoja duša sluti što i moja.
Jer ista spona spaja nam ih s otcem:
To prirode su čudnovate struje,
Iz nepoznata što nam srcu sbore:
Oh, da je okom duha prodriet tamu
Časova bližnjih, vidjet pute kobi!
Al gušći su neg prošlost svih vjekova!
Prot zakonima silne prirode
Tko može ići? Na razkrižju stoji
Slovjenski udes danas, nekog čeka!
Vaj, koga, koga? Idem vidjet, sele,
Tko dobiva i odmah ću se vratit.

PRIZOR SEDMI.

RAJNA pak ZAHARIJA.

Rajna (klekne).

Za kog da molim? Za muža il otca?
Ti, dobri Bože, koji razlikovat
Jedini možeš dobro od zla, radi
Po volji svojoj. Nek pobiedi pravda!
Al zdrava mi povrati obadva. (Unidje Zaharija.)
Što želiš ovdje? Pomoć! Bojane!

Zaharija.

Na poziv tvoga otca tu sam došo,

A gdje je on? Je l' bitku započeo
Ne saslušav me? Tad je propao!

Rajna.

A ti si došo izdat Tomislava?

Zaharija.

Ja dodjoh samo da tvog otca spasim.

Rajna.

Zar ti da spasiš nekog? Ti, koj više
Neg zemlja rodi, prolio bi krvi?

Zaharija (klekne).

Jest, radi tebe zaklao bih sviet.
Oh, pagazi me, Rajna, kano crva;
Na dodir noge strest će se ko cviet,
Kad proljetni ga lahor pomiluje.
U lednom srcu procvast će mi duša,
Ko ljubica, kad sunce snieg joj topi;
Ko ova ruža krasna, što mi dade. (Stavlja ruku na srce.)
Kad trakom mi nasmiešila se nade,
I nadom uviek grije srce moje.
Oh, smiluj mi se!

Rajna.

Bježi, drzka hrdjo! (Trgne mu nož iza pasa.)

Zaharija.

Iztoči nožem moju plamnu krv,
Što s tebe gori: pred božanstvom rajskim
Ljepote tvoje dimit će ko tamjan,
Kumira ganut okrutna ti srca,
Na sućut barem prama žrtvi svojoj.

Rajna.

Oh, izdajice, bježi!

Zaharija.

Izdajica,
Krvolok postah samo radi tebe,
Da budem velik, tebe dostojan.

Rajna.

Ti nisi vriedan, da te zagrli
Ni gorska zmija.

Zaharija.

Ti ko gorska zmija,
Nesmiljeno bi ujela mi srce;
Al mjesto smrtna u zubićim' jeda,
Ta usta cvjetna puna su ti meda.
Oh, ja te ljubim više nego seže
Neizmjernošću veličanstva Bog.
U mojoj ruci stoji život muža
I otca tvoga: smiluj mi se, dušo,
Izberi otca, nadji boljeg muža.

Rajna.

Izabrati ću izdajice smrt.

Zaharija.

Daj, udri smjelo, grudi mi probodi,
Umiri bies, što mojom dušom bjesni,
Ugasi plam, što sviet će spalit, ako
Ne ugasiš ga cjelovom il nožem.

Rajna.

Nek bude nožem! (Hoće da ga probode.)

Zaharija.

Ti ćeš ubit otca.
Jer, tko će onda kazat zasjede?

Rajna.

Tad živi! hajde, spasi otca mog;
Al nemoj ubit Tomislava, nemoj!

Zaharija.

Ne mogu spasit oba, nego jednog;
A taj će biti?... reci: Simeon.

Rajna.

Ne, grozni vuče? Oba, oba hoću.

Zaharija.

Oh, na silu ćeš ipak moja bit,
I na sramotu tvoju ću te ljubit;
A sada idem ubit Tomislava.

Rajna.

Al ja ću tebe prije, umri, zmijo!
(Navali na nj nožem, on se brani mačem. U-to dopane Bojan i nasrne na njega, te mu stavi koplje na prsa.)

PRIZOR OSMI.

BOJAN, RAJNA i ZAHARIJA.

Bojan.

Na ženu dižeš, kukavico, mač?

Zaharija.

Ja branim se.

Bojan.

Mač amo, il će sunce
Kroza te! (Preda mu mač.) Odmah kaži zasjede.

Zaharija.

Podpiši prije ugovor, podpiši.

Bojan.

Zamočit ću ti ovo ledno pero
U podlo srce, pak ću ga podpisat.

Zaharija.

Vaj, prevaren sam!

Bojan.

Kaži zasjede!

Zaharija.

Oh, milost! milost! sve ću kazati.

Bojan.

Ne krzmaj, kaži!

Zaharija.

Kazat ću ti sve,
Al barem život, život mi obećaj!
(Sklopi ruke, a Bojan opazi na ruci prsten Ivana.)

Bojan.

Ti živjet hoćeš, koj si morao
U utrobi se majčinoj skamenit,
Da takav izmet sunca ne kalja.
Tko ubi moga brata Ivana?

Zaharija.

Ja ne znam! milost!

Bojan.

Znadeš, krvniče!

Zaharija.

Ne, vilenjače, varaju te vile;
Ja njegvoj smrti nisam, nisam kriv.

Bojan.

A ovaj prsten, huljo, odkud prsten?

Zaharija.

Ja ne znam, milost!

Bojan.

Znadeš razbojniče!

Zaharija.

Jest, ja ga kupih.

Bojan.

Lažeš, lažeš, lažeš!

Zaharija.

Oh, gorska vilo, klevetnice ljuta!

Bojan.

Već lagat ne ćeš, niti izdat koga.
(Probode ga kopljem.)

Zaharija.

Ja hoću živjet! Milost! . . . Vajme . . . Milost!

Rajna. (Ovdje govori sve troje u isti mah.)

Ne, brate, nemoj! Vaj što učini?!
Od zasjeda sad tko će spasit otca?

Bojan.

Odletjela je munja, već je kasno!
Već gasne sjajna zviezda Simeona,
I veličina bugarska se ruši
Niz hridi tamo, kano pijavica.
Vaj, tko bi reko jedan sami čas
Da sva će djela otca uništit?

PRIZOR DEVETI.

SERGOBUL, BOJAN i RAJNA.

Sergobul (unidje).

Oj, slava, slava, slava Simeonu!
Izidji vidjet njegvu pobjedu.
Po gorah bježe pred njime Hrvati
Ko plahe ovce, kad ih goni vuče.
Na prvi udar vojske bugarske
Razpršila se vojska hrvatska,
Ko pljeve stôg, kad u nju vjetar udre;
Izidji vidjet slavu otca svoga.

Rajna.

Da idem gledat propast muža svoga?
Zaniemila ti usta! šuti, šuti!

Bojan.

Veseliti se pobjedi ne mogu,
Jer srce sluti neku groznu kob.

Rajna.

Zar kob mog muža? Ne, ne, Bojane!

Sergobul.

Što slutiš sada kano baba kakva?
Ta gdje ti ono obično veselje,
Kad pobjede si gledo otca svog?
Izidji sa mnom gonit protivnike.
Čuj grozan žamor ori se po gori;
(Čuje se grozna buka i zveka oružja.)
Ja viest ti donieh, a sad idem u boj.
(Otvori vrata čadora, pa će zapanjeno.)
Vaj, na nas vjetar poraza sad krenu,
U tili čas okrenula se sreća. (Otidje.)

Bojan.

To bješe varka, šala bojne sreće,
Na busije dok nagaziše naši,
Dok lava gorska na njih ne srne.
Moj otac prhnu slavom do nebesa,
Al zavidnosti bratske munja danas
Iz oblaka ga kano orla sruši.
Gle, sestro moja, ko kad snieg se tali
Sa visa gora ter se bujicom
Na ždriela baca; drvlje i kamenje
U ponor valja; tako našu vojsku
Hrvati silni u guduru gone.
Prelomila se povjest bugarska!
Sa visa slave, na koji se pope
U ponor pade, kano odron gore.

Rajna.

Gle, nekog amo niz planinu nose,
Vaj! da to nije!? Grozne slutnje, jao!

Bojan.

To pijavica gorska otca nosi.

Rajna.

Oh, Bože moj! oh kobi užasna

PRIZOR DESETI.

SIMEON, BOJAN i RAJNA.

Vojnici donesu ranjena Simeona pod čador, postave ga na krevet. Simeon se pridiže.

Simeon.

Na konja! čujte! kuda ćete sa mnom?
Na konja hoću! u boj!

Rajna.

Jao, otče!

Bojan.

Tvoj grozni san se evo izpunio!

Simeon.

I bujica me nosi! konja! konja!

Rajna.

Odahni, otče, ti si težko ranjen.

Simeon.

To nije za me nikakova rana,
Odnesoše me silom s razboja;
A ne videć me, strah će spopast čete,
Ja u boj hoću!

Bojan.

Već je prekasno,
Jer pijavica odniela ti vojsku.

Simeon.

I mene nosi. Vaj . . . to nije san,
Već grozna java! Zraka hoću, zraka!
Povalite ov čador, tu je tamno,
Ja hoću sunca, hoću svjetlosti!

(Vojnici povale brzo čador. Na vrhovih gora naokolo vide se hrvatski barjaci i vojnici, koji se lješte u sjajnom oružju na suncu. U dolini vidi se hrpa mrtvih bugarskih vojnika, a drugi leže mrtvi po klisurah.)

Gle, kako s gora silna voda buči,
Te prevrću mi čador valovi,
A mene nosi prama groznom jazu.
Zaustavi me, sinko, Bojane!
Oh, da mi se je uhvatit za nešto!
Al zalud grabim, sve je zrak i slamka,

Ko moja slava u vrtlogu vode.
Gle, kako moja kruna se kotrlja,
A Petar eno rukom za njom grabi.
Već dohvati je, ali mu je težka
Na slaboj glavi. Čuješ Bojane,
Moj Ivan veli da je nosit ne će,
Već rukom kaže da je uzmeš ti
Sa glave Petra. Čuj ga, nešto šapće . . .

Bojan.

Ti snatriš, otče.

Rajna (vojnikom).

Brzo po vidare!

Simeon.

Izvucite mi strielu! Zapnite je
Za tetivu mog luka! Pustit ću je
Da leti preko gora i dolina.
Ah, otrovana žučju srca moga,
A udarit će srce srbskog roda.
Oh srbsko pleme ne imalo mira
Med Bugarima i Hrvatima,
Med nakovnjem i težkim kladivom!
Izkopaše mi grob te izdajice!
Čuj oporuku moju, Bojane,
Što bugarskomu rodu namirem:
Osvojit Bizant, satrt srbski rod.

Bojan.

Kroz budućnosti maglu duh mi vidi,
Gdje lete dani, ljeta, viekovi,
A Bugarska od ovog poraza
Sve niže pada, pada, propada . . .
Al opeta se pomladjena diže,

I raste silna, Carigrad osvaja,
Te oporuku vrši Simeona.

Simeon.

Oprosti Bože, što se ohološću
Nad providnosti sile htjedoh dići,
A, sada vidim da sam u njim' slamka!
Jer ova striela, kano božja munja,
Što u hrast udre, ponos mi izgara,
U pepeo mi rad i slavu stvara.

Bojan.

Sve munje plamne bezbrojnih vjekova
Ne, ne mogu ti uništiti slavu.

Simeon.

Moj vilenjače, zar te nikad više
Tvoj dobri otac vidjet ne će? Nikad
Zvuk tvoje harfe miloglasne čuti?
Ni tvoje sladke rieči, mila Rajna?
Oh, djeco moja, zagrlite baba! (Ljube ga.)

Rajna.

Ah, otče! otče! Gle, on umire.

Simeon.

Nek bude spremna vojska i moj konj,
Ja idem odmah sad na Carigrad. (Umre.)

Rajna.

Vaj, brate, gle! zabieliše mu oči!
Već duh mu bježi! Otče, otče, otče! (Klone na nj ko mrtva.)

Bojan.

Uzvinuo se oro put nebesa!

Uživaj danas, gordi Carigrade!
Tu spava lav od čijeg silnog rûka
Pod tobom su se tresli zidovi.

PRIZOR JEDANAESTI.

Dolazi TOMISLAV, a za njim GRGUR i ČESLAV, te banovi i velmože.

Tomislav.

Po obećanju evo dodjoh, dušo,
Po ljubu svoju.

Rajna.

Ne po ljubu, nego
Na sprovod tasta.

Tomislav.

Što to reče, jao!

Bojan.

Tu Bugarskoj je glava odsječena.

Tomislav.

Ja, brate, nisam kriv, ja dadoh nalog . . .

Bojan.

Ne, nisi kriv, već kleti bratski jal.

Grgur.

Dok bude Slovjen Boga molio
Slovjenskom riečju, molit će i za nj.
Mir veljoj duši Cezara slovjenskog!

Tomislav.

Mir duši njegvoj! Uspomeni slava!
Okrvavljena dokle Marica

Put mora šumit bude, tvoja zviezda
Ugasnut ne će bugarskome rodu,
Već kazat će mu put do Carigrada:
U noći biede toplit će ga zrakom
Tvog sjajnog uma, velji Simeone!

Česlav.

U smrti nema mržnje, braćo moja!
On htjede satrt Srbe, razsrdjen
Izdajstvom ljudi, ko što bješe ovaj. (Kaže mrtva Zahariju.)
Al s pravednima pravedan je bio,
Plemenit, dika slovjenskoga roda.
S tog s vašom tugom svoju žalost spajam.

Tomislav.

Moj Bojane, nad tielom Simeona
Obnovimo naš drevni, čvrsti savez:
Prisegnimo svi vječno prijateljstvo!
Nek ljubav spaja Srbe, Bugare,
S Hrvatima, da nizka bratska mržnja
Na viekove sve bude prokleta,
Nad tielom slavnog cara Simeona
Zakunimo se, jedan proti drugom
Da nikada vojevat ne će, nikad.
Podjarmit rodu svomu bratsko pleme,
Nit proti njemu tudjince pomagat.
Da uviek ćemo biti saveznici!
U domu našem uviek ravnopravni!
Prot dušmanima sve do smrti složni!
Zakunimo se!

BOJAN, ČESLAV i TOMISLAV trgnu mačeve i prekriže ih nad glavom Simeona.

Kunemo se Bogom!

Grgur Ninski (položi ruke).

Bog uslišao vašu zakletvu!

Tomislav.

Ov silni cesar, dika svih Slovjena,
Tu leži mrtav, žrtvom bratske mržnje.
Nek prokleta je na viek bratska mržnja,
Već takvog ploda ne ubrala nikad!

Bojan, Česlav i Tomislav (skupa).

I proklet bio, tko je izazove!

Tomislav.

Sad braćo svi: Hrvati, Bugari
I Srbi skupa gromko kliknimo:
Vječnaja pamjat silnom Simeonu!

Svi skupa.

Vječnaja pamjat silnom Simeonu!

(Dok se ovaj prizor sbiva, Rajna pokrije lice rukami i plače. Zastor se polagano spušta.)

Konac.

Osnovne ideje i povjestna gradja

tragedije „Simeon Veliki“.

Kako su divne one bezsmrtne Cassiodorove rieči: „Perdius et pernox patrum memorias revolve; scrutare gentis tuae incunabula, res gestas et annalium monumenta observa; turpe enim est in patria sua peregrinum esse.“ Jest, sramota je biti putnikom, tudjincem u svojoj domovini! Ako sami ne proučimo povjest praotaca, ako je ne iznesemo svietu na vidik, ako se ne ponosimo njome, kako ćemo stupiti u kolo narodâ? Pitat će nas naobraženi narodi, tko ste vi, i kako smijete doći u naše družtvo? Vaše je mjesto medju onim narodima iz Afrike i Azije, koji ne mogu da spomenu nijednoga imena od svoga plemena iz prošlosti od sto godina! Kako je divna, kako veličajna naša prošlost, samo da je znamo shvatiti i razsvietliti sa one strane, koja je najveća! „Osobitu narod svaki — Kriepost ima, kom se diči, — Koju daje Bog prijaki. — Mudri kažu ove riči;“ veli Kačić. Nije povjest svakoga naroda jednaka, niti se na jednaki način smije pisati, niti sa jednakoga gledišta promatrati. Svaki narod imade drugačiji geografični položaj, drugačije običaje, drugačije susjede, drugačije podneblje i klimatične odnošaje, što sve djeluje na njegovu povjest, na njegovu dušu. Mi ne trebamo tražiti u našega naroda rimskoga sjaja i veličine, jer, kako kaže Konstantin Porfirogenet, naši otci nisu nikada navaljivali na tudje zemlje, nego su branili svoje: „Ὅτι οὗτοι οἱ βαπτισμένοι Χρωβάτοι ἔξωθεν τῆς ἰδίας αὐτῶν χώρας πολεμεῖν ἀλλοτρίοις οὐ βούλονται . . . ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύειν μετὰ πάντων τῶν βουλομένων“. Naši su otci htjeli živjeti u miru sa svim ljudima dobre volje. Ali na žalost nisu bili okruženi ljudima dobre volje, i jer oni nisu htjeli na tudje dobro navaljivati, navaljivali su tudjinci na njihovo. Ali na obrani svoga pokazali su se lavovima, i

znali su očuvati svoju domovinu, ili bar njene »reliquiae reliquiarum,« uzprkos najpogibeljnijem položaju u Evropi; uzdržati živo svoje državno pravo, makar u tri zadnje županije, uzprkos svim bujicama divljih horda, i valovima naroda, koji su se na njezinom tlu lomili, hoteći se preliti Evropom. Pravdoljubivost i vjernost, te hrabrost na obranu svoga, to su tri liepe krieposti, kojim se povjest našega naroda može podičiti. Druge su mu krieposti posjekle prilike, kao što bura polomi grane ponosnom hrastu na brežuljku. Kuda bura vije, loza ne uspieva, trava zakržljavi, cvieće opada maslini prije vremena, ostaju gole hridine na planinama, jer bura nosi zemlju u more, a hrabrost hrvatskog naroda ima nešto veličajna kao što su goleti Velebita i Biokova. Ali, gdje je liepa dolina zaklonjena gorom, tu raste svako blago božje, tu miriše svako cvieće. Takova je i povjest našega naroda. Na buri ostaje samo krš, a u ratu hrabrost. Kačić je vrlo dobro shvatio kriepost svoga naroda:

»A kraljuje sva hrabrenost
U narodu slovinskomu,
Snaga jakost i srčenost
U vojniku hrvatskomu.«

Ta se je kriepost u njemu najbolje razvila, kao što se u tielu čovječjem najbolje ojača onaj gušter, koji najviše radi. Ali uz hrabrost razvile su se i druge krieposti, kojima su prilike bile pogodne, a navlastito mašta i narodna poezija. Pokazati povješću te narodne krieposti, to je zadaća povjestničara i pjesnika. Ništa ne može osokoliti narod, koji se bori za svoju obstojnost i za svoju slobodu, koliko uspomena na slobodu i veliku prošlost. Kao što rob, koji čami u okovima, jače oćuti svoju nevolju, kad se u tamnici sjeti domovine svoje, širokih polja i svietloga dana, ter ohrabren božanskom moći čeznuća za izgubljenom slobodom, skrši one lance, koje skoro ne bi mogla skršiti nijedna naravna ljudska sila, i pohiti na slobodan zrak; tako i narod dobiva neku vrhunaravnu silu, i kadar je svladati i neoborive oprjeke, kad se sjeti svoje prošlosti.

Gledao sam gdje prosti narod plače od ganuća, slušajući iz usta pjevača djela svojih praotaca, a plakao sam mnogo puta i sâm, čitajući narodne pjesme i krvave stranice naše povjesti. Oćutio sam u najvećoj mjeri u srcu svome bolni šapat narodne duše, i tisuću puta, čitajući slavna djela naših pradjedova, prodjoše me srsi. Pomišljao sam tada u duši svojoj: oh, da mi je moći ovakovo

čuvstvo uzbuditi u duši svih Hrvata; ala bi se naša domovina brzo podigla do stare slave i veličine, kad je za bana Ljutovida, za kraljeva Tomislava i Krešimira bila jedna od najmoćnijih država u Evropi. Ta me je želja potakla da u pjesničkoj slici prikažem narodu najslavnije dobe njegove povjesti. Čitajući Smičiklasovu povjest, koja je do sada od svih najvećom ljubavlju i najtoplijim čuvstvom napisana, osobito su čuvstvo u mom srcu uzbudile neke osobe i neka razdoblja naše povjesti. Jedno od najsjajnijih razdoblja jest kraljevanje Tomislava, pa sam ovo slavno doba htio živo prikazati narodu, da mu uzbudim u duši onaj ponos, s kojega sam ga toliko puta gledao gdje plače. Htio sam ovo doba prikazati u dramatičnoj formi, jer se drama jače dojimlje duše nego epos; jer dramu vide oči, a epos samo mašta; jer je u drami život, a u eposu samo slika života. Ali Tomislav nije dramatična ličnost, nego je više prikladan za epski sjaj.

No ako Tomislav ne može da bude glavnim junakom uzvišene drame, može biti velikom silom, koja zapliće nit ili odlučiva u razpletu tragedije. I on je bio u istinu jedna od onih velikih sila u razvoju historijskih prilika, koje odlučuju sudbinom čovječanstvu, koje utječu u niti udesa ljudskoga. On je spasio narod od magjarskih navala; on je suzbio Mletke i Saracene, on je prvi ujedinio Hrvatsku; on se je prvi okrunio hrvatskom krunom kao nezavisni vladar svoga naroda, i time udario čvrst temelj našoj budućnosti, našemu državnomu pravu, koje krnjeno tekom viekova od nebrojenih dušmana, i na svaki način zatirano, i odkidanjem pokrajina i gaženjem državnih zakona, i narodnih prava, ipak nikada posve nije utrnulo. Ovaj veliki vladar igra veliku ulogu u povjesti slavenskoga svieta, jer je odlučio o budućnosti Slavena na Balkanu, slomivši dva puta užasnu silu Simeona Velikoga, cara bugarskoga, i tim saučestvovao u tragediji, u kojoj je pao žrtvom najveći dosadašnji slavenski vladar. A da je Simeon najveći od svih slavenskih vladara, kakvoga nisu imale ni Češka, ni Poljska, ni Rusija, vidjet će čitatelji iz ove razpravice, a još bolje, nadam se, iz same tragedije.

Slomivši silu cara Simeona, koji je htio podjarmiti sebi čitav balkanski poluotok, koji je većim dielom već i spadao pod njegovu vlast, čak daleko na sjeveru preko Dunava i preko Karpata, a na jugu do same Moreje, ter vladao od Crnoga do Jadranskoga mora, osjegurao je kralj Tomislav-Budimir individualnu slobodu Srba i Hrvata. Je li to koristno za silu, moć i procvat balkanskih Slavena, to je pitanje, o kojemu se dade razpravljati, ali nama Hrvatima i

Srbima mora svakako da bude sveta uspomena njegova, jer se je borio za slobodu našu. Kako je plemenit cilj i razlog, koji Tomislava diže na silnoga Simeona, pred kojim je drhtao sav ondašnji sviet! Poražena i skoro uništena braća Srbi traže u Tomislava zaklona i zaštite, a on da pomogne svojoj braći, stavlja na kocku krunu, život i slobodu naroda svoga; jer što znači drugo, nego staviti sve na kocku, usuditi se oprieti onom Simeonu, koji je vodio vojsku u užasnoj bitci kod rieke Aheloja, koji je diktovao mir iztočno-rimskome caru na vratima Carigrada? Dvie su ideje u ono vrieme došle u sukob; ideja hegemonije jednoga plemena nad drugima na balkanskom poluostrvu, a druga: ideja konfederacije svih balkanskih plemena. Prvu zastupaju Bugari sa Simeonom na čelu, a drugu Hrvati pod svojim slavnim kraljem Tomislavom. Pobiedila je hrvatska ideja.

Tko dobro prouči hrvatsku povjest, naći će da se ova ideja uviek javlja u hrvatskom narodu, bilo da se braća Horvati bore za slobodu domovine pomoću kralja Tvrdka, bilo da je zastupa sam Tvrdko, kojemu je majka od roda Šubića; bilo da je pripovieda Križanić po stepama Rusije, bilo da se javlja u formi ilirizma, ili jugoslavenstva, ili čistoga hrvatstva; jer čisto hrvatsko načelo ne posiže za tudjim, nego brani svoje, na korist svoju i braće svoje. Ovoj se ideji otimlju susjedna nama srodna plemena i teže za hegemonijom, a od tuda onaj težki spor, koji će na dugo zaustavljati oživotvorenje naše slobode, a njih slabiti. To je sudbina balkanskih plemena, koja se vidi na svakoj stranici povjesti; koja je zapriečila sva ova plemena da dodju do prave moći i procvata; koja nas je napokon bacila pod turski jaram i tim nas zadržala za četiri vieka u kulturi za naobraženim narodima.

Mi se Hrvati možemo podičiti, da smo toj nesreći najmanje krivi, jer ma da je i nama po slavenskoj našoj ćudi mila i urodjena plemenska sloboda, mi nismo nikada težili da tudju zatremo, dapače smo i tudju branili, kao što povjest dokazuje naročito pod prvim našim kraljem Tomislavom. Ovo je jedna od bitnih razlika u karakteru hrvatskoga plemena od srbskoga. Bugari pako dokazuju i novom povjesti, da koracaju po stopama otaca, ter da se više brinu za se, ne mareći mnogo za dobrobit ostalih Slavena.

Ideja hegemonije jest os, oko koje se vrti i radnja tragedije »Simeona Velikoga,« a ideja konfederacije je ona sila, koja ju nadjača i slomi možda na sve vieke; jer kad se ideja jedinstva nije onda oživotvorila, težko da će sada uz toliku plemensku mržnju i

razliku jezika. Veličanstven je to predmet za one, koji osjećaju što je otačbenički ponos.

Osim ove ideje još je jedna, koja provijava čitavu ovu tragediju, i koja nadživljuje i glavnoga junaka, najvećega njezinog zatočnika, a to je ideja narodne službe božje i narodne književnosti. Simeon ju je učvrstio i digao uzprkos zavisti grčke, a Tomislav i Grgur Ninski obranili od latinske moći. Borba Tomislava, a naročito njegova kancelara Grgura za očuvanje slovjenskoga jezika u crkvi božjoj, bila je teža i veća nego Simeonova, ma da je Simeon za nju učinio više nego oni. Moć latinskoga klera u Tomislavovoj državi bila je tako velika, da je morao s njome računati kao s važnim državnim faktorom. Mnogo je manji bio utjecaj grčkoga svećenstva u Simeonovom carstvu, a po tome se je književnost staroslovjenska mogla mnogo lakše u njem razvijati.

Svakako jedna od največih dika u našoj povjesti jest naša borba za obranu našega jezika u crkvi, jer uzprkos tolikim progonstvima održasmo pobjedu i očuvasmo ga kao amanet, a da nismo s toga postali ni šizmatici ni heretici. Tako šta ne može pokazati nijedan drugi narod na svietu. Pobjeda ovog prava, za koje se je toliko borio veliki Grgur, već je tako jasna i čvrsta, na temelju enciklike »grande munus« velikoga Lava XIII. i već se tako širi, da će se od sada sve više širiti, i ako Bog da jednom postati obćenitom u našoj domovini, te postati najčvršćom obranom slobode hrvatskoga naroda, i njegovim najjačim obilježjem.

Te su ideje liepe i uzvišene, ali one još ne sačinjavaju umjetničko djelo, nego bi liepo pristajale i u povjestnoj razpravi. U umjetničkom pjesničkom djelu one postaju ljepše i jače djeluju, ali upravo u tome je potežkoća predmeta. Moderni pisci ne traže da u umjetničkim remek-djelima bude razpravljena koja velika ideja, niti da djelo imade koji veliki etički cilj, nego sliede načelo »l'art pour l'art.« Slobodno svakomu misliti kako hoće i sliediti ovu ili onu struju, pristajati uz stare ili nove škole; meni se čini, da je uviek istinita i zlatna ona latinska poslovica: »omne tulit.« Ja sam podpuno uvjeren da umjetnost ne trpi ništa, ako je umjetnik postavi na temelj kojega tvrdoga moralnoga načela, te razsvietli djelo kojom sjajnom idejom, pače mi se čini, da samo onaj postizava pravo savršenstvo, koji dobro i liepo harmonično veže u jednu cjelinu. Zar kvari pjesničku ljepotu »Božanstvene Komedije« žarka ljubav za Italiju, kojom je čitava prožežena? Zar kvari ljepotu Osmanide ideja slavenske uzajamnosti, ili je naprotiv njezin najljepši ures?

Naravno je da etička načela i uzvišene ideje moraju biti uvedene u umjetničko djelo liepo i naravno, a ne prisiljeno. One se ne smiju vidjeti na njima kao debljina u licu djevojke, nego kao blago rumenilo proliveno pod finom puti, koje odaje da u srcu gori vatra ljubavi. Moraju neopažene ući u srce čitatelja, ili gledaoca, kao liek što se daje djetetu u šećeru. Od njih ne smije da trpi umjetnička ljepota djela, nego moraju da mu daju veću silu i privlačivi čar.

Predmet odabran za ovu tragediju, pričinio mi se je vrlo sgodan da polučim ovaj liepi spoj umjetnosti i patriotizma. Vrieme ovoga dogadjaja najsjajnije je u povjesti bugarskoj i hrvatskoj, a Srbija poslije onoga groznoga udarca, koji joj je zadao car Simeon, spašena bratskom ljubavi Hrvata, pomladjuje se i preporadja za bolju budućnost, vladana upravo onim Česlavom, kojega Srbi smatraju utemeljiteljem srbske države. Ništa nema sjajnije u povjesti bugarskoj od 9. studenoga g. 924., kad je Simeon gledao u prahu pred sobom na vratima Carigrada ponosni carski dvor; ništa sjajnije u povjesti hrvatskoj od onoga dana na Duvanjskom polju, kad je papin poslanik okrunio prvoga hrvatskoga kralja Tomislava-Budimira, ujedinitelja i spasitelja hrvatske države. Ako je piscu pošlo za rukom da prikaže sjajno, naravno i dramatičnom jakošću ova dva sjajna momenta slavenske povjesti, to mora djelovati na čitaoce i gledaoce. A uspije li mu u isto vrieme da dramatičnom jakošću zaplete ovaj predmet, i da jakom silom tragične muze uzveliča glavnoga junaka, pripravi njegovu katastrofu, ne bez sažaljenja gledaočeva, tada je cilj sjajno postigao.

Ali postići taj cilj mnogo je teže nego što se na prvi mah čini. U povjesti se ne nalaze gotove tragedije, jer bi onda bilo vrlo lako biti tragičnim pjesnikom, a povjest književnosti dokazuje da je upravo to najteže. Pjesnik mora da imade bistro oko u biranju tragičnog predmeta, a istom onda da taj predmet stegne u savor tragičnih sila, dok ne pukne katastrofom. Nije svaki junak, koji pogine na bojnom polju, ili drugdje, odmah i tragičan. Tragičnim ga čine prilike ili njegova čuvstva, vanjski ili nutarnji sviet; ili jedno i drugo skupa. Povjest riedko kada točno bilježi vanjske prilike, a nutarnja stanja duše gotovo nikada. Sve to ima pjesnik da stvori, da okostnicu povjesti napuni mesom, da u meso ulije krv, pa da sve to zadahne dahom života. Ali on mora da uza sve to ostane vjeran povjesti, da sačuva karakter dobe, u kojoj se ta stvar dogadja, i da mu kolorit bude naravan. On mora znati misliti, kako

su mislili ljudi onoga vremena i ćutiti, kako su oni ćutili. Može mienjati sitne činjenice po svojoj pjesničkoj domisli, ali u velike i glavne ne smije dirati; jer čim bude vjerniji povjesti, tim će učiniti jači dojam na čitaoce, pošto uvjerenje o istinitosti predmeta pripravlja bolje dušu na čuvstvovanje. Ali, što je glavno, pjesnik mora imati instinkt za ljepotu, mora da kao nehotice nabasa na glavne činjenice, a da ostavi sporedne, ter da se ne potiče svaki čas u njih nogom. Ako on toga instinkta nema, može poznavati sva dramatska pravila od Aristotela do Taina, pa ipak ne će stvoriti tragedije. Svi teoretičari, koji su krasno znali vidjeti i prikazati zakone umjetnosti, nisu bili kadri stvoriti jednoga samoga umjetnički valjanog djela. Drugo je opažati, a drugo stvarati.

U biranju dramatičnih činjenica, a izostavljanju nedramatičnih sastoji se sva potežkoća. Ali više puta je potrebito da nedramatičnu činjenicu pjesnik učini dramatičnom, a dramatičnu mora izostaviti, jer to zahtieva organična cjelina drame. Kod toga se pjesnik mora uviek čuvati da ne udari šakom u lice povjesti, jer stvorio on makar kako liepo dramatično djelo, iluzija će biti samo časovita, jer će povjest reći: nije bilo tako. Lako je za onoga, koji dovodi na pozornicu fantazme svoje glave, jer s njima može stvoriti situacije kakove hoće, baš upravo kao igrač marioneta, ali tragični pjesnik mora da očuva dostojanstvo i istinitost svojih junaka. Gdje je povjest tamnija, i gdje imade manje izvora, tu je pjesnik slobodniji. Što je povjest jasnija, to je pjesniku teži posao, jer ne smije da izkrivljuje činjenice barem glavne. Što se tiče mjesta i vremena, mislim da u tome može imati veću slobodu, ter jedan dogodjaj prikazati malo prije, ili malo kasnije. Ali ne smije ono, što je bilo prije Krista, pokazati kao da se je dogodilo prije sto godina. Može mienjati i mjesto, ali samo za manje dogadjaje, ali ne n. pr. ono, što se je dogodilo u Carigradu, da bude u Rimu. Samo glavne činjenice i u glavnom karakteri historičnih osoba ne smiju biti izkrivljeni. Kod svega toga pjesnika će očuvati od pogrješke i pokazati mu pravi put kroz ovo trnje povjesti samo urodjeni instinkt umjetničke ljepote.

Da se vidi, kako sam se ja držao povjesti kod zamišljanja ove tragedije, mislim da ću dobro učiniti, ako ovdje u kratko izcrpem izvore, iz kojih sam uzimao predmet:

Prvu ideju i nadahnuće dalo mi je prvo poglavje iz četvrte knjige S m i č i k l a s o v e povjesti, gdje je ocrtana veličina i moć hrvatske države pod kraljem Tomislavom. No pošto Tomislav ne može da bude glavnim junakom tragedije, to je trebalo proučiti i

Simeonovo doba, te stadoh tražiti i prevrtati stare pisce iz »Corpus scriptorum historiae byzantinae« navlastito Porfirogeneta, Cedrena, Leona Gramatika, Theofilakta itd. Od novijih pisaca najbolje mi je došla krasna Kukuljevićeva razprava o »Naših vladarih, i njihovih krunah« u 57. 58 i 59. »Radu« akademije. Za tim Račkijeve radnje, Kvaternikovo »Iztočno pitanje« pak bugarska povjest od Jirečeka, pak Hilferding itd.

Ovako Smičiklas na početku spomenutoga poglavlja crta Tomislava: „Na vladanje hrvatsko sjede poslije g. 900. Tomislav, čovjek mlad i vitežki, strašan neprijateljima svojim i svoga naroda. Sio je na priestolje naroda, koji se je u ovaj čas mogao raztepsti, da ostanu od njega samo razvaline, jedino tužna spomen, da je ovuda živio. Na svoje oči mogao je vladar vidjeti takovo razsulo srodnoga plemena slavenskoga na ravnicah Podunavlja; vidio je razsap največe slavenske države iza velikoga Svatopluka od novoga, biesnoga, nekrštenoga plemena magjarskoga. Kršćanskoj Evropi bio je već samo kao san onaj spomen, kako su se nekada u Panoniji preganjali čopori s iztoka Evrope; u pjesmah i pričah bajalo se o Hunih i Avarih; a evo sada takova novoga biesnoga naroda, — evo Magjara!« Mi Hrvati prigodom tisućnice žalostnoga razpa Moravske države moramo žalovati taj dogodjaj, i u isto vrieme svetkovati tisućnicu kralja Tomislava, koji nas je spasio od Magjara.

Magjari su bili strah i trepet čitave ondašnje Evrope. Razorivši silom Svatoplukovu državu, zalietahu se neprestance svojim divljim i brzim hordama u Njemačku, u Italiju i u Bugarsku, kako ćemo kasnije vidjeti. Povjest jedva spominje njihove provale u Hrvatsku, ali sudeći po starom hrvatskom ljetopiscu, kralj je imao »mnoge bojeve s Magjari, te ih je vazda sretno svladao.« I Rački je uvjeren, da su Magjari više puta provalili užasnom silom u Hrvatsku, ali su bili uviek junački dočekani i odbijeni.

Gotovo je nepojmivo, kako je mogla odoliti mlada hrvatska država poplavi silnih magjarskih horda, tim više, jer je sve do Tomislava bila razdieljena u tri četiri manje države, koje su ravnale svojom sudbinom jedna od druge neodvisno pod svojim banovima. Pokušaj velikoga bana Ljudevita da Hrvate sjedini, imao je samo privremeni uspjeh, jer odmah po smrti njegova nasljednika, velikoga vojskovodje Ratimira, razpalo se je njegovo djelo. Duh ciepanja i plemenske neodvisnosti bio je uviek najvećom nesrećom Hrvata i

Srba. Poslije smrti Ratimira odciepila se je od glavne kraljevine Hrvatske, kojoj je središte u srcu Dalmacije, posavska Hrvatska. Crvena Hrvatska, te male državice Hum i Poganija, uviek su gledale da se otmu hegemoniji Biele Hrvatske. No u ovo doba velike pogibelji, koja je prietila sa sjevera, rek bi da se opametiše Hrvati, ter priznaše svi zajedničkim vladarom mudroga i hrabroga Tomislava. Posavska Hrvatska za stalno mu se je podvrgla, a isto tako i Poganija i Hum, jer na spljetskom saboru vidimo i humskog kneza Mihaila Viševića, koji je po tom morao biti Tomislavov podanik. Dobar dio Bosne pripadao je uviek Hrvatskoj, a u ovo vrieme je iztočna granica Hrvatske medjašila sa bugarskim carstvom na rieci Moravi, kao što nam svjedoči arapski pisac Al Massudi i pjesnik Josef Ben Gorion. Treći arabski pisac jedanaestoga vieka, Edrisi, veli, da se Dubrovnik nalazi u Hrvatskoj. Velika je sreća za Hrvate, što se u ono opasno vrieme svi podvrgoše mladomu vladaru Tomislavu, jer bi se danas možda tek spominjala njihova država poput države Svatoplukove. Tko hoće da se uvjeri, kako su onda široke bile granice hrvatske države, neka čita spomenutu Kukuljevićevu razpravu.

Tomislav je morao predvidjeti navalu Magjara, i za to se je pametno spremio da ih junački dočeka. Ujedinivši sve dielove hrvatskoga naroda, mogao je sakupiti silnu vojsku, kojom je mogao u hrvatskih gorah odoliti i najžešćim nasrtajima. Konstantin Porfirogenet piše, da je u ono vrieme »Hrvatska mogla dići šestdeset hiljada konjanika i sto hiljada pješaka; da je imala osamdeset velikih brodova, na svakom do četrdeset ljudi, a sto manjih, na svakom deset do dvadeset ljudi.« Takovom ratnom silom mogla se je tada malo koja država pohvaliti. Osobito je važno, što car pisac spominje, da je Tomislav imao šestdeset tisuća konjanika, pa se i u tom vidi mudrost i strategija Tomislava, koji je znao, da se je težko oprieti magjarskim navalama samom pješadijom. I na moru se je Tomislav silno naoružao, tako, da se mogao oprieti i Mletcima i Saracenima i bizantinskom brodovlju. Jedino kopnenom pješadijskom silom mogao je biti jači od Tomislava bugarski car Simeon, ali svakako nije bio tako dobar strateg kao on, kao što su pozniji dogodjaji dokazali. Tomislavov admiral na moru bio je Mihailo Višević, spomenuti humski knez, koji je znao izkrcavati svoju vojsku u Apuliji, da i na kopnu pomaže kršćanima protiv Saracena. Ovakova ratna sila i uz to Tomislavova opreznost i mudra strategija spasiše

Hrvatsku od svih neprijatelja, a konačno i od istoga Simeona, jednoga od tadanjih najmoćnijih vladara na svietu.

Takav je Tomislav bio u ratu, a ne manje slavan i u miru. Sreća i Bog je htio da je u njegovo vrieme živio jedan veliki čovjek, a to je kraljevski kancelar, ninski i hrvatski biskup Grgur Dobre, rodom iz Zadra. Ovaj čovjek, koji je najveći pobornik i branitelj slovjenske službe božje, znao je mnogo svojim mudrim savjetom koristiti mladome kralju, navlastito proti spletkama latinskoga klera, kojemu je bio na čelu nadbiskup spljetski.

U ono vrieme bio je počeo žestoko progoniti slovjensku službu božju preslabi papa Ivan X., nahuckan dalmatinskim biskupima latinskoga obreda, kojima je sve više izmicalo tlo izpod nogu, jer je narod listom prionuo uza svoj jezik proti latinskomu. Da se stvari već jednom urede, sazva Tomislav na želju papinu crkovni i u isto vrieme državni sabor u Spljetu. Na ovome saboru, gdje su bili sabrani svi biskupi kraljestva jednoga i drugoga obreda, te razni hrvatski velikaši, nastoje latinski biskupi, po želji pape, a za svoju korist, da zabrane i unište slovjensko bogoslužje. Oni su u velikom broju, a puni su mržnje; ali proti toj mržnji uzdiže se žarka ljubav i silna rieč velikoga biskupa Grgura Dobre, kraljevskoga kancelara, koji je spasio slovjensku liturgiju od zatora, što joj je ovaj put veoma ozbiljno zaprietio.

Na saboru se Tomislav drži na oko nepristrano, što dokazuje da je mudro shvaćao svoje kraljevsko zvanje, ali u srcu pristaje uz svoga kancelara, koji ne će da hrvatski biskup bude ovisan od nadbiskupa spljetskoga, pod kojega su vlast spadale sve biskupije od Bara do Raba, ili čak do Grada. Grgur Dobre bori se za neodvisnost hrvatske narodne crkve, a rek bi da ga kralj potajno podpomaže, kao što se dade razabrati iz sliedećega 12. saborskoga članka: »Ako bi pako kralj i gospoda hrvatska sve biskupije biskupa dalmatinskih unutar granica naše metropolije svomu biskupu želili podložiti, ne smije nitko od naših biskupa po njihovoj zemlji krstiti, ili zemlje posvećivati, ili popove rediti.« Iz toga se jasno vidi želja kraljeva i hrvatske gospode.

Na spljetskom saboru bio je Tomislav već kao okrunjeni kralj, jer ga tako nazivlje Toma Arhidjakon, a po njemu i Farlatti. Rimski pape samo su u vrlo riedkim slučajevima priznavali poglavice manjih naroda za kralje, te su samo za velike zasluge slali svoje nuncije sa krunom, da ih okrune. Mora dakle da je Tomislavov ugled u Rimu bio jako velik, kad je rimska politika bila prisiljena da pri-

pozna Tomislava za kralja. Papa je poslao u Hrvatsku dva svoja legata, Ivana biskupa jakinskoga i Lava praenestinskoga, da okrune za hrvatskoga kralja Tomislava-Budimira, ali izvori ne kažu, da li mu je tom prigodom i krunu poslao. Tim je činom papa izkazao s jedne strane harnost prama kralju, što brani kršćanske države od Magjara i Saracena, a s druge je htio umanjiti ugled iztočnoga carstva, koje je još uviek, makar i samim naslovom, svojatalo sve balkanske zemlje. Ovaj se je velebni čin, jedan od najdičnijih u povjesti hrvatskoj, dogodio na duvanjskom polju, u današnjoj sjevernoj Hercegovini, u prisustvu svih sedam banova hrvatskih, svih župana i velikaša, kraljevih podanika. Godina toga dogodjaja nije još stalno utvrdjena, jer stari ljetopisci slabo bilježe godine, a do sada se još nije odkrio nijedan jasni dokumenat, koji bi nam naznačio godinu i dan. Smičiklas drži, da je kralj bio okrunjen oko godine *924.*, a Kukuljević, koji krunitbeni čin potanko opisuje, kuša to i dokazati iz raznih historičkih suvremenih dogodjaja. Kod krunitbenog čina osim Mihaila Viševića, bili su prisutni i srbski bjegunci pod svojim županom Zaharijom (*Kukuljević*, Rad 58. str. 48.). Po tome možemo zaključiti, da su svi južni Slovjeni, osim Bugara, priznavali Tomislava za svoga kralja, ili barem za pokrovitelja. Srbi su se k njemu uticali, da ih spasi od bugarskoga nasilja, i kralj se je odazvao molbi srbskoga naroda, uslied čega je nastao veliki kobni rat izmedju obiju mladih slovjenskih država na Balkanu, i svršio se užasnim porazom bugarske vojske i tragičnom smrću cara Simeona.

»O daljnjem životu kralja Tomislava poslije sabora spljetskih (*926 – 928*) ne govori nijedno budi domaće, budi inostrano vrelo, i tako ne znamo, do koje je godine vladao naš prvi kralj.« Znamo samo da je poslije smrti cara Simeona vodio borbu sa njegovim sinom Petrom, i to valjda, da obrani srbskoga kneza Česlava i da ga utvrdi u njegovoj vlasti. No u to vrieme poslao je papa u Hrvatsku svoga poslanika Madalberta, da izmiri ove slovjenske države, što je ovomu vrlo sretno pošlo za rukom.

»Ako smijemo vjerovati kronici popa Dukljanina, veli Kukuljević, to je Tomislav umro dne 17. ožujka, a upravo ovaj dan svetkuje hrvatska crkva imendan Sv. Budimira.« Po tome se dade zaključiti da je uspomena narodna držala svoga prvoga kralja za svetca.

Dok se je ovako na zapadnoj strani balkanskog poluotoka jačala i dizala mlada hrvatska država, na iztočnoj je Bugarska tako silno narasla, da je uzdrmala do temelja staro iztočno-rimsko carstvo,

te mu zaprietila razsulom. Desetak godina prije nego je Tomislav-Budimir Hrvatskom zavladao, stupio je na bugarsko priestolje Simeon. Po dobi morao je Tomislav biti mnogo mladji od Simeona.

Simeon se je rodio oko g. 863., te je bio od mala djetinstva poslan od otca Borisa (koji se je prvi od bugarskih knezova obratio na kršćanstvo i mačem u ruci prisilio narod i boljare da njegov primjer sliede) u Carigrad na nauke. Već ga je otac od djetinstva bio odredio za svoga nasljednika, videći u njemu bistar duh i poduzetnu narav, dok je svoga starijega sina Vladimira dao osliepiti i baciti ga u tamnicu, jer rek bi da nije htio sliediti novu vjeru, koju je otac silom nametao, koljući bez milosrdja, tko se novom zakonu nije htio da pokloni.

Simeon u Carigradu nije dangubio, već se je tamo duboko naobrazio »u naukah vjere, filozofije i govorničtva.« Tako je brzo napredovao u staroklasičnih i vjerskih naukah, da su ga Grci jur za rana nazivali tobože laskavim imenom polugrka (Hemiargon), a kasnije antonomastično novim Ptolomejem. No nije Simeon proučavao u Carigradu samo stare knjige, nego je promatrao i političke i državne odnošaje carstva, te proučavao mane i vrline; ove da upotriebi na korist svoje domovine, a one na razsulo Grka, jer je znao gdje treba udariti i pogoditi. G. 888. odrekao se je njegov otac Boris vladanja, te otišao da proživi stare dane mirno, kao kaludjer, u jedan samostan. Nasliedio ga je najprije Vladimir, ali ovoga je kasnije fanatični otac skinuo sa priestolja, i kao što je spomenuto, dao osliepiti te baciti u tamnicu; onda je dozvao iz Carigrada mladjega sina Simeona, koji je stupio na bugarski priestol g. 891. Već druge godine njegova vladanja dao mu je carigradski dvor povod, da mu naviesti rat sbog nekakovih trgovačkih razmirica. S velikom vojskom prodre Simeon u Trakiju, i pohara ju; razbije u Romaniji grčku i kozarsku sjedinjenu vojsku, koju su vodili magistar Krinit i Jermen Kortik; ovi u bitci padoše, dočim Simeon zarobljene Kozare pošalje s odrezanim nosovima natrag u Carigrad. Car Lav mudri, da se osveti Bugarima, pozva na njih Magjare, koji su tada pribivali negdje oko Volge, a ovi navališe u Bugarsku silnim i nebrojenim hordami, koje su vodili Arpad i Kuršel. Prelaz Magjara u Bugarsku podpomagala je s mora grčka mornarica pod admiralom Eustakijem, a s kopna grčka pješadija pod valjanim strategom Nikeforom Fokom. Magjari užasno poharaše Bugarsku i potukoše hametom tri vojske, koje im Simeon bješe poslao u susret, te doprieše do zidova Mundrage i glavnoga grada Preslave, pače

obsjedoše i samoga Simeona u gradu Drestaru. No u konačnoj užasnoj bitci, u kojoj je samo sa bugarske strane palo 20.000 ljudi, potuče Simeon tako grozno Magjare, da su se ostanci razbijenih horda na vrat na nos vraćali iz Bugarske. Simeon sada, da im se osveti radi divljačtva, koja počiniše u Bugarskoj, sklopi proti njima savez sa Polovci i Pečenezi, te ih odluči u njihovoj vlastitoj domovini pohoditi, pa užasno pohara njihovu zemlju, ubije u bitci i samoga Arpadova otca, staroga Almusa, i odvede množinu naroda u sužanjstvo.

Vrativši se iz rata, nadje Simeon u Mundragu grčkoga poslanika Leona, koji je prosio mir. Simeon mu ponosno odvrati, da s Grcima ne će mira, dok mu ne pošalju sužnje, kupljene od Magjara, koje Grci vrlo rado i bez odkupa poslaše. Malo za tim opet buknu rat i Simeon ponovno potuče hametom Grke kod Bulgarofigona, gdje pade i sam grčki vodja Teodozij. Medju uvjetima utanačena mira bijaše i taj, da Grci imadu svake godine plaćati danak i slati ga u Mesemvriju. Tečajem punih devetnaest godina mirna vladanja (893.—912.) posveti Simeon svoj život spasonosnom radu oko ustrojivanja države i širenja vjere kršćanske, te oko promicanja književnosti slovjenske. Poslie pada Svatoplukove države mnogo se svećenstva slovjenskog obreda sbježa u Hrvatsku i Bugarsku, gdje je objeručke bilo primljeno. Simeon je ne samo poticao druge na rad, na prevadjanje starih knjiga u slovjenski jezik, nego je i sam mnogo čitao, pače sâm i prevadjao, te je napisao na slovjenskom jeziku kompendijum svih djela Sv. Ivana Zlatoustoga. Glavni Simeonovi suradnici bijahu njegovi tako zvani sedmopočetni ili sedmočislenici, naime sv. Kliment, Gorazd, Naum, Lovro, Sava, Angjelar, kojima možemo dodati i episkopa Konstatina, rodom Hrvata. Sam je Kliment odgojio u jednom zavodu na Ohridskom jezeru 3500 učenika u slovjenskom jeziku i obredu. Kasnije je postao Kliment slovjenskim episkopom, valjda na oprjeku grčkomu episkopu, kao što se je u Hrvatskoj Grgur Ninski zvao hrvatskim episkopom na oprjeku spljetskom metropoliti latinskog obreda. Osim spomenutih književnika mnogo su zaslužni Ivan Eksarh bugarski, Grigorij, Monah Hrabri i Teodor Doksov.

Jireček se čudi što kod tolikoga procvata književnosti, — a Simeonova doba zove se zlatnim viekom staroslovjenske književnosti, — nije nitko gojio i poeziju. Kukuljević misli, da jest. Njemački pisac X. vieka Liutprand u svom djelu »Antapodosis« sačuva bajku o Bojanu, najmladjem Simeonovome sinu, koji bijaše tako vješt u čaranju (magus, vieštac), da je umio čovjeka pretvoriti

u vuka i u svaku vrst zvjeradi. O sgodah Bojanovih ne sačuva nam bugarska povjest podaljih podataka, nu moguće je, da je Bojan, bud nezadovoljan vladom svoga starijega brata, cara Petra, sam otišao u Rusiju, bud za navale ruske pod Svjatoslavom (g. 965.) kao sužanj bio tamo odveden, gdje je kao pjesnik stekao slavno ime. Njegovu uspomenu sačuva nam prastari ruski pjesnik: »Slova o plku Igorovie sina Svjatoslavića vnuka Olgova«, nazivajući Bojana divnim i božanstvenim pjesnikom. Evo kako oduševljeno govori o Bojanu rečeni ruski pjesnik:

»Početi nam je pjesmu po bivanju ovoga vremena (XII. viek), a ne po namišljaju Bojanovu. Bojan bo viešti (magus), ako komu hotjaše pjesni tvoriti, to se raztrkaše mišlju po drvlju, sjerim vukom po zemlji, sivim orlom pod oblake. Pomišljaše bo rieč bojeva prvih vremena.«

»Bojan, braćo, ne puštaše deset sokolova na stado labudova nego svoje vješte prste položi na strune, te one same knezovu slavu izdavahu (rokotahu).«

»O Bojane! slavulju staroga vremena, da bi čete (plki) pjesmom podražavao (ušćekotal) skačući slavuljem po mišljenu drvlju, leteći umom pod oblake, svijajući slavu obiju pola ovoga vremena. — Trčeći tragom Bojanovim kroz polja na gore, pjevati bi bilo pjesmu Igoru, ovoga unuka. Ali pjevati bi bilo tebi, vješti Bojane, Velesov unuče.« »Vješti Bojan i prvo pripjevku smišljenu reče: Ni lukavu, ni mudru, ni kano ptica vještu (gorazdu), božja suda nije uminuti«. »I reče Bojan — da prodjem u Svjatoslavova pjesmotvorca staroga vremena — : Težko ti glavi bez plećiju, zlo ti tielu bez glave.« Kukuljević drži, da je onaj Bojan ruskoga pjesnika »Slova Igorova« ista osoba, koju Liutprand spominje kao Simeonova sina, pošto se slažu u imenu, vremenu i u bajci o pretvaranju u vuka. Tako su Rusi iz Bugarske dobili prvoga svoga pjesnika, kao što su od tud primili i prve kršćanske učitelje, prve staroslovjenske knjige i prve kršćanske umotvore.

Kolikom je ljubavlju gojio Simeon knjigu, najbolje nam svjedoče pisma carigradskog patriarhe Nikole Mystika, koji je često sbog državnih i crkovnih poslova s njim dopisivao:

»Znam da svaki dan napajaš tvoju prekrasnu dušu, piše patriarh, životonosnom vodom nauke — Ti si od djetinstva takim učenjem uzgojen. — Znam, da kao što je drvo kod izvora vodâ izraslo, tako i duša tvoja uzgojila se takim učenjem«. U drugom jednom pismu govori mu patriarh: »znam da čitaš zvjedljivo knjige starih«.

Nu osim književnosti gojio je Simeon i umjetnosti. Ivan Eksarh govori o zlatnim crkvama, što ih je Simeon dao sagraditi. Njegovi prekrasni dvori u Preslavi nalikovahu nekom čudovištu. Tu bijaše umotvorina od drva, mramora, bakra, srebra i zlata. Tu bijaše slikarija i rezbarija. Preslava, njegov glavni grad, nadkriljivala je sjajem i sam Carigrad, a on sam i njegov dvor nadilazio je dvor carigradski. Ovako opisuje jedan suvremeni pisac Simeona (vidi Ersch-Gruberovu enciklopediju): »Aber wenn er den Fürsten erblickt, wie er da sitzet in seinem mit Perlen belegten Gewande, mit einer Münzenkette (grivna cetava) am Halse, und mit Armbändern an den Händen, umgürtet mit einem Purpurgürtel, und mit einem goldenen Schwerte an der Seite; und wie zu seinen beiden Seiten seine Boljaren sitzen in goldenen Ketten, Gürteln und Armbändern itd.«.

Trgovinu je podupirao svim silama, pače je rad trgovine naviestio prvi rat Carigradu. Kako je trgovina u Preslavi cvala, najbolje svjedoče rieči ruskoga kneza, koji je pobiedio Petra Simeonova sina, Svjatoslava Igorjevića, sačuvane kod ljetopisca Nestora: »Hošču žiti v Pereslavje na Dunaji (?) jako tu svja blagaja sh.djatsja: ot Prek zlato, pavoloki (svilena tkanina), vina, ovošČeve (voće) raznolični. Iz Čeh že iz Ugr srebro i komoni (konji), iz Rusi že skora (koža) i vosk i med i čeljad (robovi)«.

Poslie devetnaest godina mirna i blagonosna vladanja, koje urodiše tako liepim plodom za slovjensku književnost, opet se zaplete Simeon u ratnu buru, kojoj se nije mogao oteti sve do smrti. Po smrti cara Lava Mudroga, njegov brat Aleksander, kao štitnik njegovoga malodobnoga sina Konstantina Porfirogeneta, uvriedi Simeonove poslanike, pače i samoga Simeona ponosnim riečima, prezrevši njegovu ponudu da se obnove ugovori mira. Simeon dignu veliku vojsku na osvetu, te ne htjede odustati od rata ni poslie smrti Aleksandrove, premda mu je prvi upravitelj carstva, patriarh Nikola, nudjao danak. G. 913. navali Simeon na Trakiju, opustoši čitave predjele, i prodre mjeseca kolovoza sve do zlatnih vrata Carigrada. Carigrad u najvećem strahu, primi uvjete mira, koje je sam Simeon diktovao po svojemu magistru Todoru.

»Do mala dodjoše carevi štitnici, vodjeni od patriarhe, u pratnji malenoga cara, pred vlahernska vrata, gdje no sretoše Simeonove sinove Mihalja i Petra, koji im dodjoše u susret s pozdravom svoga otca. Oba Simeonovića budu velikom svečanošću odpraćena u carski dvor, gdje ih pogostiše pri carskoj trpezi. Patriarh se Nikola za tim odputi k Simeonu, koj primivši ga smjerno

kao duhovna otca, odkrije pred njim glavu, koju mu patriarh, u znak najvećeg odlikovanja, pokrije patriarhalnom kapom, zvanom »epirhiptarion«, izmolivši nad njim blagoslov božji«. Ovaj su čin kasnije tumačili neki tako, da ga je patriarh već tada priznao i posvetio za cara. »Nikola patriarh izide k Simeonu, semu že glavu pokloni Simeon. Molitvu ubo patriarh stvoriv v vienac bo mjesto svoi oušves na glavu jego položi, jakože glagolahu«. (Knez Mihael Obolenski, kod Kukuljevića.)

Ovom prigodom bješe utanačen prijateljski mir i obnovljen ugovor da će Konstantin Porfirogenet uzeti Simeonovu kćer za ženu. No do skora promieni se dvorska politika spletkama carice majke Zoje, najprije ljubovce Lava mudroga, a kasnije četvrte, po tom po crkovnim pravilima nezakonite žene, s čega ni Konstantin ne bijaše sasvim zakonito diete. Ona najprije maknu tutore svoga sina, a medju ovima i patriarhu Nikolu, pak prekinu bračni ugovor sa Simeonom, radi čega ovaj tako planu, da je g. 914. digao novu vojnu na Grke. Simeon pohara Trakiju, Makedoniju i Tesaliju, zauze Jedrin (Odrin), pošalje jednu vojsku na Drač, a drugu na Solun, da otme Carigradu posljednje tvrdje na Jadranskom i na egejskom moru. No Carigrad i ovaj put zamoli mir, poslavši skupocjene darove, a Simeon se ni ovaj put nije znao okoristiti svojim pobjedama, ter mjesto da zadrži Jedren, odkuda mu je lakše bilo navaljivati na Carigrad, predade ga natrag za skupe novce i utanači mir na tri godine.

Sada dobije opet svoj stari utjecaj na dvoru mudri patriarh Nikola Mystik. On piše s jedne strane medena pisma Simeonu, a s druge strane pripravlja carstvo na odlučan rat sklapajući savez sa kršćanima i nekršćanima. Carigrad traži pomoći u kalifa Bagdadskog u Siriji, a u Africi u kalifa od Kervana, te sklapa s njima mir, da može azijske trupe prevesti u Evropu. Iz svih provincija pozivlju se vojske i najbolji strategi, diele se novci i darovi, da se potakne ljude na hrabrost i vjernost. Zovu se u pomoć Pečenezi, da u sgodno vrieme provale u Bugarsku, i ovi zbilja dopru do ušća Dunava. Carigrad nagovara srbskoga kneza Petra, kojega je Simeon postavio u Srbiju, da sklopi sa Magjarima savez, i da udari u najodlučnijem času na Bugarsku.

S druge strane upotrebljuje patriarh sva moguća sredstva svoje lukavosti da odvrati Simeona od rata. On mu spočitava kako je nepravedno ratovati protiva siroti, koja ga nikad nije uvriedila, protiva carskom djetetu, koje se ne može braniti. Grozi mu se crkvenim prokletstvom ako započne novi rat. Tumači Simeonu, kako kršćanska vjera propovieda mir a ne rat, upozoruje ga na divlje narode, koji mu vrebaju iza ledja da udare u sgodan čas, jer su mu zavidni sbog tolikih pobjeda. Nagovara ga da se vrati na gladku stazu mira, i da se okani rata, do kojega vodi neravni i veoma trnoviti put. Spočitava mu velike štete, koje je nanio kršćanima dojakošnjim ratovanjem, razorivši božje hramove, manastire i episkopije, ubivši svećenike, oskvrnivši djevice, osramotivši monahe. Predočuje mu, kako je strašan dvoboj izmed dva čovjeka, još više izmed dva grada, a kamo li izmedju dva naroda.

Napokon poslie dvie godine pripravljanja bijahu grčke, azijatske i evropejske vojske na širokom polju oko Carigrada na okupu. Svećenici iznesoše drvo sv. Križa, da blagoslove i okriepe vojsku. Svi padoše na zemlju i zakleše se, da će jedan za drugoga umrieti. Ljeti g. 917. uputiše se vojske prama sjeveru uz Crno more, praćene na moru brodovljem pod zapoviedju Romana Lekapenosa, koje je nosilo i živež. Grci osvojiše Drvent, Anhial i Mesemvriju. Kod rieke Aheloja, gdje se zadnji obronci Balkana spuštaju prama moru sukobi se Simeon sa grčkom silom. On je sišao sa visina, koje se nalaze oko današnje Šumle, gdje je bio njegov glavni grad Preslava. Vrhovni vodja grčke vojske bijaše Leo Foka (magister et domesticus scholarum). Ratoborni Ivan Grapson vodio je prve čete. Ostalim vojskama zapoviedahu Konstantin Libički, Roman i Leo, sinovi Argyra, Albian Marules, Bardas Foka, i mešetar Melias, koji je predvodio Armence. Dvadesetoga kolovoza g. 917. sukobiše se vojske kod rieke Aheloja (Nadirder?) ne daleko od Mesemvrije. Simeon je sa jednog brežuljka promatrao bitku i upravljao vojskom. Grci navališe svom silom, a Bugari se stadoše po carevoj zapoviedi povlačiti prema gorama u bojnom redu, da namame Grke na planine. Tada opazi Simeon neku smetnju u neprijateljskoj vojsci. Vrhovnom vodji Leonu Foki pobježe konj, kad je sjahao da se napije na jednome vrelu, ter se zamieša medju čete, koje pomisliše da je Foka poginuo. Simeon sada dade vojsci zapovied da navali. Grci zapanjeni, stadoše uzmicati, a Bugari još žešće navaljivati. Nastade grozan pokolj, dok napokon ne bjehu Grci hametom potučeni. Od grčkih vodja padoše u bitci Konstantin Libički, hrabri Ivan Grapson i Nikola, sin Lava Domestika, te mnogi drugi velmože. Foka se spasi u Mesemvriju, a pobjednik Simeon skoro sam zaglavi, jer pod njim ubiše konja. Od vremena Kruma Bugari ne izvojštiše sjajnije pobjede, a Grci do tada ne doživješe

većega poraza. Ovaj je dan u binzatinskim analimu zabilježen kao najveća nesreća, što je zadesila carstvo: »Dvadesetoga Augusta bila je bitka izmed Bugara i Rimljana kod Aheloja, i po neiztraživim putevima božje volje, okrenuše Rimljani ledja s cielom vojskom (πανστρατὶ) i stadoše bježati. Uzdiže se grozan jauk i lelek: jedan je klao drugoga, a neprijatelj ih je tjerao i nemilo sjekao, ter nastade takovo krvoprolióe, kakova od pamtivieka ne bijaše«. (Leo grammaticus)

Poslie ove sjajne pobjede zahtievaše Simeon da ga senat i patriarh carigradski priznadu za rimskog cara. On uze naslov βασιλεύς, i nazva se samodržcem (αὐτοκράτωρ) Rimljana. On je prvi Caesar, car, slavenskog roda, i po njemu se danas zovu ruski carevi. Ali patriarh Nikola ne htjede Simeonu priznati ove naslove, pače ga u jednom pismu uvriedi, dokazujući mu, kako Bugari ne mogu tražiti da budu ravni Rimljanima, jer su negda bili robovi Obara: na što ga Simeon u uvrjedljivom pismu nazva ludovom, pošto uza svoje opake nazore želi ipak povoljne uvjete mira. Patriarh mu tada ponizno i medno odgovara na pismo, ali ga ipak upozoruje da vladaoci nisu sudci nad episkopima, nego ovi nad vladarima. Patriarh prieti Simeonu, da bi ga Bog mogao poniziti, kao što je nekad ponizio Perse, Obre i Saracene, koji htjedoše osvojiti Carigrad, ali da ovaj još stoji i cvate. Tada mu opet očituje svoju očinsku ljubav, moleći ga da se razkrsti s nadom, da će ikada osvojiti Carigrad. Patriarh piše i prvomu bugarskomu arhiepiskopu i prvomu boljaru Simeonovu (valjda njegovom tastu Sergobulu), neka sklonu svoga gospodara na mir. »Suzama na očima, piše on, molio bih Simeona osobno za mir, da me ne prieči bolest poći na tako daleki put«. Kako se iz tih rieči vidi, patriarh je zapoviedao vrlo lako svojim suzama, kada je to bilo od potrebe.

U to se oženi Roman Lekapenos s caricom Zojom, i proglasi se nuzcarem i štitnikom malodobnoga Konstantina Porfirogeneta, kojemu dade za zaručnicu svoju kćer Jelenu, i tako izjalovi Simeonovu želju, da će mirnim putem i sredstvom braka zavladati Carigradom. Simeon se sada odluči da smrvi iztočno carstvo.

Početkom god. 920. dopre Simeon do Dardanela, osvoji Lampsak i zatvori Marmorsko more. Drugom vojskom razbije Grke kod Termopila, gdje grčki vojvoda Mihajlo Moroleonov zadobije smrtne rane, od kojih je u Carigradu umro. Simeon opet osvoji Jedren, pak Tesaliju, Fokidu, Beotiju, Atiku i potaknu Peleponezke Slovjene na ustanak proti Grkom. I tako pade sva Grčka pod Simeonovu vlast, a iz nje stadoše Grci bježati na sve strane svieta, ustupajući mjesto Slovjenima. Sada Carigradski dvor, prestravljen od tolikih poraza, poče opet moliti mir. Car Roman pušta na volju Simeonu, ili da uzme njegovu kćer za svoju nevjestu, ili da uda svoju kćer za Kostantina. Ali Simeon odbija s prezirom ponudu ne priznavajući kukavna Jermenca zakonitim carem, već hoće da bude sam priznat za cara. Ni patriarhova pisma ne pomažu više ništa, jer mu Simeon odgovara: »Tvojim pobožnim molitvama ubijen je moj konj«, smjerajući na bitku kod Aheloja, gdje Grci pod njim ubiše konja, i skoro njega samoga. Simeon ne će ni da se s patriarhom lično sastane da ugovara o uvjetima mira. Poslie bitke kod Aheloja bio je papa poslao Simeonu kraljevsku krunu, na što je ovaj više naginjao k Rimu nego k Carigradu. No sada je bio već Carigradski crkveni sabor, na čelu mu sam patriarh Nikola Mystik, pristao na sjedinjenje sa Rimom. Zato se patriarh grozi Simeonu, da će ga papa izobćiti iz crkve, ako se ne pomiri s Carigradom. Ali Simeon za sve te prietnje malo mari. G. 922. razbiju opeta Bugari kod Maglave grčku vojsku na kopnu i na moru. Kopnenom vojskom zapoviedahu rektor Joan, Faustin, sin Platipodov, Leon i Pota Argiris. Faustin pade u boju. Na moru se utopi sam admiral. Sada Simeon zapali carske dvorove kod Pega i svu stensku okolicu. Sliedeće godine navali Simeon opet novom vojskom i prodre do palače sv. Teodore. No na povratku podje za rukom nekomu Satacesu da iz nebuha udari na bugarski tabor i natjera u bieg neke bugarske čete. Srećom priskoči u pomoć Simeon i Grke tako potuče, da je i sam Sataces, zapavši bježeći s konjem u neko blato, bio smrtno ranjen, i od te je rane umro u Carigradu. Ovom prilikom osvoji Simeon opet Odringrad, i dade smaknuti njegova zapovjednika Moroleona.

G. 924. odvaži se napokon Simeon da osvoji Carigrad. Najprije pohara silnom vojskom Trakiju i razprši grčke čete, pak osvanu u mjesecu rujnu pod Carigradom. Roman je kušao da obrani svoje palače u Pegah (»kod izvora«) i gornji dio luke, to jest Zlatni Rog, s tog povuče brodovlje u luku, a momčad izkrca na kraj. Ali Bugari navališe sa brežuljaka, razpršiše njegovu vojsku, koja krenu u kukavni bieg, tako da su vojnici od straha i u more skakali i tako se utapali. Bugari mnoge zarobiše, opustošiše sve palače izvan zidova gradskih, i poharaše Zlatni Rog ognjem i mačem. Početkom studenoga god. 894. navali bugarska vojska na zidove Carigrada, i osvoji Vlahernska vrata. U znak veselja i pobjede

zapališe objestni bugarski vojnici i hram bl. dj. Marije kod Pega. Sav Carigrad uzdrhta od straha i trepeta. Sada patriarh Nikola izidje da moli Simeona za mir, ali, ovaj ne će s njime dogovora, već šalje pisma na senat. Simeon ne će da dopisuje ni sa carem Romanom, prezirući ga kao uzurpatora, i ne priznavajući ga za cara.

Carigrad je u skrajnoj pogibelji, a Roman da spasi grad i priestol, odluči se sa patriarhom, velmožama i senatom izići u kostrieti, da moli Simeonu za mir. Najprije otidje sa patriarhom u crkvu Majke Božje Vlahernske, pak izidje na Vlahernska vrata te stade čekati Simeona na pribrežju Kozmidije nad Zlatnim Rogom. Sobom bijaše ponio odielo bl. dj. Marije da ga ono štiti od Simeonove srdžbe, a biskupi i svećenici nošahu svete moći, dočim je služinčad doniela nebrojene darove, sve što se je boljega moglo u Carigradu sakupiti. Sa zidova gradskih gledao je oholi grčki narod, koji se je još uviek u svojoj taštini nazivao rimskim, i senat i velmože, kako njihov car, nasliednik Konstantina Velikoga, u kostrieti, pokriven po glavi spomenutim odielom Majke Božje, kao čudotvornim štitom, izlazi pred Simeona, bugarskoga cara, naroda, koji je tek poprimio na se sv. Krst i ustao iz barbarstva.

Četiri podpuna dana pustio je Simeon Romana da čeka pred Vlahernskim vratima, a petoga se napokon pojavi, na bogato izkićenom konju, sievajući sav u zlatu i dragom kamenju. Isto je tako sjajna bila njegova pratnja, i njegova osobna straža. Njegovi vojnici bljeskahu u srebru i zlatu, mjedu i bakru. Kada se Simeon približi, pozdravi ga sa gradskih zidova urnebesan poklik, a Romanova ga pratnja pozdravi grčkim jezikom kao cara. Tada Simeonova pratnja pretraži mjesto sastanka, da ne bi Grci snovali koju varku, pak izmieniše taoce. Simeon sidje s konja, a Roman ga pozdravi ovim riečima: »Ja sam čuo, da si ti pobožan čovjek i pravi kršćanin: dokaži to činom, ter zaprieči pokolj i krvoproliće. Utvrdi mir s nama kršćanima, i ne puštaj da se kršćanske ruke okaljaju krvlju istovjernika . . . I ti si čovjek, i tebe čeka smrt, uskrsnuće i sud. Danas živiš, a s u t r a ć e š b i t i p r a h. Čim ćeš se opravdati pred nepristranim Sudcem radi ubijstva pravednih! . . . Želiš li bogatstva? Ja ću te učiniti bogatim, samo ne hvataj za mač, i pusti da zavlada mir i sloga, da i tvoj život mirno proteče, i da se kršćani iz nevolje pridignu « Tako je govorio car, a Simeon ganut njegovim poniženjem, prista na mir. Na razstanku Simeon dobi veličajne darove.

Kod ovog ročišta dogodilo se je nešto čudnovato. Kada su oba cara jedan s drugim govorila, uzvinuše se nad njihovim glavama dva orla, pak se odmah razstaviše, ter jedan odleti preko Carigrada, a drugi prama Trakiji.

Ovo je najveći dan u povjesti bugarskoj: Nasljednik rimskih careva u prostoj kostrovki, ponižen stoji pred Simeonom, koj bljeska na konju sav u zlatu i dragom kamenju, i to pred zidovima Carigrada, pače u samom gradu, jer se Carigrad širio i izvan Vlahernskih vrata uz Zlatni Rog. Uzalud kušaju bizantinski pisci ovo poniženje umanjiti, jer se izmedju redaka čita, da je bilo i mnogo veće nego je ovdje prikazano.

Kada se vladari razstadoše, opeta pozdravi Simeona sa zidova grada urnebesni poklik radosti i veselja, jer je i ovaj put ponosna priestolnica Grka bila spašena. Ali kao što se sunce uzpne na visinu neba, pak odmah počme padati, tako i zviezda Simeonova, i u obće bugarska povjest. Simeon se je dao zastrašiti vjerskom bojazni, i odstupio je od zidova Carigrada kao nekada Atila izpred Rima, prestrašen riečima i dostojanstvom pape Lava velikoga, ili kako povjest kaže, angjelom, koji je plamenim mačem u ruci lebdio nad glavom svetoga otca. Simeonova je pobjeda bila podpuna, ali je odstupio turoban i žalostan, i ne podpisavši ugovoreni mir. On se nije znao okoristiti svojim pobjedama, i baš kad je postigao ono, za čim je čitav svoj život težio i radio, svojevoljno je od toga odstupio. Što ga je moglo na to nagnati? Na to je pitanje težko odgovoriti, ali malo je vjerojatno da su njega, koji je vidio tolike pokolje, i toliko puta smrti u oči gledao, mogle ganuti rieči ponižena cara. Simeon je bio dobar kršćanin, i možda ga je strah pred višnjim sudcem prisilio na odstup.

U to vrieme zaprietila mu je još jedna nova pogibelj. Nemirni Srbi, kojima nije bilo pravo, da imadu tako silnoga susjeda, kojemu su i onako bili podložni, tražili su uviek prigodu da skinu s ledja Simeonov jaram. U tu svrhu sklapali su uviek savez sa Grcima i s Magjarima, a poraženi, tražili utočište i zaštitu u Hrvata.

Poslie bitke kod Aheloja odluči Simeon osvetiti se i njihovom tajnom pomoćniku, velikomu županu srbskomu Petru Gojnikoviću. Ovaj je vladao, kako car Konstantin pripovieda, već dvadeset godina u Srbiji, pošto je pomoću Hrvata protjerao svoga stričevića Pribislava Mutimirovića, a tri godine kasnije brata mu Brana, koj se bijaše na njih podigao. Petar mu potuče vojsku, i zarobivši ga živa, dade mu izkopati oči.

Petar je prividno živio sa Bugarima u prijateljstvu, pače je kumovao jednom Simeonovom sinu; ali potajno je uviek šurovao

protiva njima sa Grcima i Magjarima. Za vrieme spomenute velike vojne Grka i Bugara, stavi se po naputku carigradskog dvora drački protospatar Leo Rabduko u tajno sporazumljenje s Petrom Gojnikovićem, dogovorivši se na sastanku u nekom pograničnom mjestu Hrvatske, kako će Petar pomoću Magjara udariti s ledja na Bugare u odlučnom času. Humski knez Mihajlo Višević dočuvši za ovaj dogovor, obaviesti o njem Simeona. Na taj glas Simeon razjaren odluči osvetiti se Srbom, prije nego se budu mogli sdružiti sa Magjari, i pošalje u Srbiju vojsku pod zapoviedju generala Teodora Sigrice i Marmajena, i s njima Pavla, sina osliepljenoga Brana Mutimirovića, da ga stave na srbski priestol mjesto Petra. Bugari zarobiše Petra i odvedoše ga u sužanstvo, gdje je u tamnici dovršio dane, a na njegovo mjesto postaviše Pavla, sina osliepljenoga Brana, koji je vladao tri godine. Tada car Roman, kod kojega se je nalazio Zaharija, sin bivšeg srbskog kneza Pribislava, posla ovoga s vojskom u Srbiju, da osvoji svoje nasljedstvo. Ali Pavao ga junački dočeka, potuče i zarobi, ter ga okovana posla Simeonu. Poslie tri godine, to jest oko 920., za vrieme ratovanja Bugara sa Grci, iznevjeri se Pavao svomu dobročinitelju Simeonu, i stane protiva njemu šurovati s Grci. Tada Simeon pošalje u Srbiju zarobljenog Zahariju sa jakom vojskom, da se osveti Pavlu. Ovomu uspije protjerati Pavla i zavladati Srbijom. Ali i ovaj kao i drugi, netom se je dočepao vlasti, stade šurovati s Grci u najodlučnijem času, kad je Simeon osvajao Carigrad, te poče uznemirivati Bugare nenadanom navalom iza ledja. Simeon pošalje na nj generale Sigricu i Marmajena, koji upokoriše Petra, ali ih Zaharija u busiji dočeka, odsieče im glave, i pošalje ih na dar grčkomu caru u Carigrad. Simeon, razjaren na Srbe većma nego ikada, odluči ih sbrisati sa lica zemlje, ter pošalje na njih vojsku pod vodstvom Knena, Hemneka i Ekbokla, te im pridruži Česlava Klonimirovića, odgojena na bugarskom dvoru. Zaharija prestrašen pobježe u Hrvatsku. Tada Bugari sazvaše srbsku vlastelu, župane i starješine na narodnu skupštinu, pa ih sve posjekoše. Grozan pokolj nastade u Srbiji. Što Bugari ne posjekoše, ili se ne spasi u bratsku Hrvatsku, povedoše sobom u sužanjstvo. Česlav, videći toliki pokolj svoga naroda, sakupi ga, koliko je mogao, ter pobježe i on u Hrvatsku, da traži zaštitu moćnoga Tomislava, i da ga moli za spas Srbije. Tomislav se odazove bratskomu pozivu, a Simeon, čuvši za to. pošalje na Tomislava silnu vojsku pod vodstvom svoga najboljega vojvode Alage-Botura, zahtievajući, da mu izruči bjegunce. Tomislav uništi Alagu-Botura i njegovu vojsku.

Simeon razžalošćen ovom viešću, odluči silnom vojskom udariti na Hrvatsku, potući Tomislava, i tako već jednom zavladati čitavim Balkanom. Dvadeset i sedmoga svibnja g. 927. dopre s vojskom u hrvatske planine, gdje ga Tomislav tako grozno potuče, da je od žalosti, ili od rane, isti dan umro. (Vidi Muralt, Bizant. Chron.) O tom dogadjaju ovako piše Theofilakt: »Mai mensis vigesima septima indictione quinta decima, Symeon Bulgarorum princeps adversus Chrobatos expeditione suscepta, consertaque cum illis pugna, victus ipse, suas omnes penitus copias amisit.« (Theoph. Cont. Lib. VI. p. 411). — »Maio mense die XV. Simeon Bulgarorum princeps in Chrobatos exercitum duxit, ab iisque in angustiis montium praelio victus, omnem suum amisit exercitum« (Cedrenus, Ed. Bonn. II. 307.). Spoje li se ove viesti sa danom smrti Simeonove, naznačenim kod Bizantinskih pisaca, to možemo sigurno zaključiti, da je u ovoj bitci pao veliki Simeon. U tome se slažu Muralt, Smičiklas, Kukuljević i drugi povjestničari.

Težko je suditi, kakva bi bila budućnost Balkana, da je Simeon veliki pobiedio i Hrvate. Težko je nagadjati, kakove bi bile posljedice uzrokâ, koji se nisu dogodili, kad nam je već težko naći uzroke posljedicama, i posljedice uzrocima, koji se u povjesti ljudstva dogodiše. Pojava je Simeonova svakako veličajna i dična u povjesti Slavena, te je žaliti, što je pao u boju proti najboljoj braći svojoj, ne učvrstivši temelje sjajnoj i velikoj državi, koju bijaše podigao; niti staroslovjensku književnost, koja bješe počela pod njim toli liepo cvasti. Simeon se je u znanju dizao nad sve suvremene vladare, te ga možemo prispodobiti sa velikim carem Justinijanom I. i Vasilijem velikim; dapače i sa samim Karlom velikim, kako kaže Rambaud: »En un mot, Siméon fut le Charlemagne de la Bulgarie, plus lettré encore que notre Charlemagne, et bien plus heureux, car il fonda une littérature nationale.« (L'Empire Grec. str. 331). Sam patriarha Nikola Mystik veli o njemu, da se odlikuje nesravnjivom plemenitošću duše, zdravim razborom i prosudom, a po umu da mu ne ima ravna.

»U privatnom životu, veli Kukuljević, držao se je jednostavnosti, te je visoko cienio trieznost, a mrzio razsipnost«.

Simeon bijaše dva puta oženjen. S prvom ženom je imao sina Mihaila, koji je za života otčeva otišao u monahe. Druga njegova žena bijaše sestra prvog njegovog boljara Gjorgja Sergobula (Sursubula i Zurzubula), koja mu je rodila sinove Petra, Ivana i Bojana, te jednu kćer, koja je bila zaručena s Konstantinom Porfi-

rogenetom. Nasliedio ga je sin Petar, koji je najprije bio zaručen sa Jelenom, kćerju cara Romana Lekapenosa, a kada je ova pošla za Porfirogeneta, onda se je oženio sa Marijom, kćerju Kristofora, sina cara Romana.

Ovaj slabi vladar, koji nije bio ni iz daleka sličan svomu otcu, već je smatrao velikom čašću da bude u rodu sa carigradskim dvorom, nije imao dovoljno sile da nosi na sebi teret velike države Simeonove. Pustio je najprije uzde carstva stricu Sergobulu, a za tim, što je bilo još gore, bizantinskomu dvoru, i tako ju je omlohavio, da su je malo kasnije Rusi i Grci gotovo sasma uništili.